124 ИЗДАЊЕ ЗАДУЖБИНЕ ИЛИЈЕ М. КОЛАРЦА 124

УСТАВНО ПИТАЊЕ и ЗАКОНИ
КАРАЂОРЂЕВА ВРЕМЕНА

СТУДИЈА О ПОСТАЊУ И РАЗВИЋУ ВРХОВНЕ И СРЕДИШЊЕ ВЛАСТИ У СРБИЈИ

1805—1811

СТОЈАНА НОВАКОВИЋА

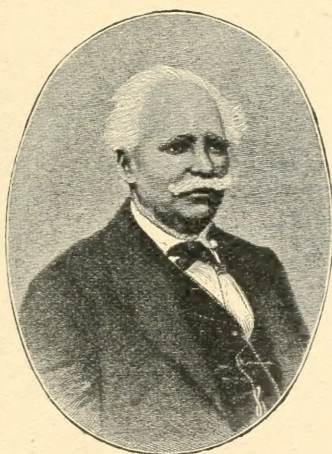

БЕОГРАД

НОВА ШТАМПАРИЈА — „ДАВИДОВИЋ“, ДЕЧАНСКА УЛ. БР. 14.

ЉУБ. М. ДАВИДОВИЋА.

1907.

ПРЕГЛЕД

I

II

III

Чим се на ма коликом простору земље и међу каквим било бројем људи почне вршити власт, одмах се осећа и потреба за каквим год правилима или законима — било да се пишу или памте; било да се из памети или из обичаја ваде или однекуд преписују или препочињу.

Кад се устанком од 1804 под Карађорђем Србија почела отимати испод турске власти, на првом већем збору нових старешина, у Остружници 24—28 априла 1804, поменута је потреба да се за ослобођену од Турака земљу пропишу неки општи претписи или правила.

Познато је да је збор у Остружници сабран ради договора о формулисању српских захтева које је ваљало предати у Земуну, 28 априла, аустријском изасланику ђенералу Ценејну и београдским Турцима. Али су на њему, очевидно, свршаване и друге ствари. Међу осталим наредбама на том је збору одлучено како ће војска свију од Турака очишћених кнежина изаћи 9 маја под Београд. И пошто би с војском дошле и све главне старешине, настала је потреба да се одреди ко ће их у вршењу власти у кнежинама заступати. Уз то су, како се у онај мах могло, утврђене неке тачке о једнаком суђењу и о одржавању реда по ослобођеним кнежинама.

Приповедајући како је вратио се у Ваљево к стрицу Јакову Ненадовићу, војводи ваљевском, и како су се договарали којим ће начином да скупе војску и да пођу на Београд, прота М. Ненадовић помиње, како је тада, на поласку главних старешина и војске под Београд, требало у

нахији „суд оставити.“ „Ја сам имао Кормчију — пише „прота — и читао законе Јустинијанове и Мојсеову строгост „над Јеврејима, и испишем неколико параграфа из Корм-„чије.“ Примера ради се у Мемоарима наводе неки параграфи, на које ћемо и ми, даље на свом месту у току ове расправе, вратити се. Ради идења с војском под Београд и ради овога посла, Јаков Ненадовић и прота Матија у свом крају нареде да се скупи скупштина Округа Ваљевског на Рељину Пољу, где су се обично купиле скупштине тога округа, и ту се учини договорна наредба за војску — а и за ред, по нацрту проте Матије, како он у Мемоарима приповеда.

Л. А. Баталака наводи, међу тим, да је после састанка у Земуну, дакле 29—30 априла 1804, била права скупштина у Пећанима, код Остружнице, и да је ту договором уређено што је требало „за спокојство и сигурност народа и за по-„међусобно његово одношење једнога Србина према другоме „у земљи.“ — Л. А. Баталака помиње да је ту тада приступљено „к избирању и постављању судија.“ [1]

Кад се приповедање проте Матије састави с овим што је забележио Л. А. Баталака, излази да је рад Ваљевске Окружне Скупштине само продужење и даље извођење онога што је на општем заједничком и првом збору (у Остружници или у Пећанима) одлучено за целу земљу.

Али као и у другим земљама тако ни у Србији под устаничком управом Карађорђа као *врховнога вођа* није се могло бити не само без засебних закона за држање реда у селима и у градовима, него се, исто тако, није могло бити ни без основнога закона о врховној власти у земљи. Ма да је земља била још у буни, није се могла у њој обићи потреба да се у побуњеним и ослобођеним областима уреди врховна власт, те да се зна чија је и колика је. Захтевали су то многи и јавни и посебни интереси. С тога и не мо-

[1] Л. А. Баталака, Историја српског устанка, 139.

жемо говорити о посебним законима Србије од 1804—1813 докле не прегледамо, по данашњем стању извора, шта је у оном времену учињено за основни закон земаљски, за оно што ми сад зовемо Устав.

У ономе тешком и мутном времену околности су саме упућивале Србију да тражи заштиту које велике силе. Пошто никако нису успела настојавања да се за ту заштиту задобије најближа велика сила — Аустрија, Срби су се окренули Русији. И ту су имали бољега успеха. Чудновато је да су руски чиновници који су у Србију долазили по поверљивим мисијама увек мешали са заштитом Русије и већу или мању потчињеност Србије Руском Царству, терајући у томе и преко намера цара Александра I. С тога се унутрашњи српски спор о уредби врховне и централне власти (који се данас зове *уставно питање)* помешао с утицајем Русије. И Паулучи и К. К. Родофиникин истакли су потпуно разговетно мисао о подчињењу Србије руској врховној власти. И пошто је то ишло у рачун противницима Карађорђевим, то се нашла странка за руску врховну власт у Србији против Карађорђеве, само да би се Карађорђева власт ограничила и смањила. Први руски представник у Србији К. К. Родофиникин изазвао је тиме велике заплете с Карађорђем, и питање чисто унутрашње тога ради се помешало с иностраном и са заштитном руском политиком. Не мало је трзавица тиме произведено.

Намерни да овако и с овог гледишта разгледамо овај предмет Карађорђеве управе по њеној унутрашњој страни, ми мање рачунамо на какве нове изворе, макар да ни без њих није. При свем том ми смо у стању да у овој књижици дамо прву публикацију гдекојих извора прве вредности за наше питање и да га попунимо до ситница. Главнија је страна нашега рада ипак у тумачењу и у новој употреби до сад познатих извора. Наши извори су у опште и нарочито оскудни о свему што се тиче унутрашњег уређења или уну-

трашње управе. Људе који су нам нешто записака оставили те ствари или нису никако интересовале, или их нису интересовале с оног правног и културног гледишта, с кога смо ми ради да их размотримо. И кад се сусретнемо с којом белешком, она говори о неком главном наређењу или обрту. Оскудевају увек баш оне појединости у којима бисмо ми за наш посао могли наћи највише грађе. Али се нама чини да у изворима сада објављеним има доста грађе неразрађене, неупотребљене како треба. Пишући о овоме, писци су бележили или расправљали своје податке по расположењу које су имали према једној или другој, централистичкој и личној, или федеративној и автономној странци или групи Карађорђеве Србије. Једнима су једни а другима су други од две противоборне стране изгледали анђелима или враговима, чистим и безгрешним или кривим за све што је зло под небеским сводом. Нама, међу тим, није до тога него до целине покрета или догађаја и до истине. И ми се надамо да ћемо размотривши и испитавши поједине податке и изложивши их генетичким редом развијања опште-народне централне државне власти, из многих познатих извора добити много више поуке и знања него што се до сад добијало. Расположење или нерасположење писаца много је штошта хтело да прећути, али се то исто посредним начином налази казано другим из онога времена познатим фактима. И оно што се обично називало и схватало (с извесним неодобравањем) „отимање великаша око власти,“ ми ћемо размотрити просто као борбу око персоналног или консултативног уређења врховне и централне државне власти у Србији, старајући се да што јасније изложимо шта је било, без намере да што одобримо или покудимо. Сам развитак догађаја или установа што верније и што детаљније и потпуније а у исто време што јасније представљен, једино је што ваља да интересује историка.

I

Карађорђева врховна власт у војсци од почетка неоспорна. Тежња Карађорђева за врховним старештвом над целом земљом. Војводски сепаратизам по окрузима. Идеја о Правитељствујућем Савету. Божо Грујовић главни јој покретач. Тренутак кад се у Србији најпре почиње говорити о Савету. Јаков Ненадовић истиче се као главни човек у томе послу. Карађорђе одбија да дође на скупштину у Боговађу по позиву Јакова Ненадовића, али сам сазива исту таку скупштину у Борак. Пројекат Боже Грујовића о уређењу и о задаћи Савета. Скупштина у Борку. Зашто је Ваљавча изабрана за прво седиште Савета. Ново питање о задаћи и уредби Савета на скупштини у Смедереву у декембру 1805. Карађорђе ни тада не даде дирати у врховну своју власт у земљи.

Потреба основног каквога год закона у побуњеним кнежинама Београдскога Пашалука истицала је из самих политичких прилика.

Грешно би ко би у побуњеним кнежинама замишљао какво год државно јединство у коме би још недостајао само какав устав.

Готово кроз цело лето године 1804 у побуњеним кнежинама Београдског Пашалука није било никакве друге власти осим војничке. Ову последњу вршио је онај који је где народ предводио против Турака. Устанички старешина, војвода, кнез (срески поглавар) или бимбаша (преко Мораве) био је у кнежини и управна и судска власт, и то онако како је њему воља била. Државне везе међу кнежинама није било никакве, јер је све још стајало на пушци и на ножу. Војничка веза, прва општа веза међу побуњеним кнежинама, постала је тек у половини и у току лета 1804, кад су побуњене кнежине с леве стране Мораве пошле под Пожаревац и под Смедерево да помогну подчинити их српској вла-

сти,[1] и кад су се све у јуну искупиле под Београд и под команду Карађорђеву. Али је то било све, и до државне се целине још није ишло. Опште старештво у војсци није нико никад спорио Карађорђу, зато што је уза њ одмах пристала цела Шумадија,[2] а он је био најоштрији војнички старешина. Био је, дакле, најодлучнији и најсилнији међу осталима одмах од почетка. С тога су од првих дана устанак целога Београдског Пашалука и непријатељи Турци и остали странци везали с Карађорђевим именом. То је исто чинио и народ у Србији и даље од Србије.

Друго је схватање владало међу старешинама устанка којима су били на уму и њихови посебни интереси. Руководећи се кнежинским и личним интересима, остале су старешине, које су се онако као и Карађорђе саме током и ширењем устанка истакле на видик, тежиле да сачувају ону самовољну и неограничену власт над кнежинама, коју им је устанак дао. Недостатак образовања и обична себичност природних људи није им давала ни да помисле, како је та њихова тежња немогућна. Карађорђе сам одмах је с почетка исто тако показивао жељу да власт коју је, истим начином као и остали, вршио над својом облашћу, рашири и на све остале ослобођене кнежине. Врховну власт, која му се с почетка давала више по имену, он је, такође, рад био да приведе у дело. То је у неколико истицало из самог положаја који је он у почетку заузео. Остале, међу тим, старешине и војводе нису биле раде да се над целом земљом рашири Карађорђево лично старештво, тим више што се оно вршило с пиштољем у руци, с необузданом наглошћу. Није, у осталом, он сам био такав, него се иста црта, мање или више, налазила и у осталих војвода. Али је сваки, као и Карађорђе, рад био да сачува власт коју му је устанак у руке дао. С тога, осим двојице тројице личних Карађорђевих пријатеља, сви су остали ради били да се Карађорђева лична власт обузда и ограничи. Карађорђеви другови по старе-

---

[1] Пожаревац се предао 17 маја а Смедерево 13 јуна 1804 године.

[2] Тачније да кажемо, уз Карађорђа су одмах пристали и остали с њим окрузи: Београдски, Крагујевачки, Смедеревски, Јагодински и Руднички. То је средишњи простор земље међу Моравом, Колубаром и Дрином, и највећи и најмногољуднији, који је целом устанку карактер давао.

нтву желели су да остану сви једнаки како их је буна начинила и како су и под Хаџи-Мустај-пашом били. Карађорђе је желео да он постане заиста први међу осталима и господар над свима. Из тог антагонизма и ради познатих знака наглости и необузданости Карађорђеве личне власти, прво се и показала, сувише рано може бити, потреба некога основног земаљског закона. Чуло се да се у таком неком врховном уређењу може наћи лек и војводској и Карађорђевој *наглости и личном* суђењу на пречац.

Нису, у осталом, само обзири на Карађорђево и војводско вршење личне власти тражили средишњу неку и врховну земаљску власт. С постанком српске власти у кнежинама, с неопходном потребом заједнице међу њима, искрсавала су сваки дан разна општа управна, финансијска и судска питања, за која се морала имати уз врховног вођа, као главног старешине устанка и побуњене земље, нека дружина људи која би се о њима бринула у име целе земље а под руком врховнога вођа.

Из тих је потреба никло установљење Савета. Вук Ст. Караџић приповеда како су идеју о подизању Савета донели у почетку 1805 из Русије први делегати, који су послани за помоћ у септембру 1804, прота Матија Ненадовић и Јован Протић. Пошто је прота био синовац великога колубарског господара Јакова Ненадовића, а Протић из преко Мораве, где су Миленко Стојковић и Петар Добрњац најмање воље показивали да се подчине личној власти Карађорђевој, ова мисао падне на добру земљу. Старешине великих крајева с источне и са западне стране Шумадије једва су дочекали да сазнаду средство којим се могла скрњити и ограничити врховна општа власт шумадијског господара, јер су они ради били да онако као и он располажу и заповедају сваки у свом крају. И не обзирући се на опште потребе судства, управе, финансија земаљских, војске и осталих општих послова, старешинама се учинило да ће Савет извршити њихову жељу, да обузда и ограничи Карађорђеву личну власт барем изван Шумадије, и да ће створити више маха њиховој личној власти у областима њиховим.

Главни пак носилац а може бити и прави родитељ идеје о установљењу Савета као централне земаљске власти био је Божа Грујовић (Тодор Филиповић), родом из Руме а по-

реклом из Врела из Ваљевског Округа. Ученик угарских правних школа и доктор права. Божа је отишао у Русију исте 1804 године за професора права на университету у Харкову. Како су у јесен 1804 српски изасланици на путу у Петроград ударили на Харков који им није био на путу (због жене П. Н. Чардаклије, друга њихова), они онде нађу Божу Грујовића и склоне га да напусти професорску службу и да пође с њима као тумач у Петроград.[1]

Изгледа да је у овој ствари депутацију водио П. Н. Чардаклија, и да је он из раније мислио да у Петроград не иде без Боже Грујовића. У повратку из Петрограда Божа не пође заједно с протом М. Ненадовићем и Јов. Протићем, као што се види из Мемоара, него неким другим путем, и дође своме роду у Срем, у Руми, а прота М. Ненадовић и Јов. Протић заједно отиду у Србију. П. Н. Чардаклија пак, као што је познато, остане у Петрограду још за неко време, и по том отиде у Букурешт, да чека другове с којима ће у депутацији ићи у Цариград. Божа Грујовић саопшти и митрополиту Ст. Стратимировићу да је по позиву проте М. Ненадовића примио се службе у Србији, и Стратимировић му је, као што је познато, саветовао, ради трагања аустријских власти, да у српску службу стане под промењеним именом. С тога је он прозвао се и почео се потписивати Божа Грујовић.[2]

О овоме смерном посленику мало имамо података. У толико је већи резултат рада његова. По томе што је остало предање да му је митрополит Ст. Стратимировић саветовао

---

[1] Вук бележи да је Божа био слабих груди и да му није годио оштар климат руски. Прота М. Ненадовић сам проповеда да су они тек у Харкову сазнали да је онде жена П. Новаковића Чардаклије. А да су се П. Н. Чардаклија и Божа и раније још у Будиму знали и договарали да иду у Србију, сведочи автобиографија Саве Текелије. Летопис Матице Српске, 120, стр. 22.

[2] Автобиографија Саве Текелије, мешајући хронолошке белешке, наводи да су се у Будиму 1804 С. Текелија и П. Н. Чардаклија договарали о ослобођењу Србије, и да је онда П. Н. Чардаклија доводио к Текелији Божу Грујовића, као човека који се такође одлучио да пође у Србију. По том је П. Н. Чардаклија отишао у Србију, а Божа у Русију у Харков за професора, где га је по том нашао П. Н. Чардаклија са српском депутацијом. С. Текелија је мислио да се може извести да Срби узму њега за врховног старешину, и бележи да му је Д. Обрадовић говорио „да Срби за началника бољег од мене имати не могу.“ ЛетописМ. С. 120, стр. 22.

да име промени, рекли бисмо да га је митрополит ценио и да је очекивао плода од његова рада. Нико није записао да је митрополит с Божом што говорио о Савету, али се и по себи разуме да је и о томе било говора као и о свему што је депутација радила у Петрограду. По једној записци проте М. Ненадовића у Мемоарима, Божа Грујовић је дошао у Србију с крајем априла 1805.

Прва скупштина после повратка петроградских депутата била је такође у априлу 1805 у Борћанима више Остружнице. На тој су скупштини петроградски депутати имали да саопште шта су у Петрограду урадили. На тој скупштини су и одређени депутати за Цариград по петроградском савету, и на њој је потписивана нова молбеница султану о правима народним. На реду је било да се ту што помене и о Савету, јер су на тој скупштини, као што се види по потписима на молбеници, били сви главни људи.[1] Међу тим ни у проте М. Ненадовића Мемоарима, ни у Историји Л. А. Баталаке, у јединим изворима који су нам сачували нешто података о тој скупштини, ми нигде не видимо помена ни рада о установљењу Савета. Прота М. Ненадовић бележи као да су он и Јован Протић говорили о установљењу Савета и Карађорђу и осталим старешинама, и да су ови пристајали да се установи и признавали да је потребан, али се нигде не види траг те радње у каквим било последицама.

Пошто Божа пређе у Србију, такође у априлу 1805, он отиде к Ненадовићима у Бранковину, јер све што је уговарао за службу у Србији Божа је с протом М. Ненадовићем уговарао. Карактеристично је да с доласком Боже Грујовића у Србију (а не с повратком петроградских депутата, проте Матије и Јов. Протића) почиње да се креће и мисао о Савету. Пошто се по одлукама априлске скупштине у Борћанима одмах почело војевати, са задатком да се ослободи јужни део пашалука, Краљево, Пожега и Ужице, сви се крену на ту страну. Прота М. Ненадовић отиде с топом по поруци Карађорђевој на Карановац и одведе и Божу Грујовића, који се том приликом ближе упознао и с Карађорђем; Јаков се пак с ваљевском војском крене на Ужице. Срећа послужи, те се оба задатка изврше, али низ Мораву удари нишки

[1] Л. А. Баталака, Историја, стр. 166. Голубица V, 277.

Хафис-паша, и Карађорђе отиде преда њ. Са запада су Срби били на миру, јер од Босне није било напада. Освојивши Ужице, Јаков Ненадовић, којему је раније послужила срећа те је српској власти подчинио Шабац, прилично се понесе и стане мислити да је у свему раван с Карађорђем. С тога се Јаков, пошто му се још не беше догодила никаква несрећа, почне потписивати *Заповедник Нахије Ваљевске, Шабачке, Ужичке и Сокоске.*[1]

Пошто се тако на овом крају у години 1805 најпре дошло до доколице, ту се најпре нађе места и послуха за наваљивање Боже Грујовића о уређењу Савета. Ми мислимо да погађамо кад се довијамо да је Божа био прави покретач ове установе и да је он једнако и највише наваљивао да се она уреди, служећи се у томе протом М. Ненадовићем као својим добрим познаником и човеком који га је, може бити, најбоље разумевао. Доказ је зато што се не види да је прота што много радио пре доласка Божина у априлу 1805 године. Доказ је томе што је Вук забележио како су српске старешине пристале да се установи Савет, „али управо нијесу знале шта ће то да буде" [2] Исту мисао још јаче изриче Л. А. Баталака. „Не може се „с уверењем рећи — говори Л. А. Баталака — да је прота „Матија Тодора Филиповића, прозваног у Србији Божа Гру„јовић, поњао, јер Совет, законодавно тело, законитост, то „су ствари биле о којима нити је ко на јави и мислити знао, „ни у сну у Србији сањати могао, али, како му драго, прота „више описане мисли и намеру Божину саопшти и Јакову, „стрицу свом. Није ни Јаков боље и јасније поњатије од „проте о установљењу једне овакове институције имао, али се „он сагласи на то, да би требало у народу установити судију, „па макар се звао и „Правителсвтующій Совѣтъ Сербски."[3]

С тога је са свим тачна белешка Вукова у којој вели: „Прото Ненадовић и Божо Грујовић, којега су посланици „из Русије довели са собом, навале једнако око Јакова да „се постави Совјет, које и Јакову буде по вољи."[4] С тим се

---

[1] Вук, Грађа, I. 56-57.

[2] Правит. Совѣтъ, 3.

[3] Л. А. Баталака, Историја, 173.

[4] Правит. Совѣтъ, 2.

потпуно слаже и белешка проте М. Ненадовића из Мемоара: „Шта нам сад треба радити — пише прота — то је да се „постарамо сад за у внутреност добар поредак увести *(о ком „Божа пише једнако у Бранковини устројеније које овде „прилажем)*, согласим Јакова, Милана (Обреновића) и кнеза „Симу (Марковића) као коменданте. *Пишемо Карађорђу да „нам 14 августа дође у Боговађу, у очи Велике Госпође. На- „редимо и разрежемо од Ваљевске, Београдске и Рудничке „Нахије да ближњи крајеви за 1000 људи за скупштину до- „несу у манастир Боговађу, и ближњих крајева буљубаше „да доведу 7—800 момака с пушкама дугим,* и то да буде „све у очи Госпође у Боговађи."[1]

По овоме веродостојном извору, по настојавању Боже Грујовића преко проте Матије, заповедник Ваљевског и осталих западних округа узима првенство у установљавању Савета, спрема у договору с кнезовима Београдске и Рудничке Нахије што треба за скупштину, одређује дан и место сазива (ово последње у својој области), купи војску и *позива врховног вођа* да дође на скупштину, *не учинивши никаквих претходних корака за његов пристанак.* По општем сматрању Карађорђе је био глава устанка, а као такоме ове су ствари чиниле део права његовога. По практици пак у поменутом сазивању Скупштине изгледало је да је Јаков врховни вођ.[2]

---

[1] Мемоари, 224.

[2] Није само остало на томе, него је чињено нешто и више, налик на данашњу рекламу. Године 1805 јављено је још јуна месеца с аустријске границе париском Moniteur-у „о обновљеној организацији Србије с врховним вођем на челу и с дванаест изабраних старешина" и то је после у два три пута понављано. Осим тога писано је 8-га јула 1805 једно писмо из логора под Ужицем преко консула руског у Букурешту оновременим српским депутатима, проти Алекси Лазаревићу и Стефану Живковићу. Копију тога писма руски консулат је послао и у Петроград. Ту се с потписима Карађорђа, Јакова Ненадовића, Јанка Катића, Милана Обреновића, Симе Марковића и других јавља депутатима како је Совјет обновљен у манастиру Боговађи! М. М. Вукићевић је копију тога писма нашао у Петрограду. „Полицијски Гласник", 1905, бр. 29 стр. 277. Довољно је напоменути само да Карађорђе 1805 није био под Ужицем, него се у то време налазио у Јагодини, спремајући се да се одупре Хафис-паши. Ствар која се тек смишљала и спремала представљала се као коначно свршена! Писмо је ипак занимљиво једно као белешка о начину оновремене агитације, а друго као запис о људима који су најпре прионули уз мисао о Савету.

Колико су старешине ондашњега времена мало знале шта је Савет и шта му је задатак у држави, опет им по инстинкту нису били нејасни поступци против њихове личне власти, коју су с мачем у руци задобили. Што се у Бранковини спремало, било је познато и Карађорђу. Својим природним инстинктом, Карађорђе је схватио да би његова врховна власт с места посрнула, ако би он пристао да следује позиву Јакова Ненадовића у Боговађу, јер би тиме признао или да је Јаков с њиме једнак или да му је старији. С тога Карађорђе с места одговори да у Боговађу на скупштину, сазвану од Јакова Ненадовића, доћи не може, али одмах сам сазове скупштину с истим задатком у Борак, у Београдском Округу, кући кнеза Симе Марковића. То показује као да је неких разговора о Савету и неког начелног општег споразума и раније било. Старешине су, може бити, мислиле да ће све на том и проћи. Долазак Боже Грујовића учинио је да ствар није заспала већ да је почела хватати корена у духовима.

Питање је шта се то спремало у Бранковини и у Боговађи? Архива проте М. Ненадовића сачувала нам је аутентичне концепте Боже Грујовића, од којих је у једном беседа коју је Божа мислио да говори у Боговађи на скупштини и уредба онога Савета који се ту мислио установити.

Уредба саветска, коју је спремао Божа Грујовић године 1805, прописивала је да у Савету раде дванаест изабраника нахијских, од сваке нахије по један. Свака нахија издржава свога члана Савета. Савету је старешина и представник *председатељ*. Не изгледа да се мислило да *председатељ* буде Карађорђе, него један *господар*, и предвиђало се и да има потпредседник, који би се бирао на месец дана и који би председника замењивао онда, када он не би био присутан. Уређење је предвиђало да се Савет у тај мах смести у каквом манастиру. Из Савета тога, тако састављенога, изабрала би се шесторица (који би се могли свести и на четворицу) за вођење послова. У том је уређењу ваљада први пут употребљена реч *попечитељ*. Оно предвиђа шест попечитеља: *војске, хазне или касе, судства* (који би се звао *велики судија), свештенства* и *просвете, иностраних дела* и *полиције* (мира, реда и трудољубија). Уређење предвиђа

да се попечитељу војеном може поверити полиција, а попечитељу правде свештенство и просвета.

То је главно из тога уређења Савета што га је спремао Божа Грујовић у Бранковини у лето 1805 године.[1]

Беседа, коју је Божа Грујовић спремио да је говори на скупштини кад се Савет установи, или може бити на првом састанку Савета, сачувана је такође у архиви М. Ненадовића. Из ње се јасно виде начела и погледи Боже Грујовића.

„*Закон је воља вилајетска*[2] која вилајету целом и сва-„ком добро заповеда а зло запрешчава" — прве су речи у тој беседи. „*Први*, дакле наставља се даље, *господар и су-„дија у вилајету јесте закон. Под законом мораду и госпо-„дари. поглавари и Совјет Правитељствујушчи* (општа кан-„целарија) *и свјашченство и војинство* и *сав народ бити* „и *то под једним* и *тим истим законом. Закон је вилајету* „*то што једном човеку храна, пиће, ваздух, одело и кућа,* „*т. ј. како човек, кад хране, пића и проче нестане, умрети* „*мора, тако и вилајет без закона мора да пропадне, да* „*опет у ропство дође и да се сасвим растргне и погине.*" За тим Б. Грујовић препоручује да се као извор и темељ законима поставе *разум* и *правда*. „И *овај мудри и пра-„ведни закон да нам први господар и заповедник буде. Он* „*да заповеда господарима, војводама, Совјету, свјашченству,* „*владикама и свакоме малому и великому. Он ће нас бра-„нити и свободу и вољност сачувати. Гди је добра консти-„туција, т. ј. гди је добро установленије закона, и гди је* „*добро уређена власт под законом, ту је слобода, ту је вољ-„ност, а* **гди један или више по својој вољи заповедају, закон „не слушају но оно што хоће чине, ту је умрео вилајет, ту „нема слободе, нема сигурности, нема добра, већ је онде пу-„стахилук и хајдуклук,** *само под другим именом.*"[3]

То је мислио да говори Божа Грујовић на скупштини у Боговађи 15 августа 1805, да је до те скупштине дошло.

---

[1] Љ. П. Ненадовић, Мемоари, Београд 1867, стр. 290 и д.

[2] *Вилајет* и *вилајетски* заступају речи *народ* и *народни*.

[3] Љ. П. Ненадовић, Мемоари, 295 б. Сва су подвлачења наша. К. К. Родофиникин, који Божу већ није застао у животу кад је у Београд дошао, у својим извештајима такође схвата значај и улогу Боже Грујовића у стварању Савета овако како смо је ми изложили: „Филиповић био је „први који је убедио Србе да је прека нужда завести ред у управи и у

Његове су мисли јасне и разговетне. Само што је он с тим идеалним мислима био међу светом који нити га је разумевао, нити је имао и најмање воље и спреме да чини онако како је он излагао да треба. То су, међу тим, прве јасне мисли законитости и уставности, бачене на тек ослобођену и још са свим неуређену земљу српску. Са свим је тачна карактеристика Вука Ст. Караџића да у овом послу српске старешине „управо нијесу знале шта ће то да буде, него су „Јаков и Катић и други гдјекоји већи мислили да Совјетом „мало зауздају власт Карађорђијеву, а Карађорђије мислио „је да њиме плаши Јакова и Катића и друге који би му се „противили, а сви су мислили да ће Совјет само којекакве „ситнице судити, па и то онако како они хоће, а остало све „да они сами уређују и заповиједају по својој вољи: ***Божо „пак и прото Ненадовић мислили су да Совјет буде нај„већа власт у земљи, и да свима поглавицама заповиједа „у свачему.***“[1]

Већ по томе што због отпора Карађорђева није дошло ни до скупштине у Боговађи, ни до проглашења уредбе која је горе у изводу саопштена, ни до говорења беседе Боже Грујовића, види се како је ондашње време мало било приправно за ове ствари. Очевидно улепшавајући и заклањајући у Мемоарима (пошто су мемоари писани позније у другојачијим расположењима) оно што је било 1805, прота се М. Ненадовић прави да не зна што се то Карађорђе уздржавао да дође у Боговађу на скупштину коју је Јаков сазивао. Бележи се, до душе, у Мемоарима како Карађорђе „није хтео себе понизити на наш позив, но он хоће како и где он рекне.“[2] Али би се по Мемоарима могло судити да су неки од људи сакупљених у Боговађи одмах отишли у Борак, кнеза Симе Марковића кући, где је Карађорђе скупштину сазвао, и да је посао тамо краће и нешто другојачије свршен.

„судовима. Устројени Савет, који је по његовом мњенију морао бити нај„вишом грађанском власти народа српског, ступио је у живот при свр„шетку 1805. Филиповић био је први секретар тога ново-устројеног Са„вета.“ Н. Дубровин у српском преводу „Устанак србски од 1806 1810. Н. Сад 1866, стр. 56–57.

[1] Правит. Совѣтъ, 3–4. Подвлачење је наше.

[2] Мемоари, 225,

Има, међу тим, једна записка Ивана Југовића, до сад неупотребљена, која попуњава празнину причања Мемоара проте М. Ненадовића. Белешка Југовићева гласи: да је Карађорђе сазвао скупштину у Борак 1-ог септембра 1805.[1] Нису, дакле, они који су се били скупили у Боговађи просто отишли у Борак, као што би излазило из Мемоара, него су се растурили ништа не свршивши, и после су на ново ишли на скупштину коју је у Борку сазвао Карађорђе. С тога тамо, у Борку, ни реч главну нису више водили ни Јаков, ни прота М. Ненадовић, ни Божа Грујовић, и с тога су у Бранковини спремљене беседе и уредбе остале неупотребљен концепат, као што је и прота М. Ненадовић сам записао.

И. Југовић бележи да је у Борку, на скупштини 1-ог септембра 1805 „руководством нашим,"[2] одлучено да се образује Савет из дванаест саветника. „Свако окружије — бележи „И. Југовић — имало је у Совјету свога совјетника, и оно „га је само за себе изабрало. Овај Совјет под именом скуп„штине или Синода био је у манастиру Вољавчи, а сад га „у Боговађу премести. — Поглавари ту закључе пренебрег„нуто благочестије обновити, више цркви зидати, и многе „се наредбе побољшања ради народа учине. Тада и митро„полит Леонтије избегне од Турака и дође к Србима, из„јашњавајући се да он жели у својој пастви, сиреч са Ср„бима, и добра и зла делити."[3] Из белешке се Југовићеве исто тако види да је у Борку скупштина примила да се Савет састави из дванаест окружних изабраника, као што и Божин предлог гласи.

Из Мемоара проте Матије Ненадовића види се како је Савет, овако организован, упућен у манастирић Вољавчу, у Крагујевачком Округу, не далеко од Страгара, под планином Рудником. И прота у Мемоарима и сви по том бележе како је то мали манастир, у ком се, тако рећи, није имало ни шта јести ни на што сести, особито у ономе бурном ратном времену. Одредба таквога места, готово неприступ-

---

[1] П. Јоанновић, Ист. најнов. приключенія у Сербіи. Н. Сад 1847, стр. 25.

[2] Изгледало би по томе да је на тој скупштини И. Југовић већ био са Карађорђем. Али је он по свима белешкама у Србију дошао позније.

[3] П. Јоанновић, Ист. найважніи приключенія у Сербіи. Н. Сад 1847, страна 25.

нога, за Савет, такође је, до сад, остала непротумачена. А њоме се, по нашем мишљењу, почиње борба о врховну власт међу великим војводама устанка. Она, по нашем мишљењу, има такође за задатак да покаже власт Карађорђеву, да да̂ познати да и место саветско мора бити у његовом а не у Ненадовићевом округу, са свим под руком његовом, тако да сваки позна да је врховна власт целе земље само у Карађорђа. Карађорђу је, без сумње, лако било знати да Вољавча није за Савет и да би се Савет лепше и лакше сместио у Боговађи, где би и народу био приступнији. Али је требало да се изврши његова воља и да се посведочи да је она најстарија. Пошто Савет почне радити у Вољавчи, Карађорђе му и сам једанпут дође у походе. Како је Савету било у Вољавчи, види се из речи проте М. Ненадовића у Мемоарима: „Сваки би од нас волео се са Турцима тући него сиподовати у Вољавчи.“ [1] После те походе Карађорђеве која је показала блажа расположења врховнога вођа, јербо се било навршило оно што је он тиме хтео да покаже, Савет пошље проту М. Ненадовића у Тополу да замоли за какво било угодније место. И Карађорђе тада одобри да се Савет смести у Боговађи. То је могло бити после релативно краткога времена. Када су у почетку новембра Срби заузели Смедерево, Савет се из Боговађе премести у Смедерево.

У први мах у Савету су била заступљена само четири округа: ваљевски, шабачки, београдски и рудднички. Прота М. Ненадовић, као човек који се за установљење Савета највише заузимао, сматрао се као председник, а Божа Грујовић као секретар. За заступнике осталих округа Карађорђе је одмах онде на скупштини у Борку писао да се у окрузима сазову окружне скупштине од старешина, буљубаша, калуђера, попова, кметова и од простог народа и да између себе изаберу најбољега, најправдољубивијега човека, који ће у Савету свој округ заступати и послове саветске радити.[2]

Није, дакле, испало онако како се у први мах мислило, и нису се оствариле првашње идеалне мисли Боже Грујовића: није испало што су неки мислили да се од Савета

[1] Мемоари, 128.

[2] Мемоари, 226.

начини баш врховна власт над Карађорђем и над осталим старешинама, али се онако како се у онај мах могло, саставило нешто што је било и влада и врховна помоћна Карађорђу власт у земљи. И та је власт је одмах почела да се стара о многим ситним општим и земаљским пословима о којима дотле није имао ко да се стара. Много којешта што је дотле било само на војводама прешло је Савету; много којешта о чем се нико није ни старао, нашло је у Савету свога стараоца. А личне ствари међу великим војводама остале су како су и дотле биле. Њих Савет нити је излечио, нити је излечити могао.

Али и ако је идеја о Савету као о врховној власти земаљској, која би била и над Карађорђем и над осталим војводама, пропала у тренутку оснивања Савета у другој половини августа 1805, она се покаже на ново, пошто се Савет окући у Смедереву и укрепи своју корисну радљивост. У писмима и белешкама о тражењу помоћи и одбране од нових турских напада после пораза Хафис-пашина, види се да се пред Божић 1805 године опет сазивала нека скупштина старешинâ у Смедереву. За ту прилику митрополит Леонтије, Божо Грујовић, прота Матија Ненадовић којекако склоне Карађорђа и остале поглавице те пристану да се и *Савет потврди и призна за највећу власт.* Из тога се види како се на скупштини у Борку није улазило у то велико питање, него је Савет основан управо без уређења и постављенога задатка. С тога се то питање и враћало. Али кад се о том поведе на збору разговор и Карађорђе види на што се управо иде, он се и опет томе одупре, и то с пиштољем у руци. И све остане по староме.

Савет се, истина, ни тада формално не призна за врховну власт целе земље, али он, по дотадашњем, настави свој користан рад у уређивању земље за што је био и постављен, у онолико у колико се то није косило с интересима или вољом врховнога вођа и већих војничких поглавара. Старештву Савета над осталима осим војвода и врховнога вођа нико се није ни противио. Старештво његово над врховним вођем нашло је на отпор овога последњега. „*Совјет се није смио Карађорђију супротити ни у чему, а* „*Карађорђије могао је Совјету заповједити*“ пише Вук Стеф. Караџић веома тачно и јасно.[1]

[1] Правит. Совѣтъ, 11.

По два писма секретара савестскога Боже Грујовића изгледа да се тада Савет у Смедереву био и попунио, те је, може бити, и то давало повода да се на ново поведе реч о уређењу Савета. И Вук бележи да се Савет од прилике онда кад се настанио у Смедереву и попунио по наредби за изборе која је издана одмах после установљења у Борку. Тада су у њ дошли Вукоман из Округа Јагодинског, Аврам Лукић из Округа Пожешког, Младен Миловановић из Округа Крагујевачког, Јанко Ђурђевић из Округа Смедеревског и Милија Здравковић из Округа Ћупријског.[1] То је био први озбиљан напредак у развијању Савета. Божа Грујовић је 2 декембра 1805 из Смедерева писао П. Н. Чардаклији, како је прави председник Савета Карађорђе, а прота М. Ненадовић га само заступа. „Совет Народни — пише даље Божа — са „свима вилаетским делима управља, како ти: судом, хазном, „уређењем внутрениим, војинством и другим.“ Исти Божа Грујовић 2-ога јануара 1806 пише из Смедерева рускому консулу у Јашу И. Балкунову ово: „Новоустановљеном Со„вету Народном, који је у Смедереву, предано је вођење „свију народних послова с потпуном влашћу. Зато, ако се „буде ма с које стране Србима писало или што шиљало што „се нађе за потребно, то све тајно треба овом Совету Народ„ном упућивати а не другима.“[2] Али и ако се ово чита у писмима секретара савестског, не може се тврђењима његовим потпуна вера поклонити, јер се у родољубивој тежњи овим саопштењима ишло на то да се Русима ствари у Србији представе у бољој боји но што су оне у истини биле, у намери да се у њих према Србима добро расположење створи или одржи. Карактеристично је што се у Руса изазива неповерење у старешине српске и даје им се на знање да *тајно Савету Народном* упућују што би се послало *а не другима!*

Не може се узети да су тада послови са свим предани били Савету, као што се то ни после никада није са свим у Србији извршило. И опет је Савет имао слободне руке

[1] Правит. Совѣтъ, 4.

[2] М. М. Вукићевић, Судови и њихово уређење за време устанка 1804 13. Полицијски Гласник 1905, стр. 278.

донде, докле радња његова није долазила у сукоб с расположењем Карађорђевим. Поред свеколике простоте, Карађорђе је и знао и осећао значење врховне власти коју су му прилике у руке дале, и он није никада био вољан да ту власт, коју је сматрао као своју личну тековину, упусти из руку. С тога горе наведене оцене Боже Грујовића ваља уврстити у ред родољубивих улепшавања истинитога стања ствари, која у онолико пун опроштај заслужују у колико су цртана у намери заиста искреној и племенитој.

II

Како су се основале и упутиле везе Србије с Русима. Први правац руске политике у Србији и питање о врховној власти. Конвенција Паулучијева и устав Родофиникинов дају врховну власт Русима. Текст устава Родофиникинова. Карађорђеве интимне мисли и јавно понашање у овим приликама. Велика европска политика нашла се повољнија за интимне мисли Карађорђеве него за мисли К. К. Родофиникина и Карађорђевих противника. Извршење неких тачака Родофиникинова пројекта. Турски покушаји непосредног измирења са Србијом пред јесен 1808 године. Родофиникиново држање према њима. Неповерење међу Карађорђем и К. К. Родофиникином (иза којега је био Миленко Стојковић) испољава се са свим с крајем 1808 године.

С оним што је напред наведено свршавају се покушаји ограничења личне власти Карађорђеве за време првога периода. 1804—1807, док је Србија била сама за себе и док није била ступила у формалну везу с Русима. Противници Карађорђеви и они који су радили на ограничењу и уредби власти из љубави к реду и законитости, без икаквих супротних намера Карађорђевој врховној власти, исцрпли су били своја ограничена средства, и смирило их је само време, пуно и препуно и бригâ и послова из дана у дан.

Кад су најпре започете везе с Русима, на аудијенцијама српских делегата у Петрограду у јесен 1804 код кнеза А. Чарторијског, министра иностраних дела, једном кнез А. Чарторијски рекне депутацији како Карађорђе самовољно убија и неправде чини. „На то смо — бележи прота М. Ненадовић „у Мемоарима — ми депутати одговорили да није истина, „но Карађорђе од сваке оне нахије која је са оружјем на „Турке устала, заиште најбољега и правосуднога човека, и „тако од сваке нахије по једнога са собом води, и свакога

„кривога даде оним људма те пресуде, и какву казнитигу они „изрекну, он, Карађорђе, даде својим момцима те изврше." Он (Чарториjски) каже: „Ако је тако, то је добро; ако и „није, нека буде. И ваља да имате синод. Јербо нити ће Ро„сија нити икаква држава *корешпондирати са једним чове-* „*ком*, но са народом и са синодом." [1]

Истом године 1807 Срби раскрете са свим с Турцима, прекинувши тако звани Ичков мир, и окренувши са свим леђа Порти, пошто су и градове Београд и Шабац узели у своје руке. Вук Ст. Караџић тачно бележи, како се, у то време, у пролеће 1807, по народу мислило да Срби, раскинувши с Турском, не могу остати наспрам Турске сами о себи, него да морају имати опет у кога царства помоћ и заштиту. „Ми се сами не можемо борити с Царством Тур„скијем, него нам дајте цара који ће нас се примити и коме „ћемо се ми за скут ухватити," бележи Вук да су онда кметови говорили поглавицама.[2] Осим тога Русија је већ била угазила у рат с Турском, и српске су поглавице имале разлога да своје питање, постање Србије, вежу за руску ратну срећу, о којој су онда, и осим Србије, владале најбоље мисли. С тога се у пролеће 1807 пошље депутација српска у руски Главни Стан у Влашкој „*да се договоре с Ру-* „*сима за помоћ, која ће се Србима давати, и да ишту* „*једнога рускога министра, да га доведу у Србију*, једно да „се народ увјери да су се Руси заиста примили Србије, а „друго *да их којешта поучава*, и да *се с њим о свачему* „*могу договарати*." [3]

У колико је тим начином Русија од 1807 у напредак више требала Србији, исти је случај био и са Србијом према Русији.

Српској устаничкој држави порасла је била вредност срећним војевањем 1806, узећем Београда и потпуним очишћењем целе устаничке области од Турака. И ако непризната, неутврђена и неуређена, устаничка је Србија, и по своме положају, била већ војничка вредност од значаја. Рат међу царем Александром и Наполеоном, који је овога последњега

---

[1] Мемоари, 212.

[2] Правителствующій Совѣтъ, 23.

[3] Вук Ст. Караџић, Правит. Совјет, 23.

довео на границу руску и који је дотадашњи савез међу Русијом и Турском преобратио у војну, изазове у Русији већи интерес за Србију а, међу осталим, и прилично авантуристичке војне планове, да се с помоћу српске устаничке војске удари на Французе у Далмацији и у приморју Јадранскога Мора. Услед молбе и представке горе поменуте српске депутације руска Главна Команда у Влашкој поведе преписку с Министарством Иностраних Дела о постављењу рускога сталнога заступника у Србији[1] у лицу К. К. Родофиникина, који се у поверљивој дипломатској служби већ налазио код Главне Команде.[2] Осим тога, а готово у то исто време, руски министар иностраних дела А. Будберг, шиљући по разним мисијама на југ, у намери да спреми удар на Французе кроз Далмацију и Јадранско Приморје, пуковника маркиза Паулучи, беше му дао опширна пуномоћства и за Србију, у коју је Паулучи долазио из Трста.

[1] Пошто је Србија била још само побуњена област, није могло бити речи ни о постављању консула, а камо ли министра.

[2] Захваљујући љубазној услужности г. К. Е. Аргиропула, старијег саветника Министарства Иностраних Дела у Петрограду, у стању смо саопштити неколике биографске податке о К. К. Родофиникину. Он се родио 1765. Кад му је било 18 година, ступио је у службу као добровољац у козачки Перејаславски Пук. Прешавши одатле на флоту, учествовао је у многим морским бојевима у рату са Шведима 1788—89. С флоте је опет прешао у војску у чину капетана, али ју је морао напустити због болести. Као грађански чиновник служио је по том у активној војсци, у свити Главнога Команданта. У Министарство Иностраних Дела ступио је 1803 као директор канцеларије државнога канцелара, а 1805 наименован је за дипломатског агента у Првој Активној Армији и одређен да буде на служби цару Александру, те је учествовао уза њ у боју код Аустерлица. Године 1806 слан је са особитим порукама у Цариград. Кад је руска војска ушла у Молдавију, наименован је уз њу као главни дипломатски агенат у Дунавским Кнежевинама и у војсци. После мисије у Србији вратио се у скоро у службу у Министарству Иностраних Дела. Године 1819 био је постављен за директора Азијског Департамента, у ком је служио дуго, одликован постављењем за сенатора, члана Савета Министарства Иностраних Дела, итд. У рангу службе дотерао је до врха, до правог тајног саветника који носи титулу Високопревасходство. Године 1837 разрешен је од управе Азијским Департаментом, а 1838 постављен је за члана Државнога Савета. Кад би одсуствовао министар Неселроде, К. К. Родофиникин га је неколико пута заступао у дужности министра иностраних дела. То је било 1832, 1833, 1835, 1837 и 1838 год. Ове последње године већ као члан Државнога Савета К. К. Родофиникин је умро 30 маја 1838.

У јуну 1807 маркиз Паулучи представи се Карађорђу у стану код Неготина. Пошто у то време Карађорђу беше допао глас да је босанска војска разбила Јакова Ненадовића негде око Дрине, Карађорђе пристане да с Паулучијем уговори познату конвенцију од 28 јуна 1807, потписану у стану под Неготином, без знања о Тилзитском Миру, и у претпоставци да још траје војна с Наполеоном.

Конвенција је Паулучијева веома значајна. Њоме су се први пут, у јасним тачкама, постављале основе руске политике у Србији, по којима је позније и К. К. Родофиникин радио. Конвенција има два главна дела, политички и војнички. Остављајући на страну војнички део о кооперацији с Русима против Турака и Француза (пошто је он остао без предмета, чим се сазнало за Тилзитски Мир), истаћи ћемо главне ствари из политичког одсека те конвенције.

Изричући у првом члану народну жељу да Србија дође *под заштиту цара руског*, изриче се, даље, народна молба којом се од цара тражи да што скорије земљи одреди *способног земљеуправитеља*, који би народ довео у пристојан ред, који би земљу распоредио и *који би, у име цара руског, народу дао конституцију*, по потреби народној (по правамъ народа). У члану 2-ом те конвенције признаје се право да се у Србији имају постављати чиновници, и војени и грађански, у име цара руског.[1]

На томе уговору с Паулучијем потписани су од стране српске Карађорђе, Миленко Стојковић и Јеремија Гагић. Овај последњи је, као секретар и члан недавно послате депутације ка Главној Команди, и Карађорђа потписао. Пошто су ондашње српске старешине већином биле неписмене, уз потпис се ударао печат, и печат је управо више вредио но потпис. Кад је Ј. Гагић од Карађорђа заискао печат да га притисне уз име његово, Карађорђе одговори да га нема, јер га је изгубио, а после му је на само казао да га није хтео дати.[2]

Кад се ова ствар радила и потписивала, присутан је био и руски генерал Исајев, који је у Србију довео прве руске

---

[1] В. Богишичъ, Разборъ сочин. Н. А Попова, итд. 108—110; В. С. Караџић, Правит. Совѣтъ, 18.

[2] Караџић С. В. Правительствующій Совѣтъ, 18.

помоћне чете, с којима је Карађорђе тих дана разбио Мулапашу на Штубику. Очевидно је да је Карађорђе под утицајем тих прилика, преко воље, потписао конвенцију с Паулучијем, разумевајући добро да је она против његове личне власти. Оним недавањем печата то је јасно показано. Случај овај остао је меродаван за све потоње Карађорђеве односе с Русима, све докле поступање пуковника А. Ф. Бале у фебруару 1811 спрам Карађорђевих противника, Миленка Стојковића и Петра Добрињца, није Карађорђа измирило и лично с Русима.

Свршивши овај посао 28-ог јуна, маркиз Паулучи крене се из Неготина одмах 29-ог јуна даље у Букурешт. Новопостављени стални руски заступник К. К. Родофиникин стигао је такође у стан под Неготином 1-ог јула 1807, само што онде није застао Карађорђа.[1] Ако се на путу нигде није сусрео с маркизом Паулучијем, он се у стану под Неготином без сумње видео са генералом Исајевим и војводом Миленком Стојковићем, и од њих му, мимо службених начина, није тешко било известити се усмено и у појединостима о свему што су радили маркиз Паулучи и Карађорђе. У Београд стигао је К. К. Родофиникин тек 2-ога августа. Од великога је значаја, што је боравље К. К. Родофиникина у Србији почело овако, с толиким дугим утицајем људи и лично и по тежњама противних Карађорђу, а без утицаја самога Карађорђа.[2]

Изгледало је у тај мах да је жеља о ограничењу личне власти Карађорђеве у велико расправљена по схватању српских кругова новим везама с Русима, којима се *Србија претварала у заштитну област Руског Царства* и формалним уговором с маркизом Паулучијем. Тим уговором изгледала је потпуно и формално призната идеја о основноме земаљском закону и о конституцији или Уставу. Да та идеја у поменутом уговору није била бачена ни случајно ни на

---

[1] Л. А. Баталака, Историја српског устанка, 273 по дневнику Јеремије Гагића.

[2] К. К. Родофиникин је цео јул 1807 провео боравећи у Краљеву и на Острову, које су држали Срби, у намери да би, поради Тилзитског Мира и радикалне промене положаја услед истога, од Главне Команде добио каква год ближа обавештења о правцу којим му се требало кретати у ситуацији толико промењеној.

памет, него баш с намером да ограничи Карађорђеву личну власт, види се из извештаја маркиза Паулучија министру А. Будбергу, писаном 18-ог јула 1807, где се јавља како је „без граница слепа покорност српскога народа своме вожду „и моћ ауторитета његова, који се може упоредити само „с ауторитетом каквог азијског суверена, који осим своје „воље никаквог другог закона не познаје.“ [1]

Паулучијево држање спрам ове у сваком погледу неограничене власти испуњавало је све и најмање жеље србијанских већих и мањих старешина и политичара онога времена који су из разних узрока, разложних и неразложних, били противни толикој средишњој власти у врховнога вођа. Кад К. К. Родофиникин 2-ог августа 1807 стигне у Београд, одмах се видело да он зна све што је радио маркиз Паулучи и да од оне линије неће одступити ни за длаку.

И макар да је настао велики заплет међу Турском и Србијом, зато што Турска није хтела да примирје, закључено услед Тилзитскога Мира с Русијом, распростре и на Србију, и макар да је у тој тешкој ствари К. К. Родофиникин могао бити од велике помоћи, његов долазак није нимало обрадовао ни Карађорђа ни његове присталице. Старајући се, до душе, живо свима средствима и о примирју, К. К. Родофиникин се одмах бацио на извршење мисли о конституцији, која је била бачена у конвенцији с маркизом Паулучијем. Пошто је К. К. Родофиникин био доиста уман и даровит човек, он је овоме свему одмах дао облике погодне српским старешинама (осим Карађорђа) и погодне руским чиновничким појмовима, по којима је сваки руски чиновник дужан старати се да код свога цара стече заслуге, ширећи земљу или заштиту његову и прибављајући му оданост и покорност на све стране. О српском уставном уређењу које је послужило да се и опет одигра акат оданости и подчињења као и у уговору маркиза Паулучија, К. К. Родофиникин сам пише рускоме министру иностраних дела А. Ј. Будбергу 12-ог августа 1807 из Београда, како су српски изасланици П. Н. Чардаклија и А. Лукић, који су њега довели

[1] L'aveugle obéissance des Serviens pour leur chef est sans bornes, comme son autorité qui ne peut se comparer qu'à celle d'un souverain asiatique lequel ne connait d'autres lois que celles qu'il se forme soi meme. Богишић В. Разборъ, стр. 104—105.

и представили српским старешинама, објавили и Карађорђу и другима да су они у Главне Команде искали руског сталног заступника у Србији, „да би их научно управи и „показао им како треба уредити власти и како сваки да „своју дужност испуњава.[1] Видећи ја — наставља даље К. „К. Родофиникин — да би ми с опасношћу живота скопчано „било, ако не бих макар шта у том правцу учинио, морао „сам, гледајући да угодим свакоме, саставити уређење које „сам им прочитао свима. Али сам им, у исти мах, казао и „то, да све ово неће вредити ништа, ако се не потврди на „највишем месту, јербо њихову владу без те потврде нико „неће признавати. Они су пристали и на то. — Горе поме-„нуто уређење утврдио је својим печатом Карађорђе, и ја „га овим шаљем заједно са списком оних у којих је рукама „сада власт у Србији.“[2]

Овим је начином, одмах првих дана Родофиникинова бављења у Србији, постао први српски устав. На њему се већ налазила потврда Карађорђева. Ваљало је још по плану К. К. Родофиникина, да дође потврда највише руске власти, па да у живот ступи.

Пошто је и горе поменути текст К. К. Родофиникина у оригиналу с печатом Карађорђевим сачуван у руској архиви, и пошто га је др. В. Богишић у целини наштампао, износимо га и ми овде у целини као први основни закон обновљене Србије. Он гласи:

ОСНОВАНИЈЕ

ПРАВИТЕЉСТВА СЕРБСКАГО.[3]

I. У Београду установљава се и утврђује се Правитељствујушчи Сенат Српски под председательством

[1] Главни руски командант ђенерал Михељсон писао је цару како су 24 априла 1807 приспели у Букурешт српски делегати, послани од врховног вођа. Донели су писма од Карађорђа, и од Савета с пуномоћствима неограниченим, и писмо од Миленка Стојковића. „Главни им је захтев, „рапортује Михељсон цару, за који највише наваљују, да им се одреди чи-„новник који би председавао у њиховом Савету и који би руководио све „њихове послове.... Колико сам могао опазити, нарочито би ради да у Са-„вету начине одбрану од својих војвода и њихове власти, које се боје.“ Л. А. Баталака, Историја српског устанка, стр. 247.

[2] В. Богишић, Разборъ сочиненія Н. А. Попова Россія и Сербія СПБ. 1872, стр. 117.

[3] В. Богишић на наведеном месту, стр. 118 с оригиналним онога времена правописом. Српски текст морао је по руском концепту К. К. Родофиникина израдити неко од оновремених књижевних Срба.

Књаза, тако да Правитељствујушчи Сенат својy столицу има у Београду, а Сената тога глава јесте Књаз.

Овому Књазу отечество даје титуле *Свјетљејши Књаз*, а тај има власт подавати сваке милости, т. ј. сваког по заслуги наградити и повинним праштати. А право и власт наказовати повине остаје непремјено у руку закона и суда,

Судејским лицама во опште назначиће се по времену содержање и по возможности земље.

II. Правитељствујушчаго Сената Народња члени, кромје Књаза предсједатеља, имају бити сљедујушчи. Перво, полководци, који су до сада по нахијама командапти били, отечество управљали и бранили, називају се од сада вожди, и даје им отечество титул „сијателни вожд". Ове вожде примају перво мјесто у Правитељсвујушчем Сенату по старешинству своме. Второ мјесто даје отечество оним људма од Совјета Народња, до сада бившег, који су велике и важне послуге народу учинили особитим вјежеством, трудом и путешествијем. И ови су сенатори као и перви, по овима се даје титул „превосходни сенатор."

Имена ових вожд и сенаторов који су перви и превосходни у народу људи по Књазу, и деца њихова записаће се у сенатски протокол, да би се тако до века и они сами и њихова племена у народу знала и почитала.

Кромје того нужно је да у Сенату буде из сваке нахије по један избрани, од перви у нахији људи, старац који ће бити под именом совјетников Сената.

Вожди и сенатори како што су превосходна лица, тако и остају за свагда до смрти непремјено сенаторами, прочи же старци из нахија, тј. совјетници, имају мењати се т. ј. на ново избирати се свака три года, но у Сенату раван глас имају прочим превосходним лицама кромје Књаза, који три гласа има, т. ј. за тројицу говори сам једини. В прочем све у Сенату има се свршавати бољшинством гласова, т. ј. на којој страни више гласова буде, та се слуша, то се записује и твори, а в једнакости гласова, она се страна слуша гди је Књаз. На посљедок, онда ће се у целој земљи под заклетву довести људи, да се свак закуне да ће бити у сваком случају вјеран отечеству и покорен Сенату и Књазу. Тако сваки вожд, сенатор и совјетник заклети се има како и прочи људи. А свјетљејши Књаз особиту клетву положити има, да ће он законе државне хранити, исполњати и свом силом дјелати да свак то твори што Правитељствујушчи Сенат учреди.

III. Ако совјетници сенатски који ће се од нахија свако три года избирати тако усердно и добро послуже отечеству, да их народ три пут избере за совјетнике; со тим остаје такови три пут избрани совјетник до смрти своје и постаје сенатором, и добиваће грамоту на дворјанство или благородство со титулом: „превосходни сенатор."

IV. Сваки комендант има пописати људе који су по више и по болше у различним приликама отечеству служили, и тако пописане има послати Правитељствујушчему Сенату, који ће Сенат свакому за чест в награжденије дати грамоту на дворјанство или благородство. И ови благородни називају се и имају бити хранитељи закона отечествених.

V. Осим реченог благородства има се уредити законом конохранљашча стража, која је дужна свагда при Сенату бити.

VI. У свакој нахији има се назначити по један губернатор (управитељ) из оних људи који су до сада отечеству служили, који управитељ да носи бригу за ове приходе од нахије и да са два совјетника, које ће му нахија додавати, сваке године држи суд над људма своје нахије. Но ако би који не био контан со тим судом нахијским, слободно може доћи у Сенат са писмом Суда Нахијског шта је и како је суђено.

VII. Ови судови нахијски свако важно дјело имају зајавити Правитељствујушчему Сенату, особито што се тиче живота кога год човека: да немају никога смрти предати, докле Правитељствујушчему Сенату не јаве и милост од Свјетљејшег Књаза не просе осужденому.

VIII. Будући да никаква земља ни правитељство не може се држати без силе војничке, особито Сербија, која са свију страна непријатељами окружена без војске готове бити не може, а војска не може се држати само воздухом и речма, то нужно је уредити за сада почести какове за награжденије докле се види какви ће бити приходи земље, а после ће се свакоме по заслуги и по способности награжденије дати. Тако ће се онда и чини војнички учредити и војска у поредак свој довести, што тако болше ће се бринути сваки капетан о својој роти а полковник о своме полку.

IX. Каде дојду инжињери, има се начинити исправна карта цјеле државе сербске, и која се год најде земља пуста то све је вилаетово (беглучно), и то ће стојати под властију Сената.

X. Сви доходи земље имају бити у власти Сената, и нитко кромје Сената никаковога требованија ни под којим именом не може искати од народа.

XI. Главне полководце има избирати Сенат; тако и мир или брань с њима учинити или везати никто без знања Сената не може.

XII. Ниједан од сенаторов не може бити искључен из Сената без једноогласног договора и согласија Књаза и Сената.

По свему овому просимо височајше утверждениjе всемилостивјејшаго нашего покровитеља Государа Императора Александра Великаго.

Дано в Белградје мјесјаца Августа дња 8-го 1807 года.

(М. П.) **К. Ђорђе Петровић**

Врховни српски комендант

Ако би икад речи саме биле у стању да расправљају тешка питања живота народнога, горе наведени би текст имао у себи све што је требало да расправи спор српских старешина и политичара с Карађорђем, и политичари би морали бити задовољени. Они би били добили све; Карађорђе би све био изгубио, пошто је он и печат дао и на све пристао био.

Из горе наведенога текста види се да се Карађорђу даје, до душе, титула *Светљејшаго Књаза*, али му се одузима све остало што је дотле неоспорно у рукама имао.

По томе Родофиникинову уставу Карађорђе је остао само председник Сената, с голим правом представљања државе и правом милости у кривичним пресудама. Устав утврђује власт суда. Угледајући се на Русе, устав уводи благородство с повластицама (у чему кроз Родофиникиново перо опет пробијају жеље ондашњих војвода) и титуле. Сенат се утврђивао као главни господар земље. Он је располагао доходцима; он је имао право да објављује рат и да утврђује мир; њему се чак одређује право *да бира главне војводе*. Књаз, дакле, Карађорђе, остао би, по том уставу, унапредак само репрезентативна фигура, без икакве стварне власти. Лако је било увидети да би се Књаз, као такав, без тегоба могао и сменити, пошто устав нема ни речи нити о наследству престола, нити о сталности у породици и у лицу.

Осим тога, поменутим актом К. К. Родофиникина од 8 августа, као и оним што је раније, 28 јуна 1807, у стану под Неготином с Карађорђем уговорио маркиз Паулучи, изасланик министра иностраних дела, бацала се основа још не-

чега много знатнијег. То је нека врста потчињења ослобођене Србије Русији. Паулучи је терао у томе дотле да је претпостављао и *именовање чиновника у Србији у име руског цара*. И на све је ове ствари и Карађорђе пристао, с очекивањем да ће се све то слати цару на одобрење.

Остајало би да се објасни: како је Карађорђе у јуну и августу 1807 на ово пристао, кад се у августу 1805 он исти онако снажно одупро Ненадовићевој скупштини и Грујовићевом уређењу Савета у Боговађи, и кад је у декембру исте године, с пиштољем у руци, покварио нов покушај у Смедереву да му се власт ограничи и да се Савету одреди власт над њим и већа власт од његове? Карађорђе је, као што ће се даље посведочити, и у тим свима приликама остао при своме пређашњем и свагдашњем мишљењу, али се покорио приликама, за које је у тај мах мислио да су неодољиве, и покорио се тренутно. И он је с осталим старешинама тражио и руску поуку и руску помоћ, по жељи свега народа. Само што је он више полагао на руску помоћ, а остале су старешине поред помоћи тражиле и поуку. Кад је сад изасланик Главне Команде, у коме су Срби гледали представника цара и владе руске, почео учити као што је горе означено, шта је могао Карађорђе чинити до покорити се као и остали? Карађорђе је напоредо с осталима желео руску војну помоћ. Пошто су и идеју Савета донели први изасланици из Русије у почетку 1805, Карађорђу је могло изгледати да је ограничење његове личне, често самовољне и ћудљиве власти, неопходна цена оне исте руске помоћи, коју је и сам толико желео. Али најглавније је што Карађорђе, као човек од дела а не од размишљања, као што је била већина његове генерације, у моменту кад хоће нешто да учини, није никад размишљао да ли он има право на оно што хоће да учини или нема, него је онога тренутка, с помишљу заједно радио, наређивао или извршивао што је мислио да треба учинити. Даљина између помисли и извршења у Карађорђа је била ванредно малена. И пошто није било никога да то обузда или спречи нето таквом супротном Карађорђу снагом, и устав Родофиникинов од 8-ог августа и остали закони, при страховитој одсечности и брзини Карађорђевих одлука, нису имали никакве практичне вредности. С њима је било као и с пређашњим скупштинским

одлукама о Савету. Бивало је и могло је бити што је хтео или чему се није противио Карађорђе. Све остало није имало никакве вредности.

К. К. Родофиникин је, поред све своје бистрине, ипак прилично непромишљено утрчао у игру српских старешина, и ставио се у супротност Карађорђу.

Прави задатак Родофиникинов морао би бити да не пристане у ту међусобну игру ни с једнима ни с другима, већ да се руководи општим потребама земље и о њима да се стара, не покушавајући да од једном ломи унутрашње и корените недостатке и тегобе самога времена, пошто се оне никојим начином нису могле излечити. Горе наведеним актом К. К. Родофиникин је покушао да од једном сломи Карађорђеву личну власт и место ње да подигне власт Савета. Знајући без сумње да је то све само на хартији (пошто се имало чекати одобрење више руске власти у име царево), Карађорђе је пристао, али ни с тим није био у души својој нимало мање противан овоме нападу на његову личну власт. Тако је одмах засејано не само обично нерасположење и неповерење, него веома јак антагонизам међу Карађорђем и руским заступником К. К. Родофиникином. Колико је велики био тај антагонизам, види се по томе што је две године позније, после скоро беспрекидног трења, К. К. Родофиникин морао утећи из Београда из страха да га Карађорђе не убије.

За уставни нацрт К. К. Родофиникина као и за уговор маркиза Паулучија очекивало се царско одобрење или потврда па да могу ступити у живот, и ако их је Карађорђе био примио.

Тај посао, међу тим, није био тако лак како се чинио маркизу Паулучију и К. К. Родофиникину. Што се почесто догађа, да чиновници који раде у име својих старијих, често, у жељи да себе препоруче, претерују ревношћу и у томе отерају даље но што би господар мислио и желео, то се догодило и овде.

Устаничка српска држава, која се стварала 1804—1807 у Београдском Пашалуку и у неким окрузима и жупама околних пашалука била је предмет велике муке за оновремену европску дипломатију. Аустрија се 1807 већ почела кајати што ту устаничку творевину у њеноме непосредном

јужном суседству није одмах прихватила када јој се 1804 нудила, и што је својом хладноћом и неодлучношћу нагнала је да тражи заштиту у Русије, на коју се у први мах није ни помишљало међу српским устаницима. Русија је много вештије прихватила једноверни јој и сродни народ, али је она, у тај мах, имала не мало других брига. У години 1807 за Русију је Србија имала у толико више значења у колико су се јаче множили изгледи да ће се с Руским Царством моћи спојити православне земље Влашка и Молдавија. Али ово спојење Влашке и Молдавије, за које се тада (у лето 1807) Наполеон показивао да му не би било противно, постало је право мучење осталим великим силама, готово свима. Ако би Русија стално заузела Влашку и Молдавију и тиме изашла на доњи Дунав, Аустрија је налазила да се њој пресеца и заштива главна њена саобраћајна жица, дунавски излазак у Црно Море и на Исток у опште, и у Бечу су сматрали као питање живота и смрти утврђење Русије у Влашкој и Молдавији и ширење руског утицаја на својој јужној границы. Ако би уз то још Русија утврдила свој положај у новоме православном и словенском средишту, у Србији, онда се мислило да се Русији отвара приступ у средиште Балканског Полуострва и да би се тиме по готово њој самој уступило Турско Царство у Европи. Таква пак уступка, по мишљењу ондашњих кругова, не би се Русији могла допустити ни на који начин без накнаде за остале. На ове ствари нису умели ни могли да мисле специјални чиновнички последници на појединим мисијама као што су били маркиз Паулучи и К. К. Родофиникин. Али је на њих морао да пази цар Александар. Овај цар руски у тај се мах нарочито старао да Русија задобије Финландију на северу и Влашку и Молдавију на југу, те да таквим начином царство своје заокругли. Граница Шведске на северу била је веома близу Петрограда. На југу се Русима хтело да допру до Дунава, ради својих даљих планова у Турској. С тога цар Александар није био за Србију равнодушан, али се старао да сувише великим захватањем у том правцу не учини немогућним оно што се тада чинило под руком да постане сигурна добит. Наполеон је, после измирења у Тилзиту, вољан био да одобри Влашку и Молдавију (коју су у време тога мирења Руси већ држали у својим рукама), али је и он по-

стављао као погодбу да се нигде не прекорачава *на десну страну Дунава.* Али ни Наполеон није ово мислио искрено, него се чинио да у томе попушта цару Александру, да би га само одвојио од Енглеске и да би га увукао у рат против дотадашњег савезника Аустрије, како би се њему подесиле прилике за извођење других планова у Шпанији. Аустрија пак, видећи на тај начин у опасности своје интересе, дигне читаву буру, агитујући против Русије код свију великих сила, нарочито пак код Енглеске, која се Аустрији у томе најотвореније и најживље одазвала. Тадашњој аустријској политичкој борби главни је задатак био да по што по то спречи утврђивање Руса у Влашкој и Молдавији и у Србији, која би последња одмах сама собом у толико више падала и у руском интересу на други план, у колико би се руска граница више од ње одмицала.

Из ових свију обзира цар Александар нити одобри уговор маркиза Паулучија с Карађорђем нити устав К. К. Родофиникина; као што позније није одобрио ни сличне планове кнеза Прозоровског, главнога команданта, који су му поднесени били при крају 1808 године. У то време уговор се Тилзитски још појача састанком цара Александра и Наполеона у Ерфурту (12 октобра 1808 године по новом). Наполеон том приликом (тобоже) дефинитивно пристане на раширење руске границе Влашком и Молдавијом до доњег Дунава, и нареди се да Русија о томе сама с Турском преговара. У то време се скоро за извесно држало да ће се Русија и Турска измирити на поменутој основици раширења руске границе а с потпуном автономијом за Србију.[1] И онда кнез А. А. Прозоровски, спремајући се за преговоре о миру с Турском, отвори велику преписку и с К. К. Родофиникином о будућем положају Србије као автономне турске области. Одлучено је било да се за будуће преговоре с Турском позову у Јаш и два представника Србије.

У таквим се приликама очекивало највише руско потврђење Родофиникиновог устава од 8-ог августа 1807. Као што се зна, потврђење то није никада дошло, али се ипак

[1] Пројекат уредбе о Србији из онога времена може се видети из књиге истога писца „Васкрс државе српске“, 2-го изд. С. К. З. стр. 108. у ноти.

делимично приступило извршењу појединих установа тога акта, које су земљи и реду у њој најпотребније биле.

И ако је Београд са свим допао у српску власт са самим почетком 1807 године, изгледа да је Савет из Смедерева у Београд пресељен тек у лето 1807. Узрок је томе војевање које је настало одмах с пролећа и које је прогутало, као обично, сву пажњу. Кад је у јуну 1807 маркиз Паулучи, тражећи Карађорђа, пролазио кроз Београд, изгледа из његових извештаја да је онда Савет био још у Смедереву. За сеобу Савета као да се доспело тек с почетком примирја 1807, а то је у јулу. Кад је К. К. Родофиникин 2-ог августа 1807 допао у Београд, Савет је већ био онде. И Карађорђе се тада настанио у Београду као у својој столици. Тада су гдекоје одредбе из Родофиникинова устава узете у извршење. Тако се тада Савет попунио представницима округа који их дотле нису имали у Савету. Вук говори да су то били окрузи: Шабачки, Ужички, Сокоски и Зворнички (Јадар и Рађевина)[1] Њима се таман довршивало оно попуњавање Савета које је учињено најпре у Смедереву, зими 1805.

Кад је К. К. Родофиникин (2-ог августа 1807) допао у Београд, застао је у Савету само „четири трговца, који „су најпокорније слуге свију војних старешина."[2] Било је у тај мах још саветника, али су били или по војничком послу и по граници, или по својим селима, жетве и пољских послова ради. Пошто је К. К. Родофиникин мислио да од Савета начини средиште државне власти и главни опкоп против Карађорђеве централне и личне власти, он се највише бринуо да се Савет покупи или попуни, те да почне радити свој посао. Познато је писмо Јакова Ненадовића проти Матији којим му јавља како К. К. Родофиникин живо жели да прота дође у Савет.[3] К. К. Родофиникин је сам писао у Петроград како је по доласку његовом „Карађорђе скупио од свију

[1] Правит. Совѣтъ, 7. Ма да је Карађорђе још септембра 1805 наредио да сваки округ изабере и пошље свога представника у Савет, Родофиникин јавља рапортом од 12-ог августа 1807 да је у Савету застао *четири трговца*. Али су неки саветници били такође с војском. Богишић, Разборъ, 115.

[2] В. Богишић, Разбор, 115.

[3] Писмо је од 24 септ.1807. Голубица V, 151.

„нахија по једнога депутата да присуствује у Савету; дао „је Савету потребну власт. После овога Савет је уредио Ва„рошки Суд, који је отпочео да суди и да води расправу „и да бди над градским приходима; за тим је Савет уредио „полицију, која је пресекла на једанпут све грабеже и уби„ства која су се дотле дешавала.“[1]

Тако се тек у јесен, пошто су се пречи послови посвршавали, Савет сакупио и радити отпочео. Изгледа да је тада саветницима и уживљење одређено, по 1200 ондашњих гроша на годину, а грош је онда вредио више но данашњи динар. Као што се уставом Родофиникиновим прописивало, на свршетку се 1807 одреди и по окрузима распише да се у свакомe округу постави прави суд од три судије (председника и два члана) и једнога писара, — такође с одређеним умереним платама. „Овоме суду — бележи Вук — могао је „сваки човјек тужити и војводу, и он је морао доћи на суд „да одговара. Ко овијем нахијскијем судом није био довољан, „могао се тужити Совјету.“ Видеће се по установљењу Суда Ваљевског 1-ог јануара 1809 како се ова наредба тада није могла извршити. Установљење судова наређује се чланом 3-им Родофиникиновог устава. Савет је још — по белешци Вуковој — „одредио да се продају турске куће и остали миљ„кови како у Биограду, тако и по нахијама. Он је давао „под закуп скеле и ђумруке и примао друге приходе који „би се откуда догодили.“[2] Тим се извршио члан 10-ти Родофиникинова устава. Још више говори о извршивању Родофиникинова устава, ма да не помиње самог К. К. Родофиникина, једна белешка П. Југовића, који је, у то доба, као секретар Савета и водио послове.

„Будући да је мир по свима границама Србије цар„ствовао — бележи П. Југовић — зато се српске старешине „постарају о стању земље, житеља и установленију посто„јаног правленија. Од почетка новембра до 20-ог декембра „1807 под председанијем Карађорђа совјетовали су се, и „установе сљедујуће:

„1. Србија се на 12 окружија дели.

„2. Совјет полаже своју столицу у Београду и назива „се *Сенат*.

---

[1] М. М. Вукићевић, Полицијски Гласник 1905, стр. 306.

[2] Правит. Совѣтъ, 11.

„3. У Београду и у већим варошицама постављају се „градски поглавари, а по селима кнезови.

„4. Таково званије само они получити могу који су већ „у рату служили и који писати и читати знају.

„5. На изображеније житеља Србије да се највеће по„печеније обрати.

„6. Конскрипција да се уведе. Сваки за оружије спо„собни Србин јесте војник.

„7. Који су дејствително на оружије позвани, да у „напредак оружије носе.

„8. Страни да у Србији не могу куће куповати.

„9. Да се устројеније Молдавије и Влашке са Србијом „саглашава и да се земља руској заштити подвргне.“[1]

Све тачке које се овде помињу нису ништа друго него извршење горе наведенога Родофиникинова устава, којим се ипак Савет као влада и врховна власт земаљска не мало учврстио.[2] По овоме свему види се да општекорисним мислима Родофиникинова устава, које нису мењале дотадашњи састав и положај врховне земаљске власти, није нико сметао, него да су се оне одмах почеле извршивати. А састав и положај врховне власти Карађорђеве остао је и на даље како је и дотле био. У њ није нико смео дирати, ма да је и на то стајао на акту од 8 августа 1807 формални пристанак Карађорђев и ма да је исти и руској врховној власти на одобрење поднесен.

---

[1] П. Јоанновић, Историја найважнiи приключенiя у Сербiи. Н. Сад 1847, стр. 49. Записка Југовића наштампана је у тој књизи под знацима навођења.

[2] М. М. Вукићевић, Полицијски Гласник 1905, стр. 299 наводи неколике дописе Moniteur-а о овим реформним пословима. Ту се види како су раније суд састављала два лица: полицијски комисар и један судија. Новембра 1807 расписом су тражена писмена лица, да би се нашли кандидати за судије. У тим дописима се бележи како је постављање судија извршено 25 и 26 декембра 1807. У рапортима К. К. Родофиникина има доказ како се то постављање судија може бити смишљало, али се извршило није. Јер је 10 септ. 1808 Савет писао старешинама у Шабачкој, Ваљевској, Зворничкој и Ужичкој Нахији да *онде где магистрата има* „да „се нико усудио није тому (магистрату) на пут стати; они људи који су „у магистрату под заклетвом, да суде по правди и по савести; да им нико „на пут не стаје.“ Најбоља је потврда за начин завођења судова „Пропис за Ваљевски Магистрат“ од 1-ог јануара 1809, који ниже на свом месту (VI) саопштавамо.

Али неповерење у К. К. Родофиникина, које се у Карађорђа и у његових људи залегло још од првога дана, достигне врхунац у јесен 1808 године. Познато је да су у току лета те године Турци покушавали да се како год измире са Србијом мимо Русију и да каквим год начином Србију од Русије одвоје. Карађорђе је заиста у почетку августа 1808 уговорио неко примирје с пашама из Ниша и из Травника. Наскоро по том видински митрополит, без сумње по споразуму с Мулапашом, обрати се, по истоме предмету, београдском митрополиту Леонтију, и затражи да се њих два састану на граници. За састанак се одреди село Голубиње у Поречу. Митрополита Леонтија је К. К. Родофиникин одавно био узео на своју руку. На тај састанак с видинским митрополитом пође сам К. К. Родофиникин преобучен, а од Савета пође секретар Стефан Живковић, опет Родофиникинов човек. Жељу Турака да ово преговарање покушају без знања Родофиникинова хитрост је Родофиникинова са свим изиграла. Њихови су људи преговарали с њим самим. Али је његова хитрост на другој страни више изгубила по што је ту добивено. Карађорђе и Савет су у тој прилици остали са свим у сенци: увређени очевидним неповерењем од стране Родофиникина и од стране Русије.[1] И макар да су митрополит Леонтије, К. К. Родофиникин и Стефан Живковић известили Карађорђа и Савет, понижење, осећање изиграности и неповерење раздражи се на ново код Карађорђа до крајности. Раздражење се знатно увеличавало тиме што је у свему овоме послу с К. К. Родофиникином био помешан и прекоморавски војвода Миленко Стојковић. Карађорђу се чинило да се код њега жива други прави господарем у Србији, што он није никако могао да поднесе.

К овоме дођу у прилог још и питања кнеза А. А. Прозоровскога о потребама Србије на случај коначног умирења и захтев његов да му се пошљу два Србина који би се Главној Команди, као заступници Србије, нашли при руци кад турски пуномоћници дођу и кад се стане преговарати о коначном миру. Изгледима о миру тада се управо давало више вредности по што су је они у ствари имали. К. К. Родофиникин

[1] Рапорти К. К. Родофиникина о овоме послу штампани су у Бошњића Разборъ итд. стр. 161 и даље.

је мислио да ће се ти заступници Србије одређивати у договору с њиме, и он је избор Стефана Живковића, саветскога секретара, држао за сигуран до те мере, да се у Београду приповедало како је Ст. Живковић за ту мисију и униформу паручио.

Међу тим све су те ствари вршиле са свим други утицај на Карађорђа. Његово стрпљење, које се још од 8-ог августа стављало на пробу, почело се примицати крају. Ако и нису знали да царска потврда неће никада ни доћи Родофиникиновy уставу, могли су се већ довити, да ни тај посао није бољи од овога последњега који се на њихове очи одиграо. Лични углед К. К. Родофиникина, који је у почетку покривен био угледом руског царског вишег чиновника, сад је остао сам о себи и о својим личним врлинама и слабостима. Његово дружење с митрополитом Леонтијем и с осталим београдским Грцима, у коме се показивао више Грк него ли руски чиновник, уништило му је и последњу сенку ауторитета. Карађорђе и старешине које су се држале с њим почеле су сматрати К. К. Родофиникина као проста друга и помагача својих домаћих антагониста из преко Мораве и од Колубаре, Миленка Стојковића, Петра Добрњца, Јакова Ненадовића, Луке Лазаревића и осталих. Погрешка К. К. Родофиникинова што се није уздигао на једнак положај изнад свију српских старешина, него се, тако рећи, идентификовао с групом Карађорђевих противника, изиђе на видик у потпуности. К. К. Родофиникин је изгледао као сенка и као човек пожаревачког војводе Миленка Стојковића. Упирући сваки час у недостатке и погрешке Карађорђеве, К. К. Родофиникин је увек благо расположен спрам Миленка. Пошто се у оваквим приликама говорило о миру, о њеном коначном уређењу Србије, о изасланицима Србије у руску Главну Команду у Јаш, Карађорђе и његови пријатељи почну, у неповерењу своме, зепсти да им се за врат не сручи и што горе од Родофиникинова устава од 1808. Њихова страховања нису била потпуно оправдана, али они почну бојати се да руски утицај у послове српске Карађорђа са свим не лиши власти и не преда је супротној му страни, Миленку Стојковићу и осталима, према којима је, очевидно, руско поверење било искреније.

Из ових општих мисли никла је мисао да се новим једним уставним актом збрише оно што је привремено свршено 8-ог августа 1807 Родофиникиновим уставом, и да се питање о уставној основи и о врховном старешпнству у Србији постави на темељ са свим други, који о Карађорђевом врховном старешпнству не би остављао више никакве сумње.

Прилика се за то дала у другој половини новембра 1808 године, као што ћемо одмах видети.

III

Значење Карађорђева првог устава. Задатак истога. Мула-пашино писмо и експлозија Карађорђева неповерења према К. К. Родофиникину. Испит Родофиникинових људи у Савету под председништвом Карађорђевим. Уставни акат од 14 декембра 1808 и његова анализа. Неправилност одобрења. Нова раздражења тога ради. Доказ да је сва ова радња дело Младена Миловановића. Уставни акат Родофиникинов и Карађорђев један према другоме

Из два извора сазнајемо велики прелом међу Карађорђем и К. К. Родофиникином на крају 1808 — из причања највећег Карађорђевог пријатеља Л. А. Баталаке, и из извештаја К. К. Родофиникина. Сачуван је, такође, у два три ексемплара и распис којим је обнародован у Србији први Карађорђев устав од 1808. У томе су распису главне црте самодржавна власт у Карађорђа и потпуна земаљска независност. Осим текста који, на жалост, не познајемо потпуно, причања су нам од мале помоћи. Она су јако обојена политичким расположењем, тако да је веома тешко расконати истинити ток саме борбе и акције, који је нама данас једино потребан.

Л. А. Баталака приповеда да је Карађорђе са својим пријатељима приликом крснога свога имена учинио договор о уставној организацији земље у смислу његових личних интереса и потпуне независности земље. Родофиникинов је устав очевидно био наперен и против једног и против другога. Родофиникинов је устав утврђивао подчињење Србије Русији у јачем смислу него што би то заштита изискивала. Овај први Карађорђев устав, и ако о томе ни речи не говори, и ако је постао из потребе личних интереса, у исти мах је први писан и формалан акат самосталног организовања Србије. Потреба одбране личних интереса и овде је,

што и иначе често бива, може бити нехотице и без намере и знања, изазвала одбрану и, у овом случају, прво проглашење великог једног начела самосталности народне, на које су два руска чиновника (без сумње највише поради својих личних интереса) насрнула.

Крсно име своје, Светога Клименту (25 новембра), Карађорђе је обично славио у Тополи. „Као што је до сад, „тако је и ове године (1808) о светом Климентију — бележи „Л. А. Баталака — Карађорђе славу у Тополи држао. На „ову славу он је, као и до сад, позвао све советнике, све „старешине и већи број отменијих из народа људи. У те„чају овога тродневног гошћења било је, осим весеља, и „других разговора, који су се односили и на земаљску управу. „Између другог којечега, сад се овде учини договор да се „о Светом Андреји у Београду држи главна скупштина и „да се на тој скупштини оно што је овде уговорено и за„кључено свенародно у дејство произведе.“[1]

Пошто никако није дошла највиша потврда Родофиникинова устава од 8-ог августа 1807, а пошто се поради очекиваног мира спремало друго неко уређење Србије од стране руске Главне Команде, пријатељи Карађорђеви смисле да делом и формалним начином огласе као земаљски општи закон она природна права која су Србији припадала, и да тако осигурају личну владавину Карађорђеву, за коју су страховали да јој се сада може спремити још тежи удар од онога који је учињен Родофиникиновим уставом од 8-от августа 1807 год. Тиме су намеравали да импонују и Русима и да прекрате даљу агитацију Карађорђевих противника у Србији, за које су они мислили да сада главну снагу црпу из држања рускога заступника К. К. Родофиникина.

По извештају Л. А. Баталаке, том је приликом у Тополи одлучено:

„1. Да се Карађорђе и сад опет, и трећи пут, за врховног „предводитеља и господара над Србијом, с наследством у „законом његовом мушком потомству, прогласи и једним „актом од Скупштине призна;

„2. Да Карађорђе у споразумљењу и договору са Саве„том Народним у делима тицајућима се земље и народа ради:

[1] Историја српског устанка, 472.

„3. Да Карађорђе Совет Народни и за Врховни Суд На-„родни призна и за такав и у свој земљи прогласи:

„4. Да се и неке старешине које су до сад другим под-„ручне биле, по њиховим признаним заслугама за главне „нахијске старешине наименују и прогласе.“[1]

Видећемо мало даље облике у којима су ове мисли у политичку форму стављене. Пре тога пак ваља нам по руским актима извести другу једну личну ствар, која се с овом истом сплела и обележје јој дала.

К. К. Родофиникин је опазио да се нешто спремало о Св. Клименти у Тополи, али он не говори ништа о горе поменутим намерама, које набраја Л. А. Баталака по причању Младена Миловановића. Ми у осталом још и не познајемо све извештаје К. К. Родофиникина, пошто још нису штампани. По исписима Н. Дубровина види се да је К. К. Родофиникин јавио својој власти да је Карађорђе славио као и других година своју славу, Св. Клименту, у Тополи и како су и 1808 скупиле се код њега о слави *готово* све старешине.[2] „Младен је, стоји даље у извештајима К. К. Родофи-„никина, изабрао тај дан да наоружа против Карађорђа са-„мога Карађорђа, тј. да га наврати да нешто учини што би „на њ (на Карађорђа) подигло руску владу. Младену је у „овом послу главни помоћник био И. Југовић.“[3]

Питање то, о коме говори К. К. Родофиникин, његово је властито лично питање према Карађорђу. Пошто се К. К. Родофиникин очевидно повео за старешинама противним лично Карађорђу, и пошто је, на неки начин, ушао у њихову партију, Карађорђу и њему оданим поглаварима српским чинило се све неверно и непоуздано што ради К. К. Родофиникин, и једнако су премишљали како би они каква својега човека дотурили до самога цара Александра, оби-

[1] Л. А. Баталаке Историја српског устанка, 472. На том месту помиње да су му овај посао још у Хотину у Бесарабији казивали Младен Миловановић, Јанко Ђурђевић и Вуле Илић, који су у истоме у свему били међу најглавнијим чиниоцима.

[2] Карађорђе је године 1807 звао на славу у Тополу и К. К. Родофиникина. Записка Јер. Гагића, Л. А. Баталаке Ист. срп. устанка 276, који је и сам пратио К. К. Родофиникина. Године 1808 К. К. Родофиникин није био зват, и провео је дан Св. Клименте у Београду.

[3] Н. Дубровин, Русскій Вѣстникъ 1863, томъ XLVI, 543—544.

навши и К. К. Родофиникина и Главну Команду. Држали су да би се једино тим начином нашло лека злу од којега су патили. Говорили су у тај мах и то како Србија од цара Александра ништа нема на писмено о томе да је примљена под његову царску заштиту, но да о томе има само писмо од кнеза А. А. Прозоровског, главнога команданта, и усмено саопштење од К. К. Родофиникина. С тога се на саветовањима код Карађорђа о Св. Клименти смисли и то, да се, по захтеву кнеза А. А. Прозоровскога, за помоћ у преговорима о миру у Јаш не пошље никако раније одређени секретар Савета Стефан Живковић (Телемак), пошто се он у преговорима с видинским митрополитом у Голубињу показао као потпуно Родофиникинов човек. Напоменуто је напред како су ти преговори у Голубињу распалили до крајности неповерење Карађорђа и његових људи. Карађорђе се, дакле, међу осталим, са својима договори, да у Јаш пошље као своје повереннике и изасланике људе себи одане и поуздане: Павла Поповића, члана Савета, Ивана Југовића и Јанићија Димитријевића (Ђурића) и да се о томе ништа ни најмање не договара с К. К. Родофиникином, но да му избор тај саопшти на извршење, као своју вољу. Обично се у таквим пословима увек дотле — покрај свију затегнутих одношаја — водио договор са К. К. Родофиникином. С тога је и овај нов начин поступања с њиме значио еманциповање од помоћи самога К. К. Родофиникина и изазивање тога руског чиновника. На њ су, у осталом, и на његове пријатеље отворено пазили својом полицијом као на људе подазриве и непоуздане.

На несрећу, у тај мах се догоди још нешто што раздраженост до врхунца доведе.

Мула-паша из Видина пошље К. К. Родофиникину некакво писмо или одговор по послу преговора о миру, започетих у Голубињу, о којима смо напред говорили. Један од саветника дотурио је писмо К. К. Родофиникину, и како је било писано турски, Родофиникин позове митрополита Леонтија да му писмо преведе. Карађорђе и његови знали су за то, и како су о преговорима у Голубињу имали пуно фантастичних саопштења о издаји и продаји Србије од митрополита Леонтија и К. К. Родофиникина, последњи случај с Мула-пашиним писмом буде довољан да доведе до експлозије. Карађорђе заповеди да се ухвате и пред Савет на испит

ставе митрополит Леонтије, секретар Савета Стефан Живковић и Никола Поповић, Видинац, Србин који је 1807, после сличног покушаја ћустендилског митрополита Аксентија, стао у службу К. К. Родофиникина.

На дан 11-ог декембра оптуженици се изведу пред Савет који је био у пуној седници, под председништвом Карађорђа.

— Знате ли, браћо, који овде седите — узме реч Карађорђе, да смо ми продани? Кад бисте знали шта се ради, не бисте знали куда да се денете од ужаса. Овај владика и овај секретар у договору с ђенералом[1] зло су писали цару о нама и продали су и нас и Србију. Овај писар (Никола Поповић) и не излази из куће ђенералове, а ђенерал међу нама седи, па нити нас чему учи, нити упућује, већ само писма по куририма шиље час тамо, час овамо, и нама добра не жели.

— О свему томе, браћо, одговори на то Леонтије, што ви о мени мислите и говорите, ја, верујте Богу, по души вам кажем, ништа не знам. Ја се с вама возим на једној лађи, и ако она утоне, утонућу и ја, а ако исплива, испливаћу и ја. Само вас уверавам, да није могућно земљу и цео народ продати тако како ви мислите. Ко је тај који би поверовао мени или секретару? Тако што бити не може без пристанка главних старешина.

— А прошлих дана какво сте турско писмо с турским писарем писали код куће ђенералове, кад ништа не знате? рећи ће Младен.

— Ништа писмо писали, одговори Леонтије. Преводили смо, по вашој поруци, писмо Мула-паше које се тиче преговора међу вама.

— Каква ти тајна посла имаш с ђенералом и што к њему често идеш? упитају Ст. Живковића.

— Ишао сам ђенералу по вашој наредби, одговори Живковић. Осим тога идем зато, што ме ђенерал удостојава своје пажње и милости, а увек мислим да идем к вашем пријатељу и добротвору, општега добра ради. Ђенерал вас љуби више но што ви мислите. И мене је Српкиња мати родила, и ја љубим свој род и отачаство. И коме да га продам? Ру-

[1] Тако су српске старешине у обичном говору звале К. К. Родофиникина.

сима — вашим пријатељима и добротворима? Бог види свачија дела, и он ми је сведок, а ви имате власт, па радите и судите како хоћете. Говорим вам да у овоме ђенералу ви још нисте познали свога добротвора, а не можете рећи да вас не учи и не саветује. Може ли он вас силом чему год научити? И па што вас он може упутити, кад он још нема власти да заповеда. Ко вам је саветовао да шаљете депутате у Петроград, и да све радите тако сакривено? Фелдмаршал има заповест од цара, да се стара и о свима српским пословима, а њему у помоћ је и ђенерал овамо послан.

— А откуда ти то знаш? упитаће Карађорђе.

— Како да не знам, кад сам то читао и о томе мислио. И ви бисте то могли знати из толиких фелдмаршалових писама, да он има пуну власт; од њега власт има и овај ђенерал, који је тога ради овамо и послан, да се о свачем не стара цар сам, него да сви послови који се тичу српске среће иду преко њих двојице.

— Ти лажеш, упадне у реч Илија Новокрштени (Угричић — Требињски) руски капетан, који је по позиву Карађорђеву и по жељи Младеновој такође био присутан у Савету.[1] — Они немају пуномоћстава. И ако цар даје така пуномоћства, што су Мејндорф и Лашкарев отишли у прогонство?[2]

— Не знам зашто, одговори на то Ст. Живковић, може бити за то што су радили противно вољи свога господара.

— А какав се оно мундир тебн шије у ђенераловом дому, упита на ново капетан Илија Новокрштени пошто се нешто сашаптавао с Милојем (Петровићем).

— Наручио сам заиста да ми се мундир шије, јер сам слушао од ђенерала да ће бити конгрес о миру, а ваш ме је господар био одредио да на конгрес идем као српски де-

---

[1] Илија Новокрштени је био веома рђаво с К. К. Родофиникином, који га је оптуживао за тешке злоупотребе. То је било довољно да он стече највеће поверење у Карађорђа и Младена.

[2] Мејндорф је ђенерал, који је, заступивши после смрти ђен. Михељсона (18 августа 1807) главног команданта, из незнања воље цареве и неразумевања посла упустио Турцима везе са Србијом и повукао руску војску из западне Влашке. А Лашкарев је водио преговоре с Турцима о примирју, и том приликом није умео одбранити српских интереса.

путат, па сам хтео да се тамо, ради народног угледа, појавим у српском мундиру.

— Видим да умеш лепо да одговараш, напомене на то капетан Илија."[1]

Расправа се, на послетку, свршила тиме што су окривљене отпустили да иду, и само је сумња о њима остала и даље у снази. Међу тим од њих се могло досадити само секретару Савета Стефану Живковићу, јер је митрополит Леонтије имао свој независан положај, а Никола Поповић је био у руској служби код К. К. Родофиникина. Секретара Стефана Живковића, међу тим, Карађорђе одмах тада истера са свим из службе, и он отиде Карађорђевом противнику Миленку у Пореч. Из архиве проте М. Ненадовића штампано је у Голубици V једно писмо Стефана Живковића од 24 новембра 1808, у којем му се хвали да је две куће стекао и зове га к себи у госте. Кратко време пред овај лом, Ст. Живковић у том писму пише доста мирно и спокојно, само што у почетку помиње како је „у многом послу сада особито у овој прилици *носећи се кроз овај опасни ђердап.*" Живковић је, дакле, сам видео опасности, и ђердапом је (за себе) назвао антагонизам Карађорђа и К. К. Родофиникина. Али је штампано још једно писмо Мих. Филиповића Грујовића од 14 декембра 1808 опет проти М. Ненадовићу, у коме му са страхом јавља: „Промјена у Совјету јест да Гос. Стево Живко-„вић јест безчесно истерат, и мало је жив остао, он, вла-„дика, и јего секретар за дело које кад се састанем могу „вам казати, прије не. У будуиче имајте ме код вас изви-„њена, јербо по свакој прилици писат' не смем, бојим се „непријатеља."[2]

Изгнанство Ст. Живковића из Савета и из службе, већ е, дакле, било свршено 14-ог декембра. Тај дан је, међу тим, узет за извршење публикације оног устава, о ком су се, по горе наведеном причању Л. А. Баталаке, Карађорђе, Младен и остали њихови пријатељи договарали у Тополи о Св. Клименти. Горе смо назначили намеру и главне тачке

---

[1] Н. Дубровинъ, Сербскій вопросъ при императорѣ Александрѣ I Русскій Вѣстникъ 1863. XLVI, стр. 545—546. Белешку ову о испиту у Савету написао је сам митрополит Леонтије, и исту је К. К. Родофиникин послао уза свој извештај.

[2] Голубица V, 156.

тога политичког акта по белешкама Л. А. Багалаке. О облику његовом не можемо да по томе извору мињење утврдимо.

По Карађорђевом говору на скупштини 8-га јануара 1811 у Београду и по том на ново у говору 10-га јануара 1811. на другом састанку исте скупштине, трећи дан после Св. Клименте, 28 новембра 1808 у Тополи, потписане су изјаве и обавезе од српских старешина Карађорђу а од Карађорђа српским старешинама (онима који су били на слави у гостима у Карађорђа) о главним уставним правима и дужностима с обе стране.[1] М. М. Вукићевић је нашао у Петрограду један извештај К. К. Родофиникина како су те одлуке претресане у Савету у Београду од 5 до 14 декембра 1808 и како су 14 декембра потписане. Одлуке ове потписале су и својим печатом утврдиле све старешине.[2] На основу тих уставних аката или уговора од 28 новембра 1808 издатих изашао је као обнародовање онај распис од 14 декембра 1808 који се ниже саопштава. Акти од 28 новембра нису се нигде сачували. Њихов је једини спомен оно што је о њима Карађорђе говорио у Београду на скупштини 8-ог и 10-ог јануара 1811. Истим начином је рађено и 1811 на скупштини у Београду. Њени су акти сачувани. По њима се може замишљати и изглед аката од 28 новембра 1808. Ондашњи састављачи су уставну радњу замишљали у међусобним свечаним изјавама старешина врховном вођу и врховнога вођа старешинама. Тек на основу тога издавао се трећи акат обнародовања. Као што рекосмо, из 1808 се сачувао само тај трећи акат, а прва два су изгубљена. При скупштини од 1811 имаћемо прилике да посматрамо и та два. Овде износимо у целини из 1808 само трећи уставни акат обнародовања. Он гласи:

Ми долу потписани дајемо на знање како јесмо у договору у Тополи и у Београду држаном с врховним

[1] Преписи г. М. М. Вукићевића из Петрограда. У говору од 8-га јануара 1811 стоји: Како у Тополи 28-ог новембра 1808 года *закључено и потврђено писмено от мене Совјету и старешинама и от Совјета и старешина пак мени таково утвержденије издато.* У говору пак од 10. Јануара 1811 понавља се: Како у Тополи в 1808 году 28 Новембра *утвержденије закључено от вас к нами а от нас пак к вами.*

[2] М. М. Вукићевић Полицијски Гласник 1905 стр. 316.

господарем и свим старешинама закључили и заклетвом взаимном потврдили како сљедује:

I. Совјет Народни, сви комендапти, војводе, кнезови и сав народ признајемо Господара Карађорђа Петровича и његово законо потомство за первог и верховног сербског предводитеља, којему се сви објешчавамо вјерни и његовој заповјести покорни бити: а он, Господар Георгије Петровичь, објешчава се за сав народ отеческу бригу носити и Совјет Народни за верховни земље Суд препознавати.

II. Све заповјести издаваће Господар Ђорђе Петрович преко Совјета Народња и у договору са Совјетом Народним.

Свака наредба која се закључи, ако ће на општу ползу да буде, то је нужно да се по заповести изврши онако као што је заповеђено. Ово другојачије не може бити док сваки чиновник и старешина не зна откуд ће заповест примати и кому ће одговор за свашто давати. Зато, дакле, даје се на знање сваком кому надлежи знати, да ће се од сад наредбе и заповести издавати од верховног господара преко Совјета Народњег. Совјет Народњи пак издавати ће заповест на первог од Нахије коменданта, који ће, после, примљену заповест на подчињене себи власнике издавати и од њих совершеније заповести изискивати, за које ће отвјет Совјету Народњем давати.

Дајемо, дакле, на знање сваком за опште владање и управленије: Да је господар Н. Н. изабран и постављен за первог команданта у целој нахији Н. Н. на кога ће се све заповести од верховног господара преко Совјета Народња издавати, а све проче старешине у реченој нахији да имаду од њега заповест примати и њему за свашто отвјет давати: сваку покорност и послушаније дужни су њему као первом у нахији старешини отдавати. Који би се нашао да њему покоран није, онај ће и самом господару верховноу и Совјету Народњем непокоран бити, и такови ће се, као општи целога народа непријатељ сматрати и као такови од целог народа као издајник отечества каштигован ће бити.

Тако закључено и издано
У Београду 14 декембра 1808 године.

(М. П.) **Правитељствујушчи Совјет Народни Сербски**

(М. П.) **Карађорђе Петровић**
Верховни ком. и предводитељ Сербскаго Народа.[1]

---

[1] Л. А. Баталака Историја 472, по ексемплару упућеном војводи Луки

При овом акту ваља нам расправити два питања.

Прво, каквим начином је у оно доба ваљало дати му вредност правога опште-признатог уставног акта, и друго, какво је он значење имао сам по себи, пошто је ондашња државна главна сила ставила се у посао да му вредност прибави без обзира на формалности.

И у побуњеној Србији под Карађорђем, од самога се почетка знало да треба општа народна скупштина (онако како се онда састављала, т. ј. скупштина старешинâ) да одобри основни акат о уређењу врховне власти у Србији.

Кад су Ненадовићи у августу 1805 хтели да Савет установе у Боговађи, у Округу Ваљевском, позвали су старешинску скупштину и Карађорђа у Боговађу, да тај посао сврше. Као што је напред на свом месту казано, намера се Ненадовића осујетила, што на њихов позив није хтео доћи Карађорђе.

Кад су пред крај исте 1805 године прота М. Ненадовић, митрополит Леонтије и друге старешине којекако склониле Карађорђа да пристане да се Савету преда врховна власт над земљом и да се и установа његова формално одобри, тражили су да то учини скупштина. Стајало је, дакле, у свију знано и примљено мишљење да припада *скупштини* највиша власт уређивати положај, власт и организацију врховних власти у земљи.

Да се у августу 1807 К. К. Родофиникин држао овога мишљења и да није он место скупштине имао у памети да стави царску руску врховну власт, он је онда, при првом појаву руског представника, могао врло лако за свој устав од 8-ог августа добити одобрење скупштине. Он то није умео да тражи, и с тога је његов устав остао без одобрења и скупштине и цара. А и цар је, добро појимајући ред, рад био да има одобрење скупштине.

Горе наведени акат од 14-ог декембра 1808 оснивајући се, као што је у њему записано, на писмени договор старешина (од 28 новембра 1808) носи потпис и одобрење Савета (које је било довољно само за обичне законе) и Карађорђа.

Лазаревићу; J. Хаџић у Огледалу Срском I. 150 по екземплару упућеном Јак. Ненадовићу; Летопис М. С. књ. 108 за 1863. II. 149 како изгледа по концепту. Штета што није забележено, ко је саопштио тај текст, иначе најисправнији.

Скупштинскога одобрења тај акат нема, као што нема ни онај изгубљени од 1808 из Тополе, пошто на слави о Св. Клименти нити је била скупштина, нити су биле све старешине. У горе наведеној белешци Л. А. Баталакиној говори се, истина, да је у Тополи о Св. Клименти учињен *договор* да се о Св. Андрији *сазове скупштина*, али никаква трага нема да је та скупштина сазвана ни о Св. Андрији (што је и временом било немогућно у то доба године и спрам саобраћајних средстава онога времена) ни позније у првој половини декембра.

Први је за ово доказ сам акат од 14 декембра 1808. У њему се, истина, помиње договор у Тополи и договор у Београду „с верховним господарем и *свим* старешинама," али је мучно претпоставити да су овај акат примили Јаков Ненадовић, Миленко Стојковић и Петар Добрњац, нити се зна да је и један од њих био у Београду или у Тополи. Исто тако не може се изгубити из вида да скупштине није било: да није било формалне објаве ни позива за њу, и да је друго састанак о слави а друго скупштина, па баш да су састанку на слави и сви присуствовали. Напред смо помињали писмо Стефана Живковића од 24 новембра 1808 проти М. Ненадовићу у Ваљево. Види се из писма да ни Ненадовићи ни сам Ст. Живковић, секретар Савета, нису били међу званицама на славу у Тополи. У писму Мих. Филиповића Грујовића, брата Божина, од 14 декембра 1808, сведочи се исто тако да су Ненадовићи и тада били код својих кућа. А кад они нису били на договору, ни у Тополи ни у Београду, без сумње нису биле ни преко-моравске старешине, Миленко Стојковић, П. Добрњац и остали. И тако уставни акат од 14-ог декембра 1808 ни у ком случају није могао постати у договору *са свима* старешинама.

Ма да су се, дакле, *шумадијске* старешине у Тополи договориле да акат о врховној власти Карађорђевој проведу кроз скупштину, и ма да би то веома добро било да се урадило, то се урадило није, него је акат потврђен и објављен од самог Карађорђа и Савета, *без договора са свима старешинама*.

Ово се добро види и по стилу обнародованога акта.

Први члан се почиње речима: „Совјет Народни, сви „комендланти, војводе, кнезови и сав народ признајемо Го-

„сподара Карагеоргија Петровича и његово потомство. итд.“ Нигде нема помена скупштине, а како стоји са оним *сви*, показано је мало више.

У потпису акта од 14-ог декембра 1808 стоји само „Правительствујушчи Совјет Народни Сербски“ и „Карађорђе Петровић, верховни комендант сербски и предводител народа“ с печатима. По томе, дакле, чисто је да је горе наведени уставни акат дело самих присталица Карађорђевих, поглавито шумадијских старешина и Правительствујућег Савета (који је био и влада и законодавно тело за мање ствари и који је био под руком Карађорђу). Међу тим Карађорђе и Савет могли су издати обичан закон. За овакав, пак, уставни закон, неопходан је био пристанак свију старешина и народа (онако како је у њему записано) преко Народне Скупштине. Ми смо мало више показали да је ово и у оно време било познато. Тога ради, уставни акат од 14 декембра 1808 (заједно с основицом својом од 28 новембра 1808) ма колико да је онда био потребан Србији и користан њеноме јединству, није изведен у живот, нити му је дана снага редовним и правилним путем. Он је у сваком случају акат самовоље једнога дела старешина над другима (coup d'état), и тога ради није постигао свој прави задатак. Из тога узрока се борба њиме није пресекла и није се могла пресећи: она се њиме, као што ћемо после видети, само ожучила и раздражила.

Осим онога што је горе означено испитивањем текста у самоме акту од 14-ог декембра 1808 и белешкама из оновремених писама, има овоме још један посредан доказ.

Три и по месеца после саветског акта од 14 декембра 1808, 7-ога априла 1809, Карађорђе и Правительствујући Савет дају Младену Миловановићу, председнику Савета Србског за његове превелике „заслуге нашему отечеству,“ које су, говори Карађорђе „обратиле моје внимание и велику благодарност“ на поклон *Аду Циганлију на води Сави*. Карађорђе са Саветом издаје Младену тапију на то имање, да га има као праву својину и да може с њиме чинити шта хоће, али се у почетку акта говори да аду Циганлију поклања Карађорђе.[1]

---

[1] Тапију је штампао Б. Тирић у Споменику XXXIV. Она носи бр. 1250. На тапији су осим Карађорђа потписани још петорица саветника.

Овим даровним актом потврђује се да је сва горе наведена работа од 25 новембра до 14 декембра 1808 дело Младена Миловановића, што К. К. Родофиникин и отворено говори у својим извештајима.

Значење акта од 14 декембра 1808 много је, међу тим, веће од његове формалне правилности.

Тим актом се тек, први пут, у Србији укида она кнежинска автономија, која се под врховном турском влашћу у њој увела још после аустријског рата 1793, која се, потом, 1804, васпоставила, само без врховне турске власти. Та је кнежинска автономија, у многоме остварење давнашњих народних обичаја, била веома повољна самовољи војвода и кнежинских старешина. С тога те војводе и те старешине нису мариле за врховну власт Карађорђеву. К. К. Родофиникин, који се дао увући у ову борбу обласне и кнежинске самовоље против Карађорђеве средишње и врховне власти, старао се да то питање расправи другојачије, бежећи од личне власти Карађорђеве. Он је влашћу Правитељствујућег Сената хтео да слаби ову кнежинску автономију и покушавао је да на место Карађорђеве средишње и врховне власти подигне средишњу и врховну власт Сената. Та је власт, међу тим, кнежинским војводама и старешинама била повољнија од таке исте власти у Карађорђа самог. Уређење Родофиникинове *Основе* ближе је олигархијској републици: уређење тополско од 28 новембра и 14 декембра 1808 имају чисто изведен карактер апсолутне, концентрисане монархије. Родофиникинова *Основа* тога ради у многоме личи на уредбу какве федеративне кнежинске републике, јер се Родофиникин веома старао како његова *Основа* никако не би оснажила или утврдила власт врховног вођа над свима осталима. Како се он био начинио шефом партије (у чему је као *представник Русије* грдно погрешио), његови пријатељи то нису допуштали, ма да је, може бити, он лично знао шта би и како би требало.

Уставни акат од 14-ог декембра 1808 полази са свим са против-положене основе. Њиме се све усредсређује у врхов-

кнез Илија Марковић, Милија Здравковић, Петар из Пожешке Нахије, Василије Радојичић и Милутин Васић. Обично акте саветске пре 1809 није потписивао нико, него се на њих само стављао печат и потписивало име Савета.

номе вођу: њиме се управо оснива у Србији права монархична власт с династијом Карађорђевом. Акат од 14 децембра установљава достојанство врховнога вођа наследно у Карађорђевој породици. Колико је та ствар била сазрела при крају 1808 године, види се по преписци К. К. Родофиникина с кнезом А. А. Прозоровским из истога времена, у којој К. К. Родофиникин отворено признаје да се Карађорђе не може ни заменити ни обићи и да он мора бити глава нове српске државе. Радња Младена Миловановића имала је, дакле, за се такође извесну несумњиву основу у оновременом стању и расположењу народа у Србији. Актом од 14-ог декембра још се јасно укида кнежинска автономија у каквом било облику, и место ње се уводи у Србији јединствена и апсолутна средишња власт с Правитељствујућим Саветом и државним поглаварем на челу. Акат је по том први акат модерне централистичке монархичке уредбе.

Уставни акат од 28 новембра и 14-ог декембра 1808 обнародован је и стао је на снагу тиме што је као распис упућен свима којих се тиче. Онда у Србији није било штампарије, и тај начин обнародовања ушао је у обичај као најпрактичнији према онлашњим приликама. Даље на свом месту (у чл. V) навешће се како је иза тога промењен и облик и потпис саветских писама те је уведен потпис Карађорђев, који се дотле није употребљавао на саветским актима. Уређивање земље и појединих потреба настављено је још живље. Тако је 1-ог јануара 1809 суд за варош Ваљево и Ваљевску Нахију добио „устројство" са јасно обележеним делокругом, који се даље на свом месту саопштава у потпуном тексту.

Али се формални недостаци, учињени приликом целокупне ове организације, нису могли ни заташкати ни обићи. Општe формално признање имало је да се тој основи набави, и оно је било повод многобројним новим трзавицама и неприликама.

IV

Рђав пријем уставног акта у Србији. Неповерење међу Карађорђем и Главном Командом руском доведено до врхунца. Несрећна војна 1809. Одлазак К. К. Родофиникина и П. Добрњца из Београда. Карађорђево тражење заштите у Аустрије и у Француске. Опште народно неповерење према целој тој политици. Скупштина 2 октобра 1809 у Паланци. Мисија у руску Главну Команду. Самовољно предругојачавање њених упутстава код Миленка Стојковића у Поречу. Скупштина у Београду о новој години 1810. Карађорђе попушта пред јавним мњењем; власт му се своди на нулу. Миленкова буна зими 1809—10. Измирење у пролеће 1810 руским посредовањем. Борба о врховној власти оживљује на ново после војне. Младенова нова средства да врховну власт одржи у Карађорђа. Скупштина 1811 у јануару. Нови уставни ред примљен на њој пре доласка Миленка Стојковића и руске војске. —

Историјско искуство учи да неправилно свршен посао никада није свршен. Такви се послови редовно враћају на ред, и не могу с реда сићи докле се једанпут како год правилно не сврше.

И устав Карађорђев од 28-ог новембра и 14-ог декембра 1808 само је изрекао начела, повољна онда најјачему човеку у Србији, врховноме вођу. Али коначно свршено још није било ништа.

Право Србије, и као побуњене и још непризнате области, да сама себи устав и унутрашње уређење даје, и да своје повеченике и изасланике ма куда независно одређује, договорно с Русијом или с неким другим, и без договора ичијега, било је неоспорно. С тога су актом Карађорђа и његових пријатеља од 14-ог декембра 1808 само прекинути и одбачени на своје место, за тада и за у напредак, неисправни покушаји маркиза Паулучија и К. К. Родофиникина, да од

Србије, путем помагања у унутрашњем уређењу, начине (неправилним начином) васалну област Рускога Царства, само да би себе код свога цара препоручили. Кад се с те стране промотри, акат од 14-ог декембра 1808 задобија значење акта, знаменитог у погледу еманциповања ослобођене и независне Србије од чијега било туторства.

Али су, при свем том, последице тога акта, биле тешке и неповољне.

Самовољни устав Карађорђа и његових старешина примљен је нерадо, прво зато што није издан с истинитим општим договором, а друго зато што је онакво уређење тражила средишња власт, Карађорђе сам, поглавито у свом личном интересу. Остале су старешине то исто раде биле за себе. С тога су оне овоме Карађорђевом уставном уређењу биле противне. Општи земаљски интерес био је несумњиво на страни врховнога вођа, Карађорђа. Али то није могло умирити никога. Новоме се уређењу, до душе, у тај мах, није нико противио никаквим делом, али се то није ни могло. Очекивање рата или мира и спољне прилике нису допуштале ни да се помишља на какве год унутрашње покрете.

На руској страни, и у Руској Агенцији у Београду и у Главној Команди Дунавске Војске, схватао се овај природни покрет о уређењу власти веома плитко, по личним симпатијама и по казивању људи који су се правили да држе руску страну, а и они су то чинили само из својих личних интереса. По тим доставама у руским се круговима површно схватало да је свака лишка та радња доказ само да је Карађорђе подлегао утицају аустријском. Они су Младена, Луговића и њихове пријатеље, скоро све без изузетка, сматрали као аустријске људе. И чинећи тако, проглашавали су за аустријско или у аустријском интересу учињено свако дело тих људи, без икаква обзира. Исто тако су Карађорђе и Младен Миленка, Петра Добрињца и њихове присталице сматрали као руске људе, а Русе су почели сматрати, с тога што су се с овима најбоље слагали тадашњи руски заступници у Србији, као своје личне непријатеље и као непријатеље плана и идеје да се средишња и врховна власт у новој Србији утврди у породици Карађорђа, најјачега политичког човека у оном времену. Тако се из тих узрокâ, посеје међу-

собно неповерење на обе стране које је силну штету нанело нарочито српском народу и његовом ослобођењу.

Неповерење своје Руси су, наравно, с обзиром на озбиљност времена, прикривали, жалећи што је то тако, али се с тим неповерењем приступало к најозбиљнијим пословима, спремању будућег државног стања Србије, које се имало уписати у руско-турски уговор мира, за који су се у Јашу, у Главној Команди, живо спремали, очекујући из дана у дан турске делегате.

Пошто је то био хитан посао, и српски су делегати отпутовали на своје опредељење одмах, 10-ог декембра 1808. Колико је значаја имало горе поменуто неповерење, види се по томе што се у руским круговима помишљало још тада, да се Србија, при закључењу мира с Турском, остави сама себи. Обзири на народ, који за то ништа није био крив и сам ток послова, који започете ствари води к свршетку правцем којим су започете, уздржале су такве мисли да не избију на врх. Српски се повереници ипак приме с несакривеним неповерењем. Њима се одреди као на службу из почасти један официр. У ствари је пак тај официр имао налог да на српске поверенике пази и да се стара да они не би слали писама ни људи којима би се упуштали у преговарање с другима.[1]

Тако се у годину 1809 ушло с општим неповерењем и разочарањем и с очекивањем мира или рата, а све се друго оставило на страну.

У Србији су се на рат спремали као никада дотле. Пошто су Карађорђе и његови пријатељи тада мислили да све могу, и пошто се држало, да ће се с новим ратом заиста раширити држава и на Нишку Област и да ће се Ниш узети, Младен смисли, из завидљивости и попашности за тековином, да на тој страни постави у команду свога човека, Милоја Петровића Трнавца, а не дотадашњега команданта Петра Добрњца, који се бранећи Делиград прославио. Намера му је била да у пљачкању Ниша преко Милоја он задобије највећи део. Тако се, ето, одмах у почетку употребила средишња и лична власт, за којом се толико тежило. Чим се то сазнало, војводе се и старешине војничке у Делиграду

---

[1] Русскій Вѣстникъ, XLVI, стр. 547.

поделе на присталице Петра Добрњца и Милоја. Милоје сам покаже се, противно личним препорукама самога Карађорђа, веома понесен и набусит, више изазивљући него стишавајући незадовољство Петра Добрњца и његових пријатеља. Непуне две године мировања (од краја јуна 1807 скоро до краја априла 1809) што су старешине српске провеле у миру извеле су их сада на ново пред Турке грдно поцепане и завађене међу собом, поводом несрећних унутрашњих распри које су међу простим необразованим људима права ватра и убиствени морални отров.

У таким се околностима отпочне рат, и, на несрећу, окрене рђаво управо на најглавнијем месту, спрам Ниша, откуд је турски напад био најјачи и најмногобројнији, а где се међусобни расцеп због Младена и Милоја показао нај оштрији. Томе се није чудити, пошто су главни противници Карађорђеве личне власти и Младенове управе налазили се на источној страни Мораве, где су од почетка главне војводе биле Миленко Стојковић и Петар Добрњац. Ови последњи су, по традицији, претендовали на прво место у војевању на томе крају. Изгубивши 19 маја 1809 бој пред Нишем, и свађајући се све више што је несрећа већа била, Срби, мало по мало, у низу бојева, током лета 1809, изгубе и Делиград и сву источну Србију. Турци се спусте на ушће Мораве и једва их у јесен зло јесење време и прелазак Руса преко доњег Дунава у Бугарску истерају из Србије.

Кад су око половине августа 1809 Турци прешли и на леву страну Мораве код Јагодине и покушали да продру ка Крагујевцу и даље београдским путем, и кад глас о томе стигне у Београд, варош се напуни свакојаким најпретеранијим гласовима. У српској се публици, нарочито око Карађорђа, највећа горчина просипала против Руса. Окривљивани су Руси да су Србе као своје савезнике навукли у борбу против Турака, па их оставили без икакве помоћи, ништа не предузимљући са својом војском што би Србима олакшало. Сва јеткост која се нагомилала кроз 1807 и 1808, ради руске помоћи Карађорђевим противницима у питању средишње и врховне власти у Србији, сад избије на видик као бујица. Карађорђа су очекивали у Београду, а исто тако и Турке. Да отпор српски (16 августа 1809) није успео да их врати с београдског и с крагујевачког пута, с Липара и

с Црног Врха из јагодинских планина. Београд би опколила турска војска с три стране. О Карађорђевој љутини на Русе проносили су се по Београду таки гласови, да су многи говорили К. К. Родофиникину да му ни живот није безопасан. Петар Добрњац је напустио војску, те дошао у Београд. Очевидно је заједно с митрополитом Леонтијем био међу првима који су застрашавали К. К. Родофиникина. И К. К. Родофиникин, зебући и од Турака и од Карађорђа, 15-ог августа у вече, остави Београд и пређе у Панчево, не сачекавши нити новости о бојевима код Јагодине, нити Карађорђев долазак у Београд. Тако се сврши лични сукоб с овим руским представником, започет још јуна 1807 под Неготином, продужен, утишкаван и заглађиван у току 1808, распаљен на ново уставним сукобом у декембру 1808, који смо горе изложили.[1]

По свршетку војевања те године, југозападна Србија, с леве стране Мораве, остане у старим границама неповређена. Источна пак, с десне стране Мораве, поврати се само делимице и грдно оштећена под власт српску. Тимочка Крајина опет падне под турску власт готово цела. Карађорђе се покаже на висини положаја у војевању, а од свеколике источне Србије једини остане на свом месту Миленко Стој-

[3] У мемоарима ђен. Ланжерона, који је провео цео рат 1806—1812 у Влашкој и Молдавији и који је своје мемоаре послао у Француску, има лепих карактеристика о К. К. Родофиникину на два на три места. Пре рата је већ био *дјејствителни статски совјетник* и чиновник Министарства Иностраних Дела. Ђен. Ланжерон бележи да је био врло фини, врло подмукао (astucieux) као што су обично Грци, али да је био духовит и да је добро познавао турску политику и фанариотске интриге. У почетку службе у Влашкој умео је да добро цени и да добро суди, али се побркао с ђен. Милорадовићем и по том и с Михељсоном. У томе је постављење његово у Србију било с друге стране уклањање из Главне Команде. У Влашкој му је била поверена администрација Влашке и Молдавије. У том послу је тачно ценио људе, али му то није помогло, јер га је Милорадовић оборио код Михељсона, и изгубио је тај сјајни положај пре но што је био постављен у Србију. Имао је веза и с Ипсилантијем, и с њим је 1807, пре поласка у Србију, био отишао у Јаш. За годину 1809 он је, како Ланжерон бележи, говорио Русима да се у Србе много не уздају. Исто тако бележи Ланжерон да је зебао и од неких својих властитих штићеника у Србији, да је сам веома ниско ценио те своје штићенике и да је у разговорима о њима давао оцене веома неповољне. Ето каквом је човеку пало било у део да установи нове везе међу Русима и Србима. A. J. Odobescu Documente, Suppl. I. vol. III. Bucareste 1887, стр. 134, 138 и 196.

ковић у Поречу, одржавајући тиме дунавском линијом слабу везу с Русима. Онако исто као и Карађорђе, и Миленко се у току овога војевања, од почетка до краја, показао на висини свога мучног задатка.

Одлазак К. К. Родофиникина из Србије и прекид редовних веза с Русима, пошто иза њега нико у Београду није остао, могао се донекле тумачити опасношћу од Турака, али се после показао и као прави политички прекид и то из личних узрока, из неподесности међу Карађорђем и К. К. Родофиникином. У Србији се нарочито раширило мишљење да су међу Русијом и Србијом прекинути односаји због тога што Карађорђе, Младен и њихови пријатељи Русе не трпе, и што тегле Аустрији и Француској.

У таквим приликама устав је од 14-декембра опет постао мртво слово. Сам Карађорђе се на то жалио у беседама од 8 јануара 1811 на скупштини, којој је био задатак да васпостави и боље утврди овај устав од 28 новембра и 14 декембра 1808. Готово све главне старешине биле су незадовољне Карађорђем и Младеном ради њихова несклада с Русима, осећајући да је тим нескладом Србија опет остала без ичије потпоре, сама о себи, изложена свима непријатељским силама. А такога се положаја свак бојао као живе ватре. Знало се из аустријских мутњи прошле године да су се покушајима аустријским прилично подавали Карађорђе и Младен, све из неповерења према К. К. Родофиникину због његова мешања у српске унутрашње личне ствари. К. К. Родофиникин је својом великом дипломатском вештином умео спречити да српске старешине не упадну у те аустријске замке. Чим се 15-ог августа догоди лом с К. К. Родофиникином, и он остави земљиште Србије, Карађорђе, зебући од руских покушаја против његове личне и врховне неограничене власти, одмах опет нагне на страну Аустрије и Француза и поведе се, без икакве критике, за сваким који га је упућивао на ту страну. Карађорђе се одмах по том обрати Аустрији, а обрати се и Наполеону, не водећи рачуна да Србија Наполеону ништа не треба, и да се једна иста понуда не чини на две стране. Познато је да су у оно време Француска и Аустрија биле у рату.

Прво писмо Наполеону упутио је Карађорђе сутра-дан после Родофиникинова преласка у Панчево. Истим путем

којим је отишао и К. К. Родофиникин, отишао је и Карађорђев изасланик Радо Вучинић, да преко француског конзула у Букурешту Леду (Ledoux) ступи у везу с Французима. У његовим инструкцијама било чак и то да француска војска може заузети Шабац. Истина да је то пуномоћство за концесију у тај мах било фантастично и илузорно, али је његов замашај ванредно велики. И такву одлуку Карађорђе је потписивао без договора и с ким, сам о својој памети, пошто у оној забуни 16-ог августа 1809 у Београду није било времена ни за какве договоре.[1] То је та невештина у поштовању законâ, одлукâ и договорних правила, на коју се Карађорђе никада није могао да научи, на коју су се жалили његови савременици и другови, и која је, без престанка, спречавала потпуно умирење духова. Особина брзога, муњевитог одлучивања и још бржег извршивања одлукâ била је одлична за бојно поље, али веома незгодна за тешке дипломатске послове.

Прелом с Русима није се ни међу народом ни међу већим старешинама у Србији примио онако како је рада била она неколицина људи која је тада потпомагала Карађорђа у овим наглим корацима тешке спољне политике у оном мутном времену. У народу се у масама мислило да Србима не може помоћи *т̄уђа вера*, и да главна помоћ или мора доћи од *п̄равославне Русије*, или да је неће бити ниоткуда. Ово инстиктивно, дубоко у народним масама утвр-

[1] Карађорђе је одмах писао земунском војном команданту Пересу да дође с Милошем Урошевићем на разговор. То се одмах извршило. У писму ђен. Симбшену од 16/28 августа Карађорђе јавља како је Родофиникин прошле ноћи из Београда отишао, и изјављује како Србији нико није такав пријатељ као Аустрија. Из Симбшенова рапорта Дворској Канцеларији од 18/30 августа види се да је Кар ђорђе исто писмо с немачким преводом послао по своме секретару Стевану Јевтићу и Милошу Урошевићу у Варадин к Симбшену. Тада је Стеван Јевтић у име Карађорђево изјавио усмено да је Карађорђе готов да аустријској војсци уступи градове Београд, Шабац и Смедерево, само да се посредовањем аустријског и енглеског посланика у Цариграду обустави војна и народу помогне муницијом и храном. Има и писмо цара Франца Симбшену од 6/18 октобра којим јавља да се Карађорђеве понуде примити не могу, пошто би то изазвало заваду с Турском, а за умирење да су већ послана упутства аустријском посланику у Цариград. Krones, J. v. Simbschen und die Stellung Oesterreichs zur serb. Frage. Wien 1890, стр. 111—115, где су сви поменути акти наштампани.

ћено осећање било је јаче него мржња на грчко порекло Родофиникиново, а дубље од старешинског завидљивог прегоњења око власти или око веће или мање снаге у њој. Ни несрећа од 1809 није могла да поколеба ово уверење у народу. Уза све то што је живело у души народној дошла је као главна потврда што је и дотадашња практика правдала ову народну оцену. Ниоткуда Срби дотле, у својој шестогодишњој борби, нису нашли толико стварног одзива и толико стварне потпоре колико из Русије. Зло на које су се тужиле врховне старешине из својих личних интереса било је у велико надмашено добром. Зло се то тицало само старешинâ, и горчина њега ради није ишла далеко из теснога старешинског круга: добро се пак највише тицало земаљске целине и свеколикога народа.

Карађорђе није ни сам узео олако случај с К. К. Родофиникином, и ако је одмах предузимао кораке да потпору с друге стране обезбеди. Он одмах упути к цару са својим жалбама на Родофиникина архимандрита Спиридона Филиповића, родом Далматинца, који је онда био дошао у Београд. Архимандрит није могао обићи Главну Команду ради пасоша и пријаве, и даље није могао отићи. По том се Карађорђе користи мутним стањем ствари на границама, којих ради главни његови противници нису могли доћи на скупштину, и сазове за 2 октобар скупштину у Х. П. Паланци.[1] Митрополита Леонтија и Петра Добрињца није могло бити на тој скупштини што су били изван Србије. Тежак положај на граници није допуштао оставити својих позиција ни Миленку Стојковићу ни Јакову Ненадовићу. Ако се положај на источној страни био нешто и смирио, са западне се стране Бошњаци још не бејаху утишали. А кад ових људи није било на скупштини, с осталима је Карађорђе могао чинити шта је хтео.

И ту на тој скупштини, буде закључено: да се из службе избаци Милоје Петровић Трнавац, због изгубљеног боја на Каменици: да се митрополит Леонтије и П. Добрњац, који су стидно напустили Србију, из Србије прогнају: да

---

[1] У дану ослањам се на Л. А. Баталаку. Историја срп. устанка, 714. Та белешка има потврду још у једном писму Миленка Стојковића Карађорђу од 5 октобра 1809. које је у петроградским архивама нашао г. М. М. Вукићевић.

се на место митрополита Леонтија рукоположи рачански архимандрит Мелентије Стефановић, и да се место К. К. Родофиникина потражи за заступника Русије човек праве руске народности. Као посланици за ову мисију изберу се одмах ту на скупштини: Миленко Стојковић, Милан Обреновић, војвода руднички и архимандрит Мелентије Стефановић, за којега су они на скупштини у Паланци мислили да ће се у Влашкој или у Русији моћи завладичити. Посланици оду одмах кућама да се на пут спреме, и у новембру они су већ прошли кроз Пореч и отишли даље у руску Главну Команду, која је у тај мах била чак на доњем Дунаву, у Хирсови.[1]

Свршивши тако тај посао у Паланци, Карађорђе одмах отиде да обиђе источну границу, која у тај мах није била ни Дунавом ни Тимоком, и таман се са те смотре вратио, затече поруке Јакова Ненадовића да му се пошље помоћ против Бошњака, који су Лозницу били тако притеснили да им Јаков с подринском војском није могао ништа да учини. И Карађорђе потрчи са шумадијском војском и помогне Јакову те разбију Бошњаке и претерају их преко Дрине, тако да се граница и ту могла умирити. То је било око Митрова дне 1809 године.

Овде се опет покаже прилика да Карађорђе позна расположења народа и старешинâ о главном питању онога тренутка. Пред свом подринском војском, која је била упарађена, Јаков стане отворено преговарати Карађорђу што његови пријатељи, Младен и Милоје, *неће да приме руску војску него хоће сами да царују.* Јаков је узимао да је тиме покварен посао који је још 1804 био свршио у Петрограду његов синовац прота. Пропаст на Каменици ушла је такође у ту свађу. Вук Стеф. Караџић, од кога ове појединости узимамо, бележи како су се том приликом, Јаков и Карађорђе у мало без боја растали.[2]

Чим су се посланици кренули за Главну Команду у Влашкој, а то изгледа да је било одмах после ових сцена пред

---

[1] Појединости су у Вука, Правит. Совѣтъ, 34—35 нетачне. Осим бележака Л. А. Баталаке, ред догађаја се и време њихово утврђују још и протоколом Петра Добрњца, који је издао М. М. Вукићевић у Споменику XXXVII.

[2] Правит. Совѣтъ, 34.

Лозницом, понове се исте ствари на источној страни код Миленка у Поречу. Незадовољан радом скупштине у Паланци и незадовољан у опште радом Карађорђа и његових доглавника, Миленко се не хтеде примити одређене му мисије да иде с посланицима у Влашку ка Главној Команди зато што му упутства мисије нису била по вољи. Не само што се он није могао сложити с оценама Паланачке Скупштине ни о К. К. Родофиникину, ни о митрополиту Леонтију ни о Петру Добрњцу, него су се и он и П. Добрњац жалили да су посланици носили у Влашку за Главну Команду руску некаква двострука пуномоћства.[1] Ваљада су посланици имали од Карађорђа налог да Миленку не покажу шта им је наређено да траже за К. К. Родофиникина, митрополита Леонтија и П. Добрњца. Деликатност положаја била је, међу тим, баш у том што су посланици Милан Обреновић и архимандрит Мелентије (дотле врло поуздани Карађорђеви људи) више се слагали с Миленком него с Карађорђем и Младеном. У протоколу Петра Добрњца бележи се да су и друге веће војводе у том смислу писале Миленку, очевидно желећи да се руска помоћ добије што пре, без обзира на Карађорђеве погодбе. Те су се погодбе сматрале као Карађорђева лична ствар. Изгледа још да су таква писма и непосредно слата у Главну Команду руску.[2] Тако се још у Поречу с пристанком посланика Милана Обреновића и архимандрита Мелентија *промене* упутства посланства из разлога што су они одлучили „*да се* „*другим полномошчију од тога времена не верује развје оному* „*полномошчију које с потписи и печати свих вождеј на-* „*родних буде.*“ За ово су се још ослањали на то што су „уко- „равати били да ви (Карађорђе и његови) сношенија с Ау- „стријом и Францијом имате.“[3] И пошто се Миленко не хтеде никако примити тога посланства, одлука се Паланачке Скупштине предругојачи са свим, јер Миленко и посланици изберу на место Миленково Петра Добрњца. Колико је замашаја та промена, види се по томе што је Паланачка Скупштина одлучила да се Петар Добрњац за његов неправилни излазак

---

[1] Споменик XXXVII, 125.

[2] Споменик XXXVII: Писмо неколико војвода народный, за кое Главно Началство Россійско доказаће.

[3] Споменик XXXVII, 126.

из Србије у августу 1809 из земље прогна. Карађорђе га, дакле, са својом скупштином у Паланци прогони: Миленко, опет, ослањајући се на друга писма главних старешина, мења упутства мисије и поставља јој за члана на своје место самога Петра Добрињца. Пошто су послови српски у Главној Команди ишли преко К. К. Родофиникина (на којега се лични ауторитет та акција поглавито ослањала), цела се та ствар потпуно прими у Главној Команди, и онде мисија, ослањајући се на нека друга писма из Србије осим Карађорђевих, почне радити не по упутствима Карађорђевим, с којима се кренула, него управо по упутствима Миленковим. У тој ствари је Миленко Стојковић већ самовољно себе ставио на место Карађорђево.

У таквим приликама и у тако ускомешаном унутрашњем стању дође и време редовној скупштини о Новој Години.

После свега што је дотле било у току 1809 године, на скупштини о Новој Години, 1810, морали су се очекивати веома бурни и страсни разговори. Вук Ст. Караџић бележи како је на ту скупштину Јаков изненада дошао са 600 људи под оружјем који су се по улицама разметали и викали „Цара хоћемо! „Нећемо Младена и Милоја да нам суде и управљају!“ Исти су људи чинили демонстрације и пред Саветом. Викали су Савету да је „високосрамни“ место „високославни,“ како је обично титулиран, и том виком с улице тражили су да им се покаже шта је писано у Русију и какви су одговори из Русије долазили. На самој скупштини, у Карађорђевој кући, исто су тако старешине готово све викале на Младена и Милоја, кривећи их за пропаст на Каменици.[1]

Неопходно је било учинити нешто да се раздражени духови умире. Милоје је био уклоњен и из службе и из Београда: није се могао одржати ни Младен. Немајући куд, и да би се умирила земља, Карађорђе се одлучи и на то. Разреши Младена од председништа у Савету, и одмах онде с места, по његовом начину, на скупштини постави за председника Савета Јакова Ненадовића, једнога од противничких вођа. Јаков Ненадовић, са своје стране, одмах истера из Савета неке саветнике, и као да се, за тај мах, на скупштини с тим све свршило.

Али попуштању Карађорђевом које је тада први пут

[1] Правит. Совѣтъ, 34.

узело толике размере, није ни ту био крај. Никакве се мере нису могле предузети ни против онога што је Миленко урадио с изасланицима и с њиховим упутствима. А прави господарски ауторитет и државни ред не би могао никад оставити без осуде или казне онако самовољан поступак. Против Петра Добрњца и његовог уласка у мисију мимо врховне власти није се могло такође ништа предузети. Још мање се могло што чинити против поступка Главне Команде руске, која је примила и мисију и упутства, различита од оних која су послана од врховне власти и од Карађорђа из Београда. Власт Карађорђева у пословима у ствари је готово већ сведена била на нулу.[1] И пошто се против мисије у Главној Команди није могло ништа чинити, морало се примити оно што она ради, а с тим заједно се, посредним начином, примао и неправилан састав мисије. И пошто су се Руси спремали да пређу с јачом војском, те да Србији поврате Тимочку Крајину и васпоставе на тој страни границе од 1808, Карађорђе мудро попусти и спрам Петра Добрњца и митрополита Леонтија, и на молбу Главне Команде пристане да се с њима измири. Петра прими за команданта српске војске која ће отпочети акцију у Крајини (у пролеће 1810), а за митрополита Леонтија пристане само да столицу премести из Београда у Крагујевац, да би мање било на очима. Руси, опет на личну молбу Милана Обреновића, поднету у име Карађорђево, пристану да К. К. Родофиникина уклоне од српских послова, и нови командант, граф Каменски, стави га још и под суд за његов одлазак из Београда, што је било са свим оправдано.

Али опозиција се није зауставила само на речима и другим поступцима незадовољства и протеста. Она је показала и тежих појава у понашању војводе Миленка Стојковића.

Нешто по својој великој стварној вредности, нешто по географском положају своје области, нешто пак по неважњи

[1] У беседи 8-ог јануара 1811 у Београду Карађорђе се сам горко жалио на ово све. Поименце је поменуо да заклетву и уговор о послушности од 1808 нико није вршио: да Савет нико није слушао као врховну власт: да су старешине један другог опадале и међу собом се прегониле: да је сваки у свом округу постао деспот, не обзирући се ни на Савет ни на врховнога вођа: да су многи умножавали мутњу и неред и прешиском изван земље без одобрења врховнога вођа и Савета. Ова значајна Карађорђева беседа штампа се, даље, на свом месту, у овој истој књизи.

руских заступника и изасланика у преписци и у пословима,[1] а нешто и по урођеним тежњама засебности, које је сам његов крај у њему оличавао, војвода Миленко је још од првог дана руско-српских веза заузео држање које се није слагало с Карађорђевим и начинио се његов антагониста. Карађорђе није рад био да коме било уступи врховну и средишњу власт у побуњеним крајевима коју су му прилике у руке ставиле. Чувајући ту своју власт, Карађорђе се ipso facto борио и за јединство ослобођене земље. Миленко је био међу онима који су исту таку власт за себе чували јаче од свију осталих и нису је ради били подчинити никоме. И пошто су се Руси у српској унутрашњој политици повели за оценама К. К. Родофиникина, које су може бити биле тачне, али нису биле свестрано ни поуздано измерене, те пристали уз Карађорђеве противнике, Миленко се први, још у преговарању с маркизом Паулучијем, у стану под Неготином, показао у томе као отворен руски привrженик и представник српских незадовољних старешина. Он је одмах после Карађорђа, али без резерве, потписао конвенцију маркиза Паулучи, макар да се она баш грешила о пажњу према дотле стеченој независности и самосталности буном ослобођене области. Карађорђе му је, без сумње, то памтио, као што је памтио радњу К. К. Родофиникина против личне и врховне му власти, и као што је памтио радњу Јер. Гагића који је за маркиза Паулучија као писар радио. Пошто је К. К. Родофиникин одмах с почетка почео да потпомаже Миленка као присталицу автономне кнежинске власти а не централистичку власт коју је тражио Карађорђе и која је једина представљала јединство земље, Карађорђе и његови пријатељи нису могли све до 1811 никако да схвате како то Руси раде и желе да се Србија ослободи а потпомажу у унутрашњој њеној политици кнежинске автономаше и противнике Карађорђеве. Изгледало је многима као да Русија није ни имала

[1] Миленко је био први на путу из руске Главне Команде у стан Карађорђев. И К. К. Родофиникин и сви други прво су свраћали к Миленку у Пореч, па су оданде упућивани Карађорђу. Господско држање које је Миленко водио у својој кући утицало је те су Руси њему давали положај одмах иза Карађорђа, што барем у тај мах није потпуно одговарало српском домаћем реду, макар да је положај који је Миленко имао у српској ранг-листи био веома сјајан.

праву вољу да се Србија ослободи но да је тражила да у њој овековечи унутрашње трзавице. И кад је 28 новембра — 14 декембра 1808 Карађорђе противнике своје личне и централне врховне власти лупнуо својим уставним актом од тога дана, међу Србима и старешинама њиховим Миленко је био на реду да то осети онако исто као и К. К. Родофиникин. Да је међу српским старешинама Миленко као антагонист и као првак представљао противнике Карађорђеве и присталице руске без резерве и погодаба, сведочи поглавито то што су се одмах од почетка те борбе око њега купили противници Карађорђеви и увређене присталице руске, и школовани и прости људи. Вук бележи да су к Миленку у Пореч бежали гдекоји кривци не само из Шумадије него и чак одозго испреко Колубаре.[1]

Један од првих руских присталица горе поменуте категорије без резерве био је Јеремија Гагић, који је у пролеће 1807 путовао као писар у руску Главну Команду у Влашкој. Том приликом се упознао с Русима и нашао начина да им се препоручи. У Београду је 1807 о Св. Клименти пратио К. К. Родофиникина у Тополу на славу Карађорђу, а по том је 1808 у мају пошао сам приватно, оставивши драге воље српску службу у Савету, к Русима у Влашку. Он сврати к војводи Миленку у Пореч, да се одмори, и ту га стигне Карађорђево писмо, којим се Миленку налагало да Јер. Гагића не пушта у Влашку. Тако Јер. Гагић остане код Миленка. Код њега је био све до изласка његова из Србије 1811 године, а после је у руској служби 1815 постао руски консул у Дубровнику, у којој је служби остао до пред смрт, до 1859.[1]

Кад 1808 у декембру Карађорђе истера из службе секретара саветског Стефана Живковића, и он отиде Миленку у Пореч. Један руски извештај из године 1811 приписује Миленково држање интригама овога Стефана Живковића. Пребацује му се да је сплеткарио код Миленка против Карађорђа из освете за отпуштање из службе. Руски један из-

---

[1] Правит. Совѣтъ, 37--38.

[1] Дневник Јер. Гагића у Л. А. Баталаке. Ист. срп. устанка, стр. 276. Поменик М. Ђ. Милићевића. Умро је Ј. Гагић 1859 као пензионар у Млецима.

вештач, који пише повољно о Карађорђу, Живковићу пребацује да је подбуњивао Миленка на одцепљивање од Карађорђа. Међу тим Стефан Живковић се, одиста, у почетку 1809 или на крају 1808 склонио код Миленка, али код њега није остао дуго. У пролеће 1809 Миленко је отишао с војском на границу, а у августу 1809 Вук Стеф. Караџић бележи међу онима који су с К. К. Родофиникином 15-ог августа у вече прешли у Панчево и Стефана Живковића.[1] Он је с К. К. Родофиникином и остао па се и он сместио негде у руској служби. И ако Живковић није могао имати никаква пресудна утицаја на држање Миленково, истина је да је Миленка могао пооштравати и световати у ономе што је он већ из својих властитих побуда смишљао.

По оценама савременика, Миленко Стојковић је и као војвода и као управник веома био цењен. Горе поменути руски извештај од 1811, иначе мало расположен за Миленка, отворено каже да нико није одобравао поступак Карађорђев од године 1811, којим је Миленко из Србије прогнан. Тај извештај високо цени војнички дар Миленков и велике његове заслуге за ослобођење Србије. Позната је свакоме оцена Вука Ст. Караџића, којом изриче да је Миленко био врло паметан човек а исто тако и јунак, да је врло мало говорио и да су га се сви његови подручници морали бојати као живе ватре.[2] Карађорђев пријатељ Петар Јокић казао је за њ да је био „и најбољи, и најчовечнији, и најјуначнији међу војводама.“[3] К. К. Родофиникин је одмах у почетку у своме службеном извештају међу оценама српских главних људи најлепше забележио Миленка и Јакова Ненадовића. За Миленка је назначио да је смеран, храбар и популаран у свију. Сима Милутиновић га увек одликује најлепшим епитетима: бодри, чврсти, озбиљни, достојни. По свему изгледа да је он с источне стране Мораве, онако исто као и Јаков из западних страна Србије, био достојан премац Карађорђу. Кад је Карађорђе уставом својим од 1811 уредио своја попечитељства, Миленку је дао друго место, одмах после Младена.

---

[1] Голубица V, 311. В. С. Караџић, Правит. Совѣтъ, стр. 32.

[2] Правит. Совѣтъ, 74.

[3] М. Ђ. Милићевић Поменик, 694.

и одредио му је инострана дела, што такође треба узети на ум као високу оцену Миленкове памети и вештине.

Чим је покарабасио састав Карађорђеве мисије за Главну Команду, и у упутствима и у личном саставу, Миленко Стојковић је знао да не чини малу ствар, и осећајући добро да је управо буна то што он ради, одмах је чинио даље кораке који су на реду били. Вук Стеф. Караџић бележи како је, испративши посланство у Влашку, Миленко остао у Поречу, „прикупљајући бећаре да се брани, ако би Карађорђе ударио на њега, а уз то трудећи се, *не би ли одметнуо од Карађорђа све нахије на десној страни Мораве.*"[1] У белешкама П. Руговића има још више о тој буни. Он бележи како је Миленко, желећи одметнути се од Сената и од Карађорђа, уздајући се у Хајдук-Вељка и у округе Пожаревачки, Ћупријски и Ресавски, објавио своју намеру. За Хајдук-Вељка је и Вук забележио како се био одметнуо у Пореч к Миленку, побегавши из Београда, у коме се налазио што су му тада (зими 1809 и у пролеће 1810) војводство Бању Турци држали.[2] Кад чује Карађорђе да се на источној страни Мораве народ побунио, „похита у Београд, где дође 22 јануара „(1810), и учинивши потребне наредбе у Савету, крене се „к Морави 28 јануара, купећи узгред војску. Сакупивши на „2000 људи дође к Ћуприји, сазове кнезове тога округа и „умири их како је знао, оставивши онде војску."[3] У пролеће 1810 било је и у француским листовима бележака, како се Миленко побунио против Карађорђа и Савета, како се у Поречу затворио са 1500 пандура, и како је спреман да се из све снаге брани. У тим новинама било је бележака и о некаквим немирима у Смедереву, о којима у нашим изворима никаква помена нема.[4] Не изгледа да је Миленко озбиљно мислио да што ради на суху. У оптужби Карађорђевој од 1811 која ће се ниже навести, веома се мало и овлаш помиње ово Миленково одметништво. А може бити да су Карађорђеве енергичне мере побркале Миленкове планове. Уз то Миленка спопадне костобоља, а струја из руске

---

[1] Правит. Совѣтъ, 35.

[2] Правит. Совѣтъ, 52.

[3] П. Јоановић, Ист. найн. прикл. Н. Сад, 1847, стр. 64.

[4] „Звезда" Јанка М. Веселиновића, фебруар 1901, стр. 175.

Главне Команде, која је измирила Карађорђа и митрополита Леонтија и Петра Добрњца, није могла изоставити из своје комбинације Миленка Стојковића. Сви извори бележе како се и он измирио с Карађорђем, без сумње у пролеће 1810, онда када и Петар Добрњац (у априлу 1810).[1] Тако се његов почетак буне (новембар 1809 — април 1810) сврши, посредовањем руске Главне Команде, потпуним измирењем свију, после чега је, у 1810, следовало сјајно и свуда срећно војевање од Кладова па до Варварина.

Војевање се ово завршило славним бојем под Лозницом 6-ог октобра 1810. Карактеристично је што Карађорђе и тада понавља као што је од 1806 непрестано понављао оцену своју да српска снага није према сили турској и да Турцима Срби никако не могу сами одолети. Одмах други дан после боја на Лозници пише он (8 октобра 1810) Милану Обреновићу, Миленку Стојковићу и П. Добрњцу, и на завршетку писма узвикује: „Доиста је сила турска, и нећемо моћи им ништа сами учи„нити, ако росијска војска не дође, да знате.“[2] С тога се сутра дан, по договору са Саветом и старешинама, одреди нарочита депутација у лицу Миленка Стојковића, Милана Обреновића и Доситеја Обрадовића, да пође у Главну Команду, те да тражи помоћ. По Карађорђевим мислима, помоћ у војсци и то што већа, била би довољна. За питања о управи и власти он се мање старао. Остале пак старешине исто су се толико старале да се од Руса добије помоћ и у грађанским уредбама. И у овој депутацији ту су мисао заступали и Миленко и Милан Обреновић, а ни Доситеј није јој могао бити противан. Идеја, дакле, коју је К. К. Родофиникин заступао, одмах од почетка није се прекидала, и изгледало је да је у 1810 била у неколико опет на врх испливала.[3]

Али као год што је у 1807 Карађорђе у почетку мирно сносио што му је, у неку руку изненада, натурено при првоме доласку већих руских чиновника у Србију, па је с толико већом силом касније повратио права, на која је, као на своју личну тековину, увек мислио, тако се догодило и у овај мах

---

[1] Окривљење Петра Добрњца од 1811 бележи да се он у Београд вратио 1810 априла. По том је постављен за команданта Кладова.

[2] Правит. Совѣтъ, 47.

[3] Споменик XXXVII, 120.

с опроштајима и с концесијама, учињеним у почетку 1810 спрам Руса и њихових присталица. Кораци код Аустрије, који би Карађорђу задобили други, по његову мишљењу поузданији ослонац, нису довели ни до каквог ресултата. Ни оне озбиљне понуде, које је Карађорђе чинио Аустрији 16-ог августа 1809, одвећ сммотрена политика у Бечу није смела да прими. У скоро, кад је 1810 у пролеће руска војска прешла у Србију, таквој радњи није више ни места било. Војна је, у осталом, у Србији оног времена увек утишавала и спољне и унутрашње интриге. Али, кад се са свршетком јесени и војна сврши, интриге о власт оживе на ново с обе стране. Карађорђеви противници стану на ново мислити како ће путем руске агенције и руске војске у Србији наћи начина да Карађорђеву власт ограниче. Карађорђе, опет, размишљао је једнако којим начином да сломи и себи са свим подчини своје противнике, којих је било остало управо неколицина, пошто су неколике знатније војводе помрле или изгинуле.

У овој борби уз Карађорђа су били непрестано Младен и Луговић, стални противници руске политике и руских привърженика.

На другој страни, пошто се у 1810 код руске Главне Команде стално утврдио као српски посланик руднички војвода Милан Обреновић, нарочито пошто је израдио да тога лета дође у Србију знатнија руска помоћ, која је заиста исправила и накнадила губитке од 1809, он постане средиште радње српских старешина да се помоћу руском Карађорђева власт ограничи. За Карађорђа је то значило много, јер му је Милан Обреновић, с којим је као са суседом, рудничким војводом, и у кумству био, пре јесени 1809 био од поузданих људи и ослонаца. Радња се ова против Карађорђа олакшала и тиме што је у Кладову, освојеном те године, комадантом постао Петар Добрњац, отворен и непомирљив противник Карађорђев. Тако је линија из унутрашњости водила на Миленка Стојковића у Поречу, на Петра Добрњца у Кладову и на Милана Обреновића у Букурешту. Од западних војвода уз ову су радњу били Јаков Ненадовић и Лука Лазаревић. Јаков Ненадовић је на свом крају за ове послове и потписе купио. Кад је Милан Обреновић у пролеће 1810 довео руску војску, обишао је Београд, Ужице и Брусницу, и свуда је својим пријатељима говорио да се неће враћати

у Србију без руске војске која би стално у Србији остала и у коју су се они уздали да ће држати страну њима и њиховим погледима а против Карађорђа и његових пријатеља, онако од прилике као што је чинио К. К. Родофиникин.

Карађорђе и Младен дознавали су разним начинима шта раде ови њихови противници.[1] Младен је с тога мислио на два средства, да их, колико се може, поцепа, осами и од народа одвоји. У овоме послу главно средство је било одвајање од народа. Путујући једном из Београда у Тополу, Младен и Михаило Грујовић, брат Боже Грујовића, смисле уредбу којом би се главне, по Карађорђеву власт опасне војводе, од народа одвојиле. То је установа ***попечитељâ*** или владе у Београду. Мисао та припада брату Мих. Грујовића Божи, и она је главни темељ у оном уређењу Савета које је Божа Грујовић 1805 спремао у Бранковини за устав што се имао прогласити у Боговађи. У том се пројекту налази и реч ***попечитељ*** и деоба народних послова на попечитеље.[2] Пошто су од главних војвода била четворица које је требало одвојити, Миленко, П. Добрњац, Јаков Ненадовић и кнез Сима Марковић, Младен и М. Грујовић смисле тада да се новом уставном уредбом њима даду службе попечитељске у Београду. Кад се то учини, све остале старешине да се изједначе међу собом и да се подчине врховној власти Карађорђевој као војводе, и као што је уставним актом од 28 новембра — 14 декембра 1808 већ покушано, да се уреди да њима осим Карађорђа нико други заповедати не може. Од осталих старешина, које су се тада налазиле у Савету, да се састави *Велики* или *Народни Суд* под председништвом попечитеља правде. И што је најглавније — Младен и Мих. Грујовић смисле да се уреди *да се истера из земље ко год не би на ту уредбу пристао.*[3]

У прилог Карађорђу и његовим пријатељима ишло је, прво, што је Карађорђе имао у рукама ту врховну средишњу власт, и друго, што су његови противници радили без праве

---

[1] О тим средствима Вук наводи неколике појединости у Правит. Совѣту, стр. 47 и д.

[2] Мемоари проте М. Ненадовића, издање од 1867 стр. 291.

[3] Вук Ст. Караџић, Правит. Совет, 50 по казивању самога Младена Миловановића.

организације, зидајући све на претпостављеној потпори руске војске и руске агенције, за које је други наредбе давао и којих радња у будућности није нимало била поуздана, нити се могла напред потпуно одредити. Осим тога Карађорђу и Младену су помогле и неке случајне ситнице. Младенова се једина кћи уда за сина Јакова Ненадовића у фебруару 1810. Тим догађајем дотадашња опозиција Јакова Ненадовића знатно попусти. Милан Обреновић опет изненада умре у Букурешту 16 декембра 1810. Његова смрт је од толиког значења била за унутрашњу политику у Србији, а догодила се тако у скоро после повратка из Србије у Букурешт секретара Лазара Војиновића, којега су Карађорђе и Младен били за се задобили, да би га искушали о радњи опозиције и М. Обреновића, да се онда по свој Србији говорило и од многих веровало да је Милана секретар Лазар Војиновић по Младеновој наредби отровао. Тако се мало по мало свеколика опозиција сведе на Миленка Стојковића и Петра Добрњца. С њима је, истина, био Хајдук-Вељко, али пошто се Хајдук-Вељко више интересовао за војну него за политику, а он лично никада код Карађорђа није рђаво стајао, то је и он био веома несигуран. Карађорђу и Младену једина је нејасна тачка била војска и агенција руска. А Миленку и Петру Добрњцу и њиховим пријатељима једина је поуздана тачка била та иста: војска и агенција руска. Али како се сада питање свело на Миленка и на Добрњца, и како је изгледало да ће се све добити, ако би пошло за руком да се њих два саломе, то Карађорђе и Младен смисле да приликом скупштине о новој 1811 години покушају да поправе што су изгубили 1809 и 1810 о новој години и да у унутрашњој политици поврате положај који су били основали уставним актом од 28 новембра — 14 декембра 1808. А пошто је Миленко Стојковић у то време био у депутацији у Влашкој и очекивао да отуд пође с руском војском, изгледа да су Карађорђе и Младен рачунали и с овом случајношћу и да су ради били да је употребе.

Као што је напред назначено, они су знали све до краја шта хоће, и имали су добро смишљен план рада. Цела се игра управо свела на по два учесника с једне и с друге стране, на Карађорђа и Младена с једне, а на Миленка и Петра Добрњца с друге стране. Очекивало се да дође руска

војска, која се у тај мах имала послати за градске гарнизоне, по одлуци израђеној у Главној Команди радом горе поменуте депутације. И пошто су од те војске Миленко и Петар Добрњац очекивали све, а Карађорђе су и Младен у њој гледали једину тачку опасности за свој план, природно је било да су Миленко и П. Добрњац ради били да не долазе на скупштину пре но што би дошла руска војска и агенција (која је све од одласка К. К. Родофиникина стајала непопуњена) у Београд, докле су се Карађорђе и Младен старали да свој посао сврше пре доласка руске војске и агенције, јер је изгледало да тако могу свршити посао без Миленка и П. Добрњца.

Сачувано је писмо Карађорђево, доста пријатељски написано, којим П. Добрњца зове на ту скупштину, за њих обадва судбоносну. Писмо је писано у Београду 19 декембра.[1] У њему Карађорђе јавља П. Добрњцу, да су све војводе позване да се састану на Мали Божић (1 јануара 1810), а посао као да је имао да се почне трећи дан по Маломе Божићу (4 јануара). Помиње се и програм рада те скупштине: скеле и ђумруци да се дају под закуп, рачуни да се предају и о новцу и о муницији, те да се види шта ваља да се набави и откуда. Изговара се Карађорђе да је требало тај *сабор* и раније сазвати, али да се није могло зато што су депутати закаснели, ну да се више чекати не може. Карађорђе у том писму не помиње ни речи о главном предмету те скупштине, о основном уређењу владе, Савета и земље које је с Младеном смислио. Али наваљује да П. Добрњац никако не изостане. „Зато дођи, пише Кара-„ђорђе, сви на скупу да будемо и о *свачему* да се разгово-„римо. Сви ћемо говорити: чија боља буде, ону да примимо „реч," и мало даље на ново: „Него то ми је жао што сам „чуо да си болестан, али како год можеш, да можеш, дођи „на овај разговор." И при крају по трећи пут: „Немој закас-„нити него дођи макар како до Пореча, пак оданде на лађи „можеш до у Београд." На главни посао могле су напомињати једино оне две речи *о свачему*. О руској војсци за коју је било јављено и која се очекивала Карађорђе не помиње ни

---

[2] Споменик XXXVII, 121.

речи. Види се да њему, тада барем, није много било стало до ње. [1]

На то писмо П. Добрњац је одговорио 26-ог декембра, јављајући да би он на скупштину дошао, али да не може пошто се у Кладову очекују „два батаљона росијске војске за „београдски гарнизон.“ „То сами знате — наставља П. Добрњац — „да их овде нема тко дочекати, такођер их кроз „вилајет пропратити и с нуждним их снабдевати. Друго, на„дам се, да и наши депутати скоро доћи ћеју, с којима и „ја ћу купно у Београд доћи, и по известију њиховим што „су совершили при господину главнокомандујушчему графу „Каменском, собраћемо се и уговарати се касајушче сја „наше и покровитељства нашего ползе.“ Пошто се узме на ум да је у депутацији био и Миленко Стојковић и да би и он дошао с руском војском, познаће се право значење Добрњчева писма.[2]

Из овога се види шта је рад био П. Добрњац, а то су, без сумње, биле мисли и Миленка Стојковића. Њихово гледиште се, у осталом, није могло правдати, јер скупштина не може чекати никога, а многи други, нарочито рачунски послови, тражили су скупштину у почетку јануара, као што се обично и редовно држала. Карађорђе је у томе поступио по обичају и по правилу. Али као год што Карађорђе није био искрен према П. Добрњцу, те му није казао прави програм рада скупштинскога, тако ни П. Добрњац није био искрен према Карађорђу, и није му казао да он није хтео да дође без руске војске и без свога политичког друга и пријатеља Миленка, који је војску пратио. С новим руским гарнизоном за Београд ишао је и нови заступник Русије у Србији, Недоба. Јер да је П. Добрњац хтео да дође на скупштину

---

[1] Тога дана, 19 декембра 1810, Карађорђе је послао свима војводама распис у ком је позив на скупштину. М. Петровић је штампао Карађорђево писмо од истога дана А. Пљакићу, у ком каже како је писао „свим „старешинама да дођу сад о Малом Божићу, други дан, или по Божићу „други дан. И који није порез издао, кусур порез да донесе, и колико у „кога џебане има, колико топова, кремена, гола барута, топџија, све по „имену да попишу, рачун да ми донесу и у речени дан да сви дођу у „Београд са по једним момком, или по двојицу сваки да поведу.“ Финансије и установе обновљене Србије. Београд 1897, стр. 84.

[2] Споменик XXXVII, 121.

без обзира на руску војску, нашао би лако могућности да то учини.

Карађорђе и Младен се, доиста, потпуно користе овако згодном ситуацијом. План им је, тако рећи, био пола извршен самим горе поменутим стицајем прилика̂. Они, по свој прилици, почекају ипак неколико дана на Миленка и Добрњца, али 8-ог јануара приступе к извршењу свога плана тако рећи у пуној скупштини, и пошто је 9-ог јануара била недеља, сврше га 10-ог и 11-ог јануара са свим. На тој су скупштини били сви осим једног Миленка и П. Добрњца, а и њих су два били позвани веома уредно, и могли су, доиста, лако и доћи, да нису на руску војску сувише полагали. Разјасниће се после да су они видели и разумевали добро само игру своју са Карађорђем, а да је њихово уздање у Русе било несигурно, јер се руска акција одређивала не по потребама њиховим (као што се њима чинило) него по потребама велике европске политике, а нарочито по веома ћудљивим захтевима аустријско-руског антагонизма.

Скупштина се, сигурно, по обичају почела 3-ег или 4-ог јануара 1811, и најпре су биле рачунске ствари које су се с војводама и старешинама обављале, о порезу, приходима, муницији итд. Политички део су Карађорђе и Младен оставили за последња три састанка, 8-ога, 10-ог и 11-ог јануара. Јануара 9-ог била је оне године недеља. На скупштини је било, по потписима на њеном последњем акту, до 66 лица са свих страна Србије. Може се казати да су осим Миленка Стојковића и Петра Добрњца све остале старешине биле на скупштини. Од Ненадовића породице потписани су и Јаков, и прота Матија, и Јаковљев син Јеврем, за којега се била удала кћи Младенова. Милош Обреновић и Лука Лазаревић ударили су такође своје печате и примили закључке скупштине. Хајдук-Вељкова потписа нема, али се то објашњава једном Вуковом белешком. Карађорђе и Младен ценили су положај и видели су да би још једини Вељко, као пријатељ Миленка Стојковића и Руса̂, могао нешто учинити против новога реда, у толико пре што је он са собом имао и момака. С тога Карађорђе и Младен прибегну лукавству којим би уклонили Вељка. И Карађорђе и Младен обласкају га што су могли већма, и да би показали да су му са свим опростили што је 1810 утекао испред скупштине,

да не би на неку оптужбу одговарао, па по том пристао уз Миленково одметништво, поставе га на ново за војводу у Бањи, која је највише његовим старањем руском војском 1810 пред јесен била повраћена од Турака. Учинивши тако, Младен једанпут намести лажно писмо, у ком се из Бање Карађорђу јавља како су на Бању ударили Турци. То писмо донесе и преда Карађорђу из Гроцке татарин, који се начинио да тобоже трчи чак из Бање. Чим писмо прими, Карађорђе зовне Вељка, покаже му и саопшти писмо што је татарин донео с речима: „Вељко, сине, трчи!" Вељко из оних стопа отиде са свима својим људима. Тако положај у Београду остане потпуно у рукама Карађорђа и Младена. Бојати се било само да се он не замрси доласком Миленка Стојковића и Петра Добрњца и с њима рускога новог агента, Недобе, и руске војске. Скупштина је, по утврђеном обичају, била сазвана за нову годину (1-ога јануара 1811). Миленко је чекао у Букурешту да се крене руски нови агенат и војска. П. Добрњац је то исто чекао у Кладову и није хтео у Београд без Миленка, без руског агента и без војске. Експедиција се та, међу тим, не зна се из каквих разлога, задржала готово до треће десетине јануара. Карађорђу и Младену није требало ништа боље, и почекавши недељу дана, они свој план изврше без икакве сметње, као на позорници. Од опозиције, која је држала с Миленком и Петром и, као што се онда по пређашњем стању под К. К. Родофиникином претпостављало, с Русима, остале су биле у скупштини још три војводе. То су били: Лука Лазаревић, Вујица Вулићевић и Милош Обреновић. „Али шта су њих „тројица могли чинити против онолике множине пређашњих „војвода и новијех војводица? Нијесу смјели ни проговорити" бележи Вук.[1]

У актима скупштинским ове реформе, који се даље, на крају овог одсека, у прилогу саопштавају у целини, отворено се изриче да им је задатак да васпоставе и утврде оно што је одлучено у Тополи 28 новембра 1808, а после објављено расписом саветским из Београда од 14 декембра 1808. Као што је онда, 1808, тако је и сада распоред послова истим начином размештен. На првом састанку, 8-га јануара

---

[1] Правителствующій Совѣтъ, 51.

1808. Карађорђе је говорио (или су место њега читали) две беседе, које би одговарале данашњим престоним беседама. Прва је сваколика посвећена покровитељству руском. У њој се изриче да је то покровитељство обећано српском народу још 1804 и да се народ српски има у њ потпуно уздати, јер ће му оно осигурати срећнију будућност. Све сумње у то покровитељство проглашавају се као неумесне. После те беседе о заштити, која је пуна предaности и поуздања, прелази се, великог поштовања ради, у потпуно засебној беседи, на унутрашње ствари српске. У тој се беседи Карађорђе горко жали на непослушност и непокорност старијему. Карађорђе истиче како одлуке од 28-ог новембра 1808 нису ништа свршиле, јер их после нико није држао ни вршио. Карађорђе тражи о томе одговор од свакога посебице. По том Карађорђе кори старешине у скупштини што Савет нико није слушао и што су се међу собом непрестано прегонили и свађали, што се сваки у своме округу градио деспотом, што се нико није обзирао ни на њ, као на врховнога вођа, ни на Савет и његове наредбе, и што су многи, мимо вољу и одобреније његово, као врховнога вођа, и саветско, водили преписку и изван земље и тиме изазивали највеће смутње и несугласице. Карађорђе, по том, изјављује скупштини, која се у овим актима зове Собраније, да ју је, у бризи за благостање народно и за јединство власти, позвао на састанак да ово све претресе и да да *„одговор заключителни, по којему могу ја внутреност земље наше и устројство у будушче заводити.“* Обе те престолне беседе онога времена носе дан 8-ога јануара и потпис Карађорђев.

Саветовања су се, без сумње, водила 8-ога јануара и сутра дан, 9-га јануара, којега дана, као у недељу, скупштина није држала састанка. У понедељак, 11-ог јануара 1808, следовали су тражени одговори. Прво су одговорили и заклели се чланови Правитељствујушчег Совјета Народног, потврђујући оно што је уговорено и наређено 28-ог новембра 1808 у Тополи и обећавајући бранити и држати до краја живота. По том је заклетва на верност врховном господару Ђорђу и његовоме закономе потомству и отачаству. Још чланови Савета обећавају да ни о ком другом врховном вођу неће ни мислити, нити дати коме поменути, и да ће онога, који би тако што поменуо, сматрати као свога непри-

јатеља и бунтовника, па га, као таквога, судити и казнити. Савет обриче да неће ништа радити без знања и одобрења врховнога вођа и да никога неће признавати кога он, врховни вођ, не би потврдио. Савет се зариче да неће никога казнити ни смртном казном ни заточењем без одобрења врховнога вођа, у којега је право помиловања. Све то чланови Савета остављају у аманет и онима који после њих буду.

За Правитељствујушчим Народним Совјетом дошле су на ред остале старешине из народа који су ту били на окупу. И они као и чланови Правитељствујушчег Совјета дају уверење *саборно и једногласно* и полажу заклетву верности, послушности и покорности Карађорђу и његовим законим потомцима, у срећи и у несрећи, уверавају да неће допустити ни да се помене какав други вођ докле је Карађорђа и његових потомака, а онога ко би тако што покушао да ће сматрати као општег непријатеља и суду га предати. Скупштина, исто тако, обриче покорност Правитељствујушчем Совјету, зариче се да неће ништа предузимати ни с ким изван земље без заповести врховнога вођа, да неће никога признавати за начелника кога не би био потврдио врховни вођ, нити да ће кога казнити смртном казном без одобрења Савета и врховног вођа.

На овакe изјаве старешинâ и Карађорђе се разнежио. Одмах иза њих долази прво његова лична топла захвалност. По том пак долази Карађорђева заклетва старешинама. У тој заклетви Карађорђе се куне Богом, Јеванђелијем и свима свецима, да неће ништа зажалити радећи на срећи и благостању народном, да ће се држати цара руског као народног заштитника, да *ни у земљи ни ван земље* ни он неће ништа радити без споразума с Правитељствујушчим Народним Совјетом, и да ће, тога ради, и све своје заповести издавати не непосредно него преко Правитељствујушчег Совјета; *да неће никога казнити ни смрћу ни вечитим заточењем без договора с Правитељствујућим Совјетом, нити ће то допустити коме другом*,[1] да никакву казну неће preinačiti.

[1] То је самовољни обичај свију оновремених старешина да својом руком извршују бој, па и смртне казне. То се није прекратило до краја, и о томе ће се у овој књизи саопштити занимљив разговор из Петрограда од 1812 међу делегатима Јаковом Ненадовићем, Симом Марковићем и Мих. Грујовићем. Прота М. Ненадовић у Мемоарима казује како је првој сри-

ако је не ублажи: да ником неће допустити да какву било власт у земљи присваја, и да ће се сви чиновници од Савета бирати а њему на потврду подносити.

Ове заклетве Правитељствујушчег Совјета и Скупштине (старешинâ) Карађорђу и Карађорђеве њима испуниле су радњу другога дана, 10-ог јануара 1811. На крају Карађорђеве заклетве и уставне изјаве записано је: „Тако дјелано и закључено в' втором засједанији Народња Собранија." После потписа Карађорђева, који је потврда за све троје, долазе један за другим потписи чланова Савета и свих старешина, понајвише с печатима. Ту су, између осталих, потписи Младена Миловановића, Јакова Ненадовића, Симе Марковића, Луке Лазаревића, Матије Ненадовића, Милоша Обреновића, Вула Илића, Вујице Вулићевића, капетана Гарашанина, и т. д. и т. д.

По појмовима правника онога времена који су као секретари у Карађорђа и Младена овај посао обављали (мисли се да је све горе поменуто и 1808 и 1811 посао Ивана Југовића), уставна је основица у овим измењаним заклетвама с једне и друге стране. У њима је нека врста уговора. Тај уговор и те заклетве свршиле су се, дакле, дана 10-ог јануара 1811. На основу њих је Карађорђе 11-ог јануара 1811 издао указ о Правитељствујушчем Совјету Народном и о његовим дужностима. Тим указом је поставио *Савет* и *попечитељство* или министарство. Из свеколике ове радње од 1811 до сад је познат само овај трећи акат, али није ни он по законском тексту него по расписном облику. И законски текст и расписни облик носе дан 11-ог јануара 1811. Законски текст има два-

---

ској депутацији 1804 кнез А. Чарторијски, онда министар иностраних дела у Петрограду, пребацивао што Карађорђе убија и неправде чини. Сима Милутиновић у Србијанци III, 62 описује овакав случај. Некакав човек из крајева нишких јави се Карађорђеву писару Стев. Јевтићу, да му да земље гдегод код Београда. Јевтић га упути на Врачар, да изабере што хоће. Тај сиромах погоди те узоре и посеје њиву коју је Карађорђе био за се одабрао. Идући некуд Карађорђе с истим Ст. Јевтићем смотри да је неко засејао његову њиву, и љутито запита Ст. Јевтића ко је том човеку рекао да ту сеје. Ст. Јевтић се побоји гњева Карађорђева за себе и не смедне казати како је било, а Карађорђе одмах пиштољем на место убије онога сиромаха, и кад жена, која је онде била, врисне од жалости, Карађорђе, у јарости, исече је сабљом. С. Милутиновић кори Ст. Јевтића што није казао истину. Оваких је случајева бивало чешће и од других оновремених старешина.

наест чланака. Он би одговарао данашњем уређењу министарства, јербо је Савет том реформом од 1811 претворен у министарство, само што му је, обичаја ради, остављено старо име. У четвртом члану тога акта постављен је на првом месту Младен Миловановић за попечитеља војнога, по том: Миленко Стојковић за попечитеља инострапих дела: Доситеј Обрадовић за попечитеља просвете: Јаков Ненадовић за попечитеља унутрашњих дела: Петар Тодоровић Добрњац за великог вилајетског судију (т. ј. попечитеља правде): Сима Марковић за попечитеља хазне (финансије). Савет је (чл. 5) имао радити по „наставленију,“ које је за њ било закон, како изриче текст. Није забележено ко је давао та „наставленија,“ али је лако разумети да су „наставленија“ долазила од врховнога вођа. Савет је управо био подељен на два дела. Једни су у њему били чланови, и у исто време министри, други су, са министром правде (великим вилаетским судијом) састављали врховни земаљски суд, а сви заједно чинили су и владу земаљску и законодавно тело у њој. Општа одговорност попечитељâ, било добро или зло, установљавала се чланом 6-тим. Председништво је одређено Карађорђу, као врховному вођу, а њега је, кад би потреба била, замењивао онај од саветника којега он одреди, и тај се звао намесник (члан 8). То су главне одредбе овога уређења Правитељствујућег Савета, које је потписано и објављено 11-ог јануара 1811.[1]

Ми смо већ поменули да је Мих. Филиповић Грујовић, који је с Младеном смишљао ову уредбу, узео за основицу првашњу уредбу Правитељствујућег Савета, коју је Божо Грујовић у Бранковини 1805 склапао за онај Савет, што се имао узаконити у Боговађи 15-ог августа 1805. Та Божина уредба хтела је да окрузи изберу 12 саветника: од њих 12 да шесторица приме поједине струке као попечитељи од стране целокупнога Савета, и да обављају те своје стручне послове. Уређење Божино је замишљало као владу не ту шесторицу него свих дванаест, а пред владу су, наравно, имале износити се крупније ствари. Уређење Божино није

[1] О овим знаменитим актима од 1811 није се до скора ништа знало. Заслуга је г. М. М. Вукићевића што их је у Петрограду у архиви Војнога Министарства нашао. Његовој пријатељској услузи имамо и ми да захвалимо што их можемо у овој књизи употребити.

замишљало ни суд у томе Правитељствујућем Савету, него је у попечитељу великом судији замишљало министра правде и уписивало му у дужност да мотри „суди ли се по закону, „и тужбе вилајетске примати, и велике кривице које смртну „казнигу за собом воде, расправљати.“ [1] Божино уређење није, дакле, замишљало нити цепање Прав. Савета ради владе, нити установљавање у њему Великога или Вилаетског Суда. Божина је мисао била да земљом управља Правитељствујући Савет, а попечитељи да су само као нарочити повереници његови за поједине струке послова.

Уредба од 1811 разрушила је (може бити само по непотпуном разумевању) ово јединство Правит. Савета које је пројекат уредбе Боже Грујовића тако вешто чувао. Уредба од 1811 задржава управо само име Правитељствујућег Савета, ограничава га на *шест чланова који су попечитељи*, укида дотадашње *бирање саветника по нахајама* и не помињући га, а уводи *наименовање* саветника или попечитеља. Још раније се, одмах после 1810 године, практиком укинуло *бирање саветника по окрузима*. Овај обичај је пропао као и кнежинска автономија првих година ослобођене Србије. Свуда се наместо избора уводило постављање и наименовање од средишње власти или од врховнога вођа. Ово крхање старије изборне и репрезентативне саветске основе започело се још 1810 о скупштини о новој години. „Јаков „сједавши на Младеново мјесто — пише Вук Ст. Караџић „— одмах заповједи да неколико совјетника, који му нијесу „били по вољи, иду својијем кућама, и мјесто њих други „да не долазе, додајући да нема откуда би се свима могло „плаћати, а да их није ни од потребе имати толико много. „И тако се најприје Совјет падре и почне кварити! Онога „љета (1811) Јаков отиде опет у своју нахију да чува Дрину „од Турака, а мјесто њега дође опет Младен у Совјет, али „се Совјет више не попуни ни отпуштенијем ни новијем „совјетницима, него остане онако надрт.“ [2]

То је стање у којем се стари Савет Боже Грујовића и К. К. Родофиникина, изборни свију округа Савет, застао о реформи од 1811. Реформа је управо са свим разломила с из-

[1] М. Ненадовића, Мемоари, издање Љ. П. Ненадовића од 1867, стр. 291.

[2] Правит. Совѣтъ, 35, 36.

борним Саветом. Од попечитеља који су 1811 постављени у Правитељствујушчи Совјет нису никада били бирани ни Миленко Стојковић, ни Доситеј Обрадовић, ни Јаков Ненадовић, ни П. Добрњац. Новина је што је уређење од 1811, основавши у практици *постављења* наместо *избора* и уништивши стари Савет, основало Велики Суд или Велики Вилајетски Суд. Изгледа да је у њ смештено оно неколико саветника који су се застали још од изборног система и које није био у почетку 1811 Јаков Ненадовић истерао из Савета. Кад П. Добрњац одступи, постави се на његово место за *великог вилајетског судију* (попечитеља или министра правде) Илија Марковић, који је био изабрани саветник од Округа Шабачкога, „од осталијех пак совјетника — вели „Вук — састави се велики или народни суд.“ [1] Миленко М Вукићевић наводи по Деловодном Протоколу Карађорђевом да су остали чланови тога суда били Јанко Ђурђевић, Павле Поповић и Велисав Станојловић, све изборни саветници. За секретара је Великога Суда постављен Гаврило Николајевић 8 фебруара 1811.[2] Из упутстава датих новим војводама 11-ог јануара 1811 види се да су војводе имале „од вели„кога судије вилајетскога да траже упутства за оне који „скриве како ће се казнити.“

По првоме уређењу, од 11 јануара 1811 овиx би попечитеља било шест, јер је и *велики вилајетски судија* био попечитељ. „Да се Петар Добрњац примио попечитељства „правосуђа — бележи Вук — јамачно би и он долазио у „сједнице ове psторице, али Илија то није могао тражити, „него је захваљивао Богу и Младену што је и онако био.“[3] Тако је, услед тога, Велики Вилаетски Суд „своје сједнице „држао за себе, а осталијех пет попечитеља имали су сјед„нице заједно, и све су после отправљали у друштву, само „што се сваки попечитељ сам потписивао на ономе послу „који је био од његове струке.“ [4] Тако је уређење одмах на првом кораку тиме промењено, јер је број попечитеља од

---

[1] Правит. Совѣтъ, 57- 58.

[2] Диплому постављења штампао М. М. Вукићевић у Споменику XXXVII, стр. 139.

[3] Правит. Совѣтъ, 59.

[4] Правит. Совѣтъ, 59.

шесторице сведен на петорицу. „Овијех пет попечитеља — „наставља Вук — заједно звали су се Совјет, и на свакоме „њиховом послу било је у почетку „Изъ Совѣта Народня“ „а на крају „У Правителъствующемъ Совѣту Народњем.“ По „смрти Доситијевој поставе Карађорђије и Младен Југовића „на његово мјесто, а кад се, на свршетку године 1812, истје„рају из овога Совјета и Југовић и Радоњић, на њихова „мјеста не постави се нитко, него Совјет остане само на „Младену и на Јакову и кнезу Симу; а кад 1813 године „Младен и кнез Симо отиду на војску, остане само на Ја„кову, и тако је био док није и он побјегао из Биограда и „пребјегао у Сријем.“ [1]

Истога дана, 11-ог јануара 1811, реформа је објављена, по ондашњем обичају, расписом свима војводама. Од тих расписа неколико је њих сачувано и штампано. Ти расписи су, у исто време, акти наименовања за те војводе. У њима се они, као управници окружни или кнежински, упућују како ће и коме о чем писати новим попечитељима и извештавају се који је попечитељ за коју струку постављен. У додатку су свакоме војводи назначена села која спадају у његово војводство. Војводе се упућују како ће сваки у свом кругу да уреде поште; по том им се наређује: да судије с писарем отправе у Београд к Савету (влади) „где ће они „примити поученије и наставленије како ће поступати и пре„суђивати;“ да у селима имају кнеза сеоскога који ће са селом оградити кошеве и хамбаре за десетке; да се не мешају у свештеничке послове, јер је то митрополитско; да се свештеници и калуђери не мешају у световне послове; да се сви, и војводе и млађи њихови, покоравају суду и да позивима судским следују. *„Заклетве оне у Собору које су „биле,* — напомиње се у једном члану — *који преступи, „хоће бити лишен старешства, а што се кому определи, да „с оним буде задовољан.“* [2]

⁂

У томе је та велика реформа извршена 8—11 јануара 1811 на скупштини у Београду.

---

[1] Правит. Совѣтъ, 58.

[2] В. Ст. Караџић, Правит. Совѣтъ, стр. 59—64. Текст који је ту употребљаван је и после, с малим променама овде онде, кад је где који вој-

Њоме је, први пут новога времена, Србија добила складно смишљено потпуно уређење од врха до дна. Као што је напред напоменуто, врховна је суверена власт остављена врховноме вођу и Скупштини (Собору или Собранију, како се у овим актима назива). Њихови уговори и заклетве непоколебљива су основица, на којој се подиже све остало. Све се меће у руке, концентрише, у рукама врховнога вођа. Он је у вршењу власти независан и нема да прима упутства и налоге ниоткуда споља. Влада или Правитељствујушчи Совјет само је одбор који врши његове наредбе. Моћ његова пење се до најнеограниченије самодржавне власти. Савет је и влада, и врховни суд, и законодавна власт. А Савет је морао бити под његовом руком по ономе што се знало из praktike и на што су му давале и формалнога права одредбе из 1811, у којима су речи послушност и покорност главни тон. По томе су и влада и врховни суд и законодавна власт (за обичне ствари) налазиле се од тога времена у рукама Карађорђевим.

С овим веома јасним и одсечним пречишћењем унутрашњега положаја ишло је упоредо и рашчишћавање спољнога положаја. Очевидно је да је цео план смишљала глава која је тражила целину и што ширу основицу за сигурност и за трајање новој реформи.

Поради тога што је К. К. Родофиникин одмах у почетку своје мисије пристао уз Карађорђеве противнике и што се као заступник руски начинио готово и вођа опозиције Карађорђу у ондашњој Србији, од 1807 је спољна политика давала повода необичним мутњама и страшној колебљивости. По општем договору и пошто је Аустрија из обзира пажње према Турској одбила да се прими заштите српскога устанка, хотећи да избегне рат с Турском и да сачува одрешене руке, српске су старешине, договорно и сагласно, у јесен 1804. послале депутацију у Петроград и потом понављале неколико пута тражење заштите, помоћи и савета, тако да је ослобођена Србија у ствари постала за-

---

вода постављан. Налазимо га, нпр., у постављењу Хајдук-Вељка за војводу у Неготину, које је било 21 августа 1811 — Споменик XIX, стр. 75. Диплому сврљишког војводе Крете од 11 јануара штампао је М. Петровић, Финансије и установе 93. У Гласнику 54-ом 225 штампана је диплома од 11-ог јануара 1811 за војводу Милисава Црноречкога.

штићеница руска. Ово се стање несумњиво и јасно потврдило у пролеће 1807. када су Срби одбацили Ичков мир с Турском и пристали уз Русе као ратни савезници.

К. К. Родофиникиново вршење мисије руске у Београду од августа 1807 све је ове тековине поколебало и довело у питање у Карађорђа и његових пријатеља, који су, поред свеколикога нереда, ипак држали највише власти и највише снаге у побуњеној Србији. Видећи К. К. Родофиникина са противницима својим, Карађорђе није знао шта да мисли о свему што је дотле спрам Руса или он сам радио или што је рађено са знањем и одобрењем његовим. Карађорђу није могло никако да уђе у главу како то да Руси хоће да помогну Србију, а овамо раде против њега као врховног старешине у Србији. Свака је сумња пуна мијазама. Све се увеличавало и у очима руских присталица и Руса и у очима Карађорђа и његових пријатеља. Везе с К. К. Родофиникином дошле су, на послетку, до прелома на крају 1808 и особито у августу 1809, којом су се приликом, донекле, претргле и потпуно правилне везе с Русима. Карађорђе је, међу тим, 1809 и 1810, покушавао да заштиту коју је побуњена Србија уживала у Руса, нађе у Аустрије и у Француске. Ни на једном се ни на другом месту није ништа спомогао. У току времена од 16-ог августа 1809 до краја 1810 Карађорђе је и сам видео како народ мисли о тим политичким везама и како се оне у практици врше. Искрена руска помоћ у 1810, која је исправила штете од 1809 и вратила српске границе према Турској на стару меру, која се, проливеном крвљу, уписала у победе на Варварину и на Лозници те године, показала се као најживља пропаганда за руску политику у Србији, нарочито што је дошла у исто време када и аустријски пуни неповерења откази. Та је практична пропаганда и нехотице учинила да Карађорђе заборави своју срџбу (у осталом веома оправдану) и спрам Миленка Стојковића, и спрам П. Добрњца, и спрам митрополита Леонтија. Интерес народни тада је измирио највеће супротности.

Ко је смишљао нову реформу од 1811 није могао да све ове прилике спољне политике у свој рачун не узме. И ма да је Карађорђе за тада још, по старијим политичким приликама из времена К. К. Родофиникина, сумњао у Русе и у њихова расположења према њему, одлучио се да по-

слуша савете широких погледа против теснoгрудости, и у својим говорима на скупштини 1811 стао је на гледиште чистог и искреног поштовања заштите руске. И то је поштовање исказано што се могло лепшим речима и најискренијим тоном. Ово је једна од главних и најзнатнијих карактеристика скупштинскога рада с почетка 1811. Србија се предала потпуно и без резерве својој заштитници Русији. То је, у осталом, једина основица која се с поуздањем могла поставити автократском и централистичном уређењу које је тада Србији дато.

У прилогу је наше читање оригиналних текстова из скупштинског рада 1811 године.

I

А.

Од Врховнога Вожда Народа Сербскога.

Собраним по вољи мојеј Господам Комендантом, војводам, кнезовом и кметовом отеческоје моје поздравље.

Благополучије народа, междусобнаја љубов, согласије и избавленије сомњениј ваших изискивало је от мене сазвати вас у собраније, у којем ја, аки Верховној Народа Вожд и истини блага попечитељ, приглашујем и понуђавам вас к љубови, согласију и послушанију. Предвозвјештавајући вам народње шчастије говорим: Свјатаја вољa всеавгустјејшега монарха, всемилостивјејшега покровитеља, јест удержати Народ Сербски у вјечном благоденствију. Тајажде свјатаја воља всеавгустјејшега покровитеља изискује от нас управљати народ благополучију и показати нас достојни всевисочајшија монаршија милости. Сомњеније, родившеје се в вас будто ми и народ наш не имјејем истинаго покровитељства, јест неосновательно, ибо увјерит' вас могу шчастијем нас свију, а и познато је вам, да с начала нашега претпријатија в љету 1804, при отправленији первој депутацији в Ст. Петробург с обшченародним прошенијем к Јего Императорскому Величеству, оно је всемилостивјејше саслушано и примљено, које нас до данас зашчишчавало и учиниће нас и народ благополучним, о којем за увјерити вас и за достигнути пожелајемо благоденствије, сљедује вам полно стараније и надежду на мене отложити, а ја, као истини Верховни Народа Вожд и ваш повелитељ

дајем вам моје мњеније о настојашчем, јавно показаном августјејшем покровитељствје. Сим имајмо полно совершену надежду на Бога и на вољу всеавгустјејшега Государа Императора који покровитељствује, защчишчава и у благополучију нас и потомке наше утвердити објешчава. Ја од стране моје ону истино имам, а вас увјеравам и понуђавам к сему предмету, у којем ћемо ми и народ благоденствије и спокојствије не само нам самим naћи, но и будушчим нашим от рода в род потомком оставити.

Благоденствије народа који предводим понуђава мене вас об оном удостовјерити, који очевидно познајете, при чем вам и заповедам ову и совершену надежду на оноје положити.

Тврдјејше уповајте на Бога и на вољу августјејшега нашега Покровитеља. Отечество наше биће спасено и ви поособ во оном благополучни и блажени.

У Београду
8-го Јануар 1811 г.

Верховни Народа Вожд
(М. П.) **Георгиј Петрович**

Б.

От Верховнога Вожда Народа Сербскога

Собраним по вољи мојеј господам комендантом, војводам, кнезовом и кметовом отеческоје моје поздравље.

Труде ваше за вјеру православну и обрану нашег милог отечества од самога почетка нашега поднете и оказане признајем ја и уважавам, а вас заштититељами православне вјере и предрагог отечества почитујем.

Ви сви посведневно очима гледате колико браћа наша ово седам година с врагом вјере наше борећи се драговољно сваку теготу подносе. А за што? За освободити себе и нас от несносног њихова мученија. И всује време се приближава, да ми с њима заједно срећни останемо, живимо и потомке наше у благополучију оставимо. Но ево несреће, погибели и пропасти за све нас на концу овога нашега дјела. А како је то? рећи ћете. Јест непослушаније и непокорност к својему старијему.

Има између вас који за то и не знате. Но видећи ја таково непослушаније и непокорност вашу, из које погибел целога народа извире, која је мене до . . . .[1]

[1] У препису г. М. М. Вукићевића је *овія нечіи*. Да ли би се то могло читати *очајнія* или некако другојачије, нисмо смели да нагађањем пресуђујемо.

довела. Тога ради учинио сам вас собрати се да изјавим и представим вам . . . послушаније:

Перво. Како у Тополи 28-го новембра 1808 года закључено и потврђено писмено от мене Совјету и старешинама и от Совјета и старешинâ пак мени таково утверждениje издато. Ја се на оно позивљем, и питам вас: јест ли таково утверждениje вам исполњено било, и зашто није? Хоћу одговор от свакога поособ.

Друго. Ви добро знате да је Совјет верховна власт у земљи. Ви сте се, сви почти, од онога ослушавали и не хотјели слушати. Питам: за што и чијим поведенијем ви тако поступате?

Треће. Ја предвиђам да и саме старешине међу собом један другога опадате и један против другога нељубов и несогласије подижете, које се на далеко простире и из којега највеће зло бива.

Четврто. Видим ја и то да сви ви почти, сваки в својем округу, почели сте бити деспотами и да ви, како Совјет Народни тако и мене, у ничем не слушате што је народња,[1] но погибел и пропаст тражите.

Пето. Видим и то да многи от вас, преко воље Совјета и воље моје, имате преписку изван земље, из чега бивају највеће смутње, замјешателства, несогласија и нељубов, а гди су ови, ту је погибел и пропаст обшча.

Шесто. Ја сам се увек старао такове мутње гасити и утољати, и хоћу их истино угасити, и који би не хтео драговољно, хоћу га преморати к тому.

Ја, аки истини попечитељ блага опшченародња и Верховни Народа Вожд, предвидећи такове поступке ваше, из којих могут најгора сљедствија воспосљедовати, учинио сам собраније ово, у којем хоћу и иштем от вас да учините вољу моју, а моја је воља да народ буде благополучан и ви с народом.

Зато ви, као вјерни хранитељи своје вјере и закона Божија, као истини синови свога отечества, обратите све труде ваше за ползу и благополучије народа и вас свију, и поклоните друг другу љубов и согласије, имајте полно послушаније старијему, с којим ћете и ви и народ до среће доћи и бићете обезпечни.

Предлагајући вам речи ове, које ништ' друго кромје благополучија народња за собом не носе, иштем от вас одговор закључителни, по којему могу ја внутреност земље наше и устројство у будушче заводити.

У Београду
8-го Јануар 1811 г.

Верховни Народа Сербскога Вожд
(М. П.) **Георгиј Петрович**

---

[1] Као да је прескочена реч *полза*.

II

Рјешителноје закљученије у Собранији вождеј Народа Сербскаго в 1811 году в' 10 Јануара потверждено.

А. От членов Правитељствујушча Совјета Народња.

Како у Тополи в 1808 году 28 Новембра утверждениje закључено от вас к нами а от нас пак к вами, ми у данашњем соборном засједанију сви једиподушно у согласију оно обновително утверждавамо и при оном остајемо бранити, защичичавати нам оказанују чест до конца жизни наше свјатјејше објешчавамо, на које и присјагу полажемо.

1. Ми Верховним Вождем нашим и народом наименовани члени Правитељствујушча Совјета Народња во имја Свјатија Тројици три прста дижемо и заклињемо се Богом живим, свјатом Тројицом и свим свјатими угодниками Божјим, да ми хоћемо нашему верховному господару Георгији и отечеству вјерни бити и служити, њему совјетовати что благополучије народа изискује; хоћемо њему и његовим законим потомком свагда и у у свако време шчастија и нешчастија вјерни и покорни бити.

2. Никогда о поставленију другог верховног вожда, докле се он и његово потомство налази, нећемо ни мислити, ни говорити, нити пак трпити да који спомене. И ако би се који усудио тако што предузети и споменути, хоћемо га за обшчега нашега врага и народња непријатеља и бунтовишчика сматрати, држати, судити и наказати.

3. Ништа што се каса важних народних дјела у Совјету, у земљи и вње земље, без знања и одобренија Верховнаго Вожда никаково никад дјелат' нећемо; никакова у земљи нашој поглавара, војводу и кнеза без потвержденија онаго признават' нећемо.

4. Ни чиновнике служашче народ сербски и во обшче никога смертном казнију, вјечним заточенијем и низверженијем без согласија Верховнаго Вожда казнит' нећемо, који власт има и дајемо му право помиловат'.

5. Ми тако властију обдарени, коју нам народ и Верховни Вожд вовјерава, у име начелника, војвода, кнезова и цјелога народа у слоги, јединству, љубави, једиподушно и вјечито заклињемо се свјатјејше защичишчавати предмет ови.

6. Предварително, ако Бог благослови дјело наше, оно с даровањем Свевишњаго к шчастљивому концу

уеније, наследником нашего чина и достојинства за свјати налог ово остављамо, који име свјатости между нами и потомству да остане, тако нам и оним Бог помогао и благослов нам, успехом дјел наших, даровао.

Тако дјелано и закључено с приложенијем на конпу сего рјешителнаго закљученија нашије печати.

Б. От војеначалников, служашчих народ сербски и Верховнаго Вожда во исполненије желаниј наших истино објазани покорностију наше закључителноје намјереније сви соборно и јединогласно подајемо сљедујушче, и тако:

Ми долу потписани комендантн, војводе и кнезови у име Свјатија Тројици три прста дижемо, заклињемо се Богом живим, чесним крестом и свјатим Евангелијем и свим свјатими угодникамн Божјим с' сим завјешчаја вјеру, и вјерност, и послушаније, и конечну покорност нашему повелитељу Верховному Сербскаго Народа Вожду Господину Георгији Петровичу, и тако:

1. Хоћемо њему и његовим законим потомком свагда и у свако време шчастија и нешчастија вјерни и покорни бити.

2. Никада о постављенију другога верховнаго вожда, докле је Он жив и његово племе буде, нећемо мислити, говорити, јешче мање избирати; и ако би се таковн међу нами радио[1] и дерзнуо би против наших завјешчаниј, свакога таковога сматраћемо као обшчего врага а народња непријатеља онаго бунтовшчика држати, суду на казн јединогласно предати.

3. Ми хоћемо новонаименовани Правитељствујушчи Совјет за всегда верховним правителством народним сматрати, почитовати и зашчишчавати; све от онаго на нас возложенија свјатјејше исполњавати и крајње подвергавати се до конца нашего живота, које и наследником нашего чина и достојинства препоручујемо свјатјејше набљудавати.

4. У никакова дјела изван наше границе без јавнога повељенија Верховнаго Вожда нећемо се упуштати, и који би дерзнул, да буде без силе.

5. Никога у земљи нашој за началника признавати нећемо, који не буде наименован и потвержден от Верховнаго Вожда и Правитељствујушча Совјета.

6. Никога под смертну казну подметнут' нећемо без увједомленија Правитељствујушча Совјета и одобренија Верховнаго Вожда.

[1] Изгледа да је прескочено: *нашао и радио.*

И тако ми војводе и кнезови завјет завјешчавамо вјеру и вјерност нашему отечеству. Верховном Вожду и Правитељствујушчу Совјету Народњу с објешчанијем: кому Он и верховноје народноје правитељство непрцјатељи, тому и ми заклетије и вјечни бивамо.

Тако дјелано и закључено у великому собранију нашему и потверждено с' собственими подписи и приложенијем наших печата.

В. **(Примање и захвалност Карађорђева)**

Собраним по вољи мојеј господам свидјетељствују вам благодарност своју.

Чувствитељњејше тронута душа моја о истиној љубови вашеј к вјери и отечеству, објешчајемој покорности, послушанију, завјешчаној вјери и вјерности к мени и народу, сугубо обраћам винманије моје на вас и не могу се воздержати не дати вам истину похвалу в награжденије. Ја Вам до днес бивши вјерни друг и брат от данас већи и вјернији брат, друг и заповједник ваш у будуће бићу и јесам.

Верховни Сербскога Народа Вожд

Георгиј Петрович.

III

От верховнаго вожда сербскаго народа

Правитељствујушчу Совјету.

Всјем господам соборним по вољи мојеј и в собранији, комендантом, војводам и кнезовом и цјеломy народу у данашњем собранији.

У име Свјатија Тројици три прста дижем, гди заклињем се Богом живим, честним крестом, свјатим Евангелијем и свим свјатим, да ја хоћу за народ, који предводим, за своје и свакога мени подчињенога отечески бринути се за обрану нас свију, славу нашега народа дјелати, имјеније моје да и сам живот жертвоват' пожалити нећу за спасеније народа, освобожденије отечества и нас поособ. За то заклињем се, да Ја:

1. и цјели народ сербски, као јединовјерни и соплемени Русији, нерушими и вјечити союз и поразумије с Јего Императорским Величеством Всемилостивјејшим народа нашего покровитељем држати, хранити

и крјепко настојати хоћу, тако да свак и вес народ наш оно свјатјејше држи и храни.

2. Да Ја изван земље ни у самој земљи ништа без поразумија Правитељствујушча Совјета Народња дјелати нећу. Зато издаваћу свима вообшче моје заповјести чрез Правитељствујушчи Совјет на попечитеље и члене онаго, равномјерно сва потверждениja за комендантe, војводе и кнезове и приглашенија на народ и пр.

3. Да Ја никада никому допустити нећу, нити пак сам кога смертијом, вјечним заточенијем каштиговати без поразумија Правитељствујушча Совјета нећу, нити ћу ја кому осужденому жесточију казн него што буде Совјет Народни одсудно наложити; но уздержавам себи право умекшати и опростити казн.

4. Нећу никогда допустити да кто би ни био у земљи какову власт сам себи силом присваја. Но сваки чиновник има се соборно са знањем Правитељствујушча Совјета избрати и от мене потверждениje получити.

Тако дјелано и заклјучено в втором засједанији Народња Собранија.

У Београду
10 Јанув. 1811

Верховни Вожд Народа Серескаго

(М. П.) **Георгије Петровић**

(М. П.) **У Правитељствујушчем Совјету Народа Сербског:**

(М. П.) *Младен Миловановић*, попечител војени и член Совјета Народ.

(М. П.) *Јаков Ненадович*, попечител внутрених дјел, тајни член Совјета.

(М. П.) *Сима Маркович*, попечител хазне народње, тајни член Совјета.

(М. П.) *Аџи-Мелентије*, архим. администратор при сеј Србији.

(М. П.) *Лука Лазаревић*, комендат шабачки.

(М. П.) *Матеј Ненадович*

(М. П.) *Радован Грбович*

(М. П.) *Стојан Чупич*

(М. П.) *Антонија Пљакић*

(М. П.) *Милош Обренович*, ком. руднички

(М. П.) *Лазар Мутав*

(М. П.) *Милић Дринчић*

(М.П.) *О.К. Стојан Николајевић*

Јеврем Ненадович

(М. П.) *Прото Милутиновић*

(М. П.) *Јанко Поцерац*

(М. П.) *Илија Чарапић*

Ломо Арсеније

(М. П.) *Илија Барјактаровић*

(М. П.) *Милија Здравковић*

(М. П.) *Кнез Милић*
(М. П.) *Крста Игњатић*
(М. П.) *Новак Бошковић*
(М. П.) *Милић Радовић*
(М. П) *Здравко Станишић*
(М. П.) Капетан *Радич Петровић*
(М. П.) Кнез *Максим Рашков*
(М. П.) *Стане*
(М. П.) Кнез *Милисав*
(М. П.) *Аксентије Миладинов*
(М. П.) Кнез *Јевто*
(М. П.) Кнез *Милоје*
(М. П.) *Јоца Петрович*
(М. П.) *Вуле Илич*
(М. П.) Кнез *Радојко*
(М. П.) *Риста бимбаша*
(М. П.) Кнез *Тома*
(М. П.) *Михаило Радович*
(М. П.) *Симо Катић*
Капетан *Гарашанин*
(М. П.) *Павле Поповић*
(М. П.) *Василије Радојичић*
(М. П.) *Милисав Илић*
(М. П.) *Антоније Богићевић*
(М. П.) *Вићентије Петрович*
(М. П.) *Андреја Илић*
(М. П.) *Ђорђе Миловановић*
(М. П.) *Ђорђе Симић*
(М. П.) *Аџи-Продан Глигоријевич*
(М. П.) *Шишо Петроније*
Тимотије Бориса
(М. П.) *Марко Васић*
Јанко војевода
(М. П.) Кнез *Јевто*
(М. П.) *Стефан Катич*
(М. П.) *Вуица Вуличевич*
(М. П.) Кнез *Ђука*
(М. П.) Кнез *Момир*
(М. П.) *Цукић Павле*
(М. П.) *Алекса Поповић*
(М. П.) *Иван Кнежевић*
(М. П.) *Јоан Стефанович*
(М. П.) *Петар Оташевић*
(М. П.) *Велислав Милићевић*
(М. П.) *Јевто Савић*
(М. П.) *Илија Марковић*

IV

Божијеју милостију и покровителством Всеавгустјејшаго Государја Императора Александра Павловича, самодержца всеросијскаго и прочаја. Верховни Сербскаго Народа Вожд Георгиј Петрович, аки истини попечитељ блага обшче-народна, господам комендантом, војводам, кнезовом и цјелому народу данас увједомленије издајем и о полновластном основанију Правителствујушчаго Совјета заповедам:

1. Правителствујушчи Совјет признати, почитовати и у свем вообшче њему покоравати се у будушче, које јест моја воља а благополучије народа изискује.

2. Самаго Правителствујушча Совјета Народња засједатеље или члене онаго наименовају:

а. Г. Младена Миловановича
б. Г. Миленка Стојковича,

в. Г. Доситеја Обрадовича,
г. Г. Јакова Ненадовича,
д. Г. Петра Тодоровича,
е. Г. Симу Марковича.

3. Поменути члени Совјета јесу сваки пособ јединогласни и у свему равни тако да један без другог и два без прочих никакво діело закључити власт не имају, кромје каковаго отсуствија таковаго Народњег Правителства и лучшаго оному устројства раздјељават' свакому члену Совјета чин и дјело, које да буде на сљедујушчем основанију.

4. а. Господар Младен Миловановичь, попечитељ војених дјел, тајни дјејствитељни член Совјета.

б. Господар Миленко Стојковичь, попечитељ инострaних діел, тајни дјејствителни член Совјета.

в. Господин Доситеј Обрадовичь, попечитељ просвјешченија, тајни дјејствителни член Совјета.

г. Господар Јаков Ненадовичь, попечитељ внутрених дјел, тајни дјејствителни член Совјета.

д. Господар Петар Тодоровичь, велики вилајетски судија, тајни дјејствителни член Совјета.

е. Господар Сима Марковичь, попечитељ хазне, тајни дјејствителни член Совјета.

5. Овде имено раздјелени члени Совјета сваки воособ примиће наставленије у свом діелу шта и како дјелати треба, и таково свако наставленије да буде свакому от членов закон.

6. Исти члени Совјета сваки за своје діело у свако време отвјетствовати мора, било добро или зло.

7. У самом Правитељствујушчем Совјету, кромје предреченних членова, потребан је искусни муж за секретара, који раван с прочима глас имати буде.

8. Ја от стране моје, аки Верховни Народа Вожд, почитујем за чест именованаго Правитељствујушча Совјета Народња бити зашчитником и предсједатељем онаго,-в којем мени отсутствујушчу којему от прочих ја глас дам бити намјесником мојим, заповједам прочим господам членом таковому намјеснику мојему отдавати чест и послушаније мени надлежашчеје.

9. Предварително наређујем да сваки од предупоменутих господе членова свагда у случају нужде готов буде на опредіелену границу изићи и главну команду војске на себе примити.

10. Увјеравам како члене Совјета тако и воопшче чиновнике служашче народ сербски у будушче не пре-

мјенивати без јавно показаног преступленија (свакому на вољи стоји от таковых чувати се), којим преступленијами претписаћу ограничене законе.

11. Све важности и закључченија вње и внутр земљи да не будут без мојег одобренија, буд' каково дјело.

12. Печат Совјета Народњег да буде на сохраненију код намјесника, који и секретар за сваку хартију из Совјета исходјашчу, буди какова она била, отвјетствовати имају.

Потпис на свакој хартији, била она какова му драго, сљедујушчим начином устројен бити има. — Дано у Правитељствујушчем Совјету Народњем — име предсједатеља, а во отсуствију јегову, намјесника, пак име члена онога, чије дјело буде, и на дну сваке хартије име секретара да буде.

У Београду
11-го Јануарија 1811

Верховни Народа Сербскаго Вожд
(М. П.) **Георгиј Петрович**

V

Расправа с Миленком Стојковићем, Петром Добрњцем и Русима. Стара област Миленкова и Петрова издељена новим војводама. Миленко и Петар с крајем јануара долазе у Београд с руском војском. Шеф руске војске А. Ф. Бала изјашњава се да ће слушати Карађорђа. Миленко и Петар не примају попечитељска места. Карађорђе им шаље оптужбу, на коју обојица одговарају. Излазак из Србије Миленка Стојковића и Петра Добрњца. Општи поглед на ову унутрашњу борбу

Ми смо горе навели како су Карађорђе и Младен с новим уређењем од 1811 имали и ту намеру да Миленка Стојковића, Петра Добрњца и Јакова Ненадовића, господаре који су се по заслугама за ослобођење такмичили с Карађорђем, изваде из народа и доведу у Београд, где њихове намере и расположења не би могла имати толике штете за јединство власти којему се онда по што по то тежило. Попечитељски положај у Београду искључивао је сваки непосредан рад у народу. У плану новога уређења Србије стара су војводства свуда издељена на више или мање нових, и пошто су, по томе плану, Миленку и П. Добрњцу одређена попечитељска места у Београду, њихова су дотадашња места одређена другима. П. Добрњац је пре реформе, од пролећа 1810 кад се измирио с Карађорђем, био командант града Кладова, који је у војевању 1810 најпре пао у српске руке. Старо војводство Миленка Стојковића (у тај мах у мисији код руске Главне Команде у Влашкој) издељено је седморици нових војвода, који су раније били понајвише буљубаше у Миленкову подручју. Тим су створени нови људи с погоднијим положајима, у којима им је дата награда и мамац за потпомагање новога стања.

Петар Добрњац се још налазио у Кладову, чекајући

свога друга Миленка Стојковића, руску војску и новога руског агента Недобу, кад су му новопостављене војводе приватно саопштиле нови ред. Све је то посвршавано 11-ог јануара. Француски један извештај јавља за Миленка још и 10/22 јануара да се једнако налази у Букурешту, али да ће поћи кроз који дан. У другом једном извештају од 17/30 јануара јавља се за Миленка да је већ отишао и да је израдио да се пошље руска војска у Београд, Шабац и Смедерево.[1] П. Добрњац се у Кладову чудио како то Карађорђе заповеда људима његова подручја а без икаква договора с њиме.[2] Види се да П. Добрњцу нису ни на ум падала права и потребе средишње власти. Као свима људима његова нараштаја и његове образованости, њему је изгледало добро само оно што годи његовим интересима.

На послетку су се с војском руском и Миленко и П. Добрњац, заједно с новим руским агентом Недобом, кренули к Београду. Недобу је болест нагнала да се у Смедереву задржи. Аустријски извештаји кажу да је руска војска ушла у Београд 29 јануара (10 фебруара).[3] Тада су тек, скоро три недеље после свршенога посла, стигли Миленко Стојковић и П. Добрњац у Београд. Има једно писмо Карађорђево од 1-ог фебруара 1811, у којем стоји: „Миленко и Петар до„ђоше: изиђоше из оних места, у којима су буне поди„зали.“[4] Они су, дакле, 1-ог фебруара већ били у Београду. Скупштина се била одавно разишла. Вук Ст. Караџић говори како су Карађорђе и Младен журили скупштину да се разилази, бојећи се да их не би како год Миленко и П. Добрњац затекли у Београду. Плановима Карађорђевим и Младеновим о новом уређењу земље противио се није нико. Она двојица тројица што су били противни, али ништа чинили нису, Лука Лазаревић, Вујица Вулићевић и Милош Обреновић писали су и поручивали о својој противности Миленку Стојковићу и П. Добрњцу. У протоколу

---

[1] М. Гавриловић, Исписи из париских архива 626, 629.

[2] Споменик XXXVII, 122.

[3] Demelitsch v. Fr. Metternich I, 470. Анта Протић забележио је да је 1811 јануара месеца полк руске војске дошао у Београд. Споменик XIX, 27.

[4] С. К. А. архив бр. 543.

П. Добрињца има и њихово писмо од 13-ог јануара 1811, писано у Београду Миленку, П. Добрињцу и Стевану Живковићу. Они пишу, тога дана, поменутој тројици: „Де је ваша „длака, ту су наше главе, било у добру, сахрани Боже, било „у злу." Писмо шаљу по четвртом свом пријатељу, Илији Марковићу, саветнику Шабачкога Округа, за кога говоре: „Сва ће вам опстојателства казати што се овде радило."[1] Види се да су војводе, полазећи кућама и не сачекавши долазак Миленка Стојковића и П. Добрињца, ово писмо оставиле код Илије Марковића, да им преда кад они стигну у Београд.

Тако је у тај мах, с крајем јануара и у почетку фебруара 1811, остало још да се види како ће се према реформи показати Миленко Стојковић и П. Добрњац и хоће ли примити за њих остављена попечитељска места, и исто тако — какав ће положај према реформи заузети нови руски заступници: шеф руске војске и нови руски политички агенат Недоба, који је, због болести, остао био у Смедереву.

Одмах по доласку руске војске, у Београду се држало свечано благодарење, коме су присуствовале све српске старешине у свечаном оделу.[2] П. Добрњац је учинио своје подворење Карађорђу. За Миленка немамо о томе никакве белешке. Из бележака П. Добрњчевих види се како је приликом тога подворења Карађорђе одмах предлагао му нова уређења, дајући познати да је вољан и нагонити да се на иста пристане. П. Добрњац је изјавио да он не може да одобри нова уређења, и молио је само да се причека долазак руског агента Недобе, за којега су српски пуномоћници у Главној Команди говорили да ће Србима у оваквим пословима савете давати. „Ако их (т. ј. нова уређења) он (т. ј. Недоба) „одобри, то ћу и ја без свакаго изречија на то согласити се."[3]

Трећег дана по доласку Миленка и Добрињца, а то ће бити фебруара 1-ог или 2-ог, био је у част команданта руске војске, пуковника Александра Феодоровића Бале, и његових официра велики ручак код Младена Миловановића, тада попечитеља војенога, на који су биле позване знатније срп-

---

[1] С. К. А. архив бр. 543.

[2] Demelitsch v. F. Metternich, 470.

[3] Споменик XXXVII, 122.

ске старешине, па и Миленко Стојковић и П. Добрњац. Колико се мисли да је Карађорђе био у политичким пословима невешт и незналица, он је у овој прилици, која се, у осталом, живо тицала његових личних интереса, показао фину дипломатску вештину у бирању тренутка у ком ће да изазове главни спор. Што су форме ипак мало грубе, мора се одбити на доба у ком се све то догађало. Карађорђа је једнако тиштало како ће се показати нови руски војнички старешина у његовом старом спору с Миленком Стојковићем. С ручка од Младена, већ у вече, Карађорђе и момци његови беху пошли да у име поште пуковника А. Ф. Балу отпрате у стан његов. Код А. Ф. Бале је као гост био одсео Миленко. Ту Карађорђе заметне распру с Миленком, у којој брзо дође до крупних речи, и на послетку до такве завале, да Карађорђе повиче на своје момке да Миленку отпашу сабљу и да га затворе. „Бала онда стане Карађорђија молити да то не чини, „особито код њега, код кога је Миленко као гост. Кад Бала „изговори ове ријечи, Карађорђије, скинувши своју шубару „с главе, стане му говорити: *Шефе, тако ти хљеба царе- „вога, кажи ми право јеси ли ти дошао у Србију да бра- „ниш Миленка и Петра од мене?* Бала се на ово питање „нађе мало у чуду, па одговори: *Господару Ђорђије! Нити „сам ја дошао у Србију да браним Миленка и Петра од „тебе, нити тебе од њих, него ме је мој старији послао „народу српском у помоћ, а под твоју заповијест.* Чувши „ово Карађорђије, пође Бали к руци говорећи: Кад је тако, „дај да те пољубим у руку мјесто цара. Бала му се не дадне „пољубити у руку, него се пољубе у образ. По том се Кара- „ђорђије прође Миленка и отиде са својим момцима.“ [1]

Из одговора Балиша Карађорђе је сазнао оно што га је највише тиштало, на име да војска руска није дошла у Србију *да потпомаже једну политичку партију против друге, него да помаже земљи и признатој власти.* Ово је значило обрт од највећега значаја у руској политици у Србији. Последња карта је била изиграна. И Миленко и Петар су се преварили што су мислили да ће заступник руски и војска

[1] Вук Ст. Караџић, Правит. Совѣтъ, 54—55. Главно се потврђује и записником Петра Добрњца у Споменику XXXVII, 122—23, где се још додаје да је то било у вече. Подвлачења су у наведеном тексту наша.

руска њима помагати. Војска руска је дошла у Београд по другим већим комбинацијама, највише зато да спречи да Београд не заузме аустријска војска. Наполеон је баш у току прошле 1810 године подговарао Аустријанце да заузму Београд, кад се за њ толико интересују. Кад се тачно схвати, долазак војске руске управо је знак општег неповерења спрам српских старешина, јер се сматрало да Београд у њиховим рукама није сигуран од Аустрије. Дотадашњим неприликама са српским старешинама Руси су већ били изгубили поверење у њих све, и држали су се према свима с извесном резервом.[1] што нису умели да опазе ни Миленко, који је за време свога бављења у Букурешту, лично био веома одликован,[2] ни Петар Добрњац. На послетку се цела та толика радња о шиљању руске војске у Србију показала као детињска играчка. Карађорђе је уз тај захтев свагда пристајао, мислећи да се може израдити да се у Србију пошље јаче одељење војске, које би могло обезбедити од Турске. Тај задатак се није могао постићи с малим одељењем од неколико стотина људи. Миленко пак и његови пријатељи мислили су да војска и руске старешине послуже њима да Карађорђа ограниче и њиховим политичким мислима превласт обезбеде. То је такође остало без примене, што се војсци нису могле дати наредбе да се меша у унутрашње ствари српске. И тако је од једном, отвореним питањем Карађорђевим, извело се на чисто да унутрашњи спор међу српским старешинама остаје онако како пресече онај који је позван за то. Одмах сутра-дан после горе описане сцене код А. Ф. Бале, Карађорђе приступи коначној расправи спора.

Пошто су постављења Миленка Стојковића и П. Добрњца била потписана, њиховом се извршењу још није било приступило, јер је Карађорђе тобоже остављао да види неће

---

[1] То тврди на једном месту мемоар Ланжеронов. А то је и природна последица беспрекидног међусобног тужакања српских старешина код Руса. Ланжерон за самог Родофиникина пише: Il craignait aussi pour lui le ressentiment de quelques-uns de ses protégés qu'il éstimait fort peu et ne ménageait pas. A. J. Odobescu, Documente, Suppl. I. vol. VI. Bucareste 1887 стр. 196.

[2] Извештај француског консулата из Букурешта од 12/25 декембра 1810. Др. М. Гавриловић, Исписи, страна 576.

ли се они драговољно склонити да своје нове положаје приме, јер Карађорђе управо још није знао како ће се спрам тога посла понашати старешина руске војске. Пошто се то расправило као што смо видели, одмах се приступи извршењу поменутих постављења. И Миленку Стојковићу и Петру Добрњцу пошљу се дипломе на попечитељске положаје. Пред нама је текст оставке коју је одмах послао П. Добрњац. Без сумње је такву исту послао и Миленко Стојковић. Ње за сада немамо пред собом, јер још није нађена. Петар Добрњац тврди да му за отаџбину учињене услуге дају права да у њој мирно живи као и други људи. С тога П. Добрњац тражи од Карађорђа да му се допусти да у Србији приватно живи где му се свиди. „А послове — стоји у оставци — „који се општега устројства тичу, од чега благополучије „произходи, остављам управитељем од вас самих за таково „опредјељеним, нека се старају без најмањег мога у том „мешања.“ [1] Ова оставка носи дан 4 фебруара 1811. Из оптужбе коју је 4-ог фебруара 1811 Карађорђе послао Миленку, помиње се „вчерашњи дан“ (дакле 3-ћи фебруар) као дан оставке Миленкове.

Чим Карађорђе ове оставке прими, пошљу се одмах и Миленку и П. Добрњцу приготовљене оптужбе за све дотадашње преступе против средишње врховне власти, и тражи се од њих правдање и објашњење.

У оптужби се говори како је све чињено да и Миленко Стојковић прими „општенародна уреждениja,“ закључена у „општенародном собранију од 8, 10 и 11 числа Јануара месеца.“ По том се наставља: „Предосећали смо ми да ћете „ви такова уреждениja за немар држати како и проча до „сад и да нећете в согласије и содјејствије с нами к благу „народа согласити се, то у последњем собранију вејех вожд „закључено овима словима: на случај да би господар Миленко „Стојкович не уступио приходе народне каси народњеј, ко„јеј и принадлеже, и не примио би мјесто службе, наименова„ње, чин и достојинство, и не согласио би се на наша „уреждениja, то он изгнан да буде из отечества нашего.“ За тим се одаје признање великим заслугама Миленка Стојковића за ослобођење, тврди се како су тога ради остављене

[1] Споменик XXXVII, 123.

на страну и опроштене његове најзнатније погрешке, али пошто Миленко ни с тим није задовољан и не прима достојанство које му се нуди, то нагони да се узму у оцену његове погрешке. По том почиње побрајање, и Миленко се криви:

1. Што је у 1807 (у почетку веза с Русима) примио од главнокомандујућег ђен. Михељсона знатну суму новаца, па је потрошио не известивши о томе напред Карађорђа и не сачекавши његова пристанка.

2. Што је од тог времена почео у свакој прилици показивати упорност и ревење у страну, што је, први пут кад је наређено да се цела војска вежба, војску распустио и дао повода буни која се 1809 показала у Делиграду, али је, срећом, за времена заустављена, јер је могла цео народ отровати.

3. Што 1809, кад је пао Делиград и плануо општи раздор а непријатељ сишао с војском до ушћа Мораве, није хтео да скупи народ, па да непријатеља узбије него је у Поречу чекао шта ће бити. Кад је Карађорђе у Пореч писао Јовану Стефановићу и Михаилу Станковићу да има у Поречу и таквих начелника који су вољни Поречје напустити и празно с топовима непријатељу оставити и да заповеда да се убије ма ко који би тако што покушао, Миленко се одмах затворио у Пореч, начелнике којима је оно наређено почео је кињити, стао је купити беһаре на име чувања Поречa од непријатеља, а у ствари је као непријатеља сматрао Карађорђа и народ.

4. Што је забрањивао куририма Карађорђевим пролазак кроз Пореч; што им је писма одузимао, отварао и задржавао, тако да су се курири морали слати аустријском страном.

5. Што је у Поречу узео силом 10.000 дуката и изнуђавао новац Јовану Стефановићу и Миши Станковићу, да би имао чим плаћати најамнике које је купио против браће своје.

6. Што је грдио и Карађорђа и владу и претио топовима који су у Поречу за одбрану од непријатеља постављени.

7. Што је обрлатио за собом и за својим мислима пок. Милана Обреновића, г. Јакова, г. Вујицу и војводу Петра Молера „радећи о раздору и паденију нас свију.“

8. Што је у најопасније време (новембра 1809) својом хитрином посакривао писма Карађорђева, дата ондашњим депутатима, па им дао друга каква је он нашао да требају.

9. Што је у марту 1810, кад се руска војска враћала у Влашку, погађао се са Рецеп-агом да му изда Пореч, еда би њега и друштво пропустио у Влашку. Тога ради је Мула-пашин чиновник и зет Миленков долазио у Пореч. Миленко је говорио да су то били само политички разговори, еда би покрио праву ствар.

10. Што је приходе острва Пореча, од како је под српском влашћу, употребљавао на своју корист, а ударао је и намет на трговце. Од свега се тражи чист рачун.

11. Што је априла 1810 хтео на име гарди да острво Пореч огради кољем, да би се одбранио од Карађорђа, а у ствари је гарде тим послом упропастио.

Оптужба ставља Миленка Стојковића под суд све док се за горе наведене тачке не оправда. Потписана је дана 4-ог фебруара 1811. Истога дана је Миленко позван у Савет да прими и „решење" на јуче (т. ј. 3-ег фебруара) послато његово писмо (т. ј. оставку), и то се, без сумње, тога дана и извршило.

Миленков одговор носи датум 7-ога фебруара. И он је распоређен по тачкама оптужбе.

На приступ Миленко одговара да је истина да су се Карађорђе и Савет трудили да и њега склоне да се гнуша онога што је за Србију свето, тј. заштите руске. Али се он (Миленко) и онда одрицао и на свагда одриче њихових савета и противи се уређењима којима је задатак да умање привржeност Русији, јер и њега зато хоће да протерају што у Русију тврдо верује и што је убеђен да ће је она усрећити, а никада ни помислио није да не преда каси народној што је њено. Тражи да и они докажу што у томе против њега тврде, иначе то сматра за увреду. Исто тако целу оптужбу узима за доказ непризнавања његових заслуга, за доказ злобе, нападања, зависти, гњева, пакосна срца и осветљивости, пошто се оптужује за ствари, за које и не зна. По том одговара:

1. На прву тачку каже да је новце од ђенерала Михељсона примио од Петра Новаковића Чардаклије и да је у стану под Неготином потписао квиту. Што о том није од-

мах послао извештај, правда питањем: да ли Србија и сад има законе, по којима би се знало шта је ко дужан чинити? Ипак је Миленко и о томе писао, и поновио је то када је подносио рачуне. Тврди да он још има примати по тим рачунима. Помиње да је за те новце куповао пшеницу за војску, и набраја од којих ју је трговаца куповао.

2. На другу тачку протестује и даје живот, ако би они доказали да је он 1808 дигао буну која је била у Београду (онамо се помиње буна 1809 у Делиграду и распуштање војске).

3. На трећу тачку тврди да није истина да он није покушавао да изведе народ 1809 против Турака и позивље се на народ сам да потврди како није било могућно скупити га против турске војске. Њему није остало ништа друго до да се склони у Пореч. Жали се на Карађорђа што је поручивао Јовану Стефановићу, Михаилу Станковићу, Живку Шљивићу и Илији Барјактаровићу да га (Миленка) убију под изговором као да ће он да изда Пореч непријатељу. Добровољце је у Поречу купио заиста против Турака, што га је гарнизон од народне војске јавно напустио и хтео да поседа у чамце, па да иде у Аустрију, те је Миленко на њих из топова пуцао. Војводе којима је Карађорђе поручивао да Миленка убију као тобожњег издајника, Миленко је силом држао да не бегају и они. Народ из Пореча, који је све ово гледао, посведочиће како су поменуте војводе биле натовариле на лађе своје ствари да их возе у Аустрију, па је све по заповести Миленковој опет истоварено.

4. За курире се Миленко правда да их није заустављао он него непријатељ, а он је свагда с великим трудом и трошком отправљао курире и писма по адреси, у чему се за доказ позива на руске војне власти.

5. Одриче да је изнуђавао новац у Поречу. Узео је у зајам од грађана по драгој вољи њиховој на облигацију 8400 гроша, и за то стоји добар. Јован Стефановић и М. Станковић узели су сами на се део за плаћање добровољаца, али ни то нису исплатили, и треба још да плате, па да се колико толико изједначе с Миленком и с другима.

6. Одговарајући на шесту тачку о грдњи Карађорђа и владе, Миленко вели да је на ту тачку одговор исцрпен одговором на тачку трећу. Миленко кори Карађорђа што је он

народ у Поречу дражио да га истера и што је општу послушност поколебао, те је Миленко морао продавати имање и задуживати се, да плаћа добровољце и да се држи.

7. Тачку о обрлаћању војвода против Карађорђа Миленко одбија, позивљући се на саме војводе.

8. О депутацији од 1809 у Главну Команду Миленко помиње како је у ту депутацију и он био изабран. Али чим је од депутата чуо да они од Карађорђа имају двострука пропленија, једна која могу и Миленку саопштити, а друга, за која су дужни знати само они и која ће дати у руке главнокомандујућему, одговорио је Карађорђу Миленко и Пореча: „Пошто немате пуног поверења у мене, не могу се примити за депутата, јер би место поштовања за труд који ми је с опасношћу живота предстојао, пала би ми у део само срамота.“ „И кад се — наставља Миленко — онда нисам примио да пођем с депутатима, како је могућно тако бесавесно тврдити да сам Ваша писма и пуномоћства сакрио и доставио главнокомандујућему друга, написана по мојој вољи? Нека кажу је ли то истина г. архимандрит Хаџи-Мелентије и г. Петар Теодоровић, који су ишли с Вашим порукама.“

9. На тачку о предаји Пореча Турцима Миленко тврди да Карађорђе својих речи не може доказати, нити да доказе може тражити од Миленка. Признаје да је преговарао с Турцима, али не тајно него јавно и пред људима о општој народној користи. Позивље се за то на П. Добрињца, Јову Стефановића, Мих. Станковића, Радукана, војводу Вељка и друге.

10 За поречке дохотке Миленко тврди да су давани под закуп све до прошле године. Прошле године (1810) није то учињено, и Миленко је морао издати наредбе, па је готов и рачун да положи.

11. За ограђивање Пореча кољем Миленко тврди да га је наредио у намери да острво боље утврди од Турака и позива се у доказ на сам положај коља.

То је 7-ога фебруара потписано и предато изјашњење Миленково на оптужбу, које баца не мало светлости на време, начин рада и прилике у ономе мутном и тешком времену.[1]

---

[1] Захваљујемо г. Миленку М. Вукићевићу како за српски текст оптужбе тако и за Миленково изјашњење. Он је обоје нашао у петроград-

Кад је овако 7-ога фебруара био свршен посао с Миленком Стојковићем, упућена је истога дана слична оптужба и Петру Добрињцу.

У тој се оптужби каже како је у „собранију всјех вождеј народа заключено овими словами: на случај да би г. „Петар Добрњац не уступио приходе народње каси народњеј, којеј и принадлежe, и не согласио би се мјесто служби „наименованој, чин и достоинство примити, то он изгнан да „буде из отечества нашег.“ По том се говори П. Добрњцу како му је дат опроштај његових знатнијих погрешака, у претпоставци да ће он нову службу примити, а кад он то не чини, онда се опроштај тиме уништава, и од њега се тражи одговор за те погрешке у року од двадесет и четири сата, с тим да ће се другојачије с њим поступити, ако се у свему не би оправдао. У набрајању погрешака наводи се:

1. Свађање с Милојем Петровићем, главним вођем војске упућене на Ниш;

2. Што је после пада Делиграда оставио војску и народ, отишао у Београд, а одатле с Родофиникином у Влашку, нити кога питајући, нити се коме јављајући, разносећи гласове како ће Карађорђе Родофиникина и свиту његову под мач да баци;

3. Што је 1809 договорно с Миленком Стојковићем самовољно сакрио права пуномоћства српске ондашње депутације и дао јој друга по својој памети;

4. Што се и сам, том приликом, без воље и одобрења врховнога вођа, наметнуо за депутата;

5. Што је и после опроштаја од 1810 једнако радио против врховног вођа, људе подговарајући и одвраћајући;

6. Што не прима одређену му часну службу попечитеља;

7. Што је недавно подбуњивао Јакова Ненадовића да се узда у њ и у руски гарнизон који ће се довести и да и друге у том духу одржава, и

8. Што није дао рачун за кладовску царину од узећа Кладова до 31 декембра 1810.[1]

ским архивима. Изјашњење није у оригиналу него у руском преводу заједно с тачкама оптужбе. На крају је записан адрес *Генерал-лејтенанту Засу*, којему је то све, без сумње, Миленко сам предао.

[1] Споменик XXXVII, 123—125.

II. Добрњац је 8-ог фебруара 1811 послао Карађорђу и Савету своје правдање, али му је одмах послан још 7-ог фебруара спремљени отворени лист, у ком се он отпушта, с тим да му се не допушта да у Србији живи, а оставља му се двадесет дана времена да расправи своје послове, и одређује му се пратња од пет козака до Пореча. Тај лист је одмах после одговора Миленкова спремљен за обојицу; с тога је на њему дан одговора Миленкова, 7-ми фебруар. На Петров се одговор, види се, није ни чекало. У Пореч му се није допуштало улазити, него му је препоручено да поручи што му откуд треба, а наредбе су већ издате да се више из Влашке у Србију не пушта. „То су вам награжде- „нија — стоји у том акту — која сте ви нам за призна- „телност нашу показали." [1] Без сумње је исто тако поступљено и с Миленком Стојковићем.

Вук Ст. Караџић приповеда како су Карађорђе и Младен још из раније, чим су Миленко и Петар дошли у Београд, послали у Пореч смедеревског војводу Вула Илића, а у Кладово саветника Округа Београдског Павла Поповића, да не даду свратити се ни Миленку у Пореч ни Петру у Кладово.[2] У архиви Српске Краљевске Академије имају још два писма којима се ова Вукова белешка потврђује и попуњује.[3] Оба су та писма Јов. Стефановићу, новоме војводи поречком. Једно је од 1-ог фебруара 1811. У њему Карађорђе већ пише како Миленка и Петра не треба више пуштати у места у којима су буне подизали. „Знајући — пише Карађорђе — „да ви сами све совершити не можете, ша- „љем вам спомошчника, војводу Вула с 50 момака. Ви нити „Миленка, нити Петра у Пореч пустите. Сва власт од По- „речa да буде у вашим рукама. Никто његов да не има „власти, а ви се с Вулом договарајте. Ако ли има Милен- „ковиx момака бећара ту, то их све к себи зовите, нек буду „код вас, са старим својим ајлуком, и пре су мојим новцем „плаћати. Ви с кметовима ваше нахије и с људма из По- „речa у договору будите, пак све уредите, да вам други „кромје мене не заповеда. Све што треба уредите. Сва се

---

[1] Споменик XXXVII, 126.

[2] Правит. Совѣтъ, 56.

[3] С. К. А. архив, бр. 543 и 545.

„власт вама у руке даје. А нигде виред да Миленка или Петра „у Пореч не пустите заповедам.“ Друго је писмо од 4-ог фебруара, где му Карађорђе јавља да ће се Миленко и Петар *протерати изван земље,* зато што „никако не хоћеду да пристану с нама у согласије, него би они хтели као они што „хоћеду.“ С тога оштро препоручује да се ни они ни њихови момци у Пореч не пуштају без писма Карађорђева. „Који би — момак — одовуд тамо пошао а без нашега писма, „ухватите и вежите; ако се не би дао, убијте слободно.“ Исто тако наређује да се свуд около са странâ дигну раније постављени људи, па замене новима. Пише му и за војводу Вула да ће му доћи у помоћ са 50 момака. На завршетку је паредба која гласи: „А Миленка и Петра и њине момке „к себе да не пуштате, него или вежи, или побиј, ако силом к вама пођу.“

Карактеристичан је веома лични тон заповедања у овим интимним писмима, којима се завршавала ова жалосна борба. Исто је тако карактеристично како је вешто све унапред смишљено и сценирано као за позорницу. И све се извршило као на позорници. Малу узбуну у Пожаревачком Округу, која се показала у народу кад се чуло шта је учињено с Миленком и Петром, њиховим дотадашњим војводама и господарима, Карађорђе је лако умирио изашавши онамо са неколико војвода, с момцима својим и њиховим и с најамницима из Београда.

Још је сачувано једно саветско писмо А. Пљакићу, без сумње распис, послан и осталима од 9 фебруара 1811, којим се јавља шта је учињено с Миленком Стојковићем и П. Добрињцем, и како се „изгоне из отечества нашега с фамилијом „њиховом. С овим заповедамо вам — наставља се даље — „у будуниче не имати с њима никакова споразумија, које да „служи свакоме нам подчињеному за примјер, ибо у будуниче „сваки такови, погрешками њима раван, биће равно и награжден, итд.“ [1]

Тако се, после седам година разних несугласица и сукоба, сврши борба о личној власти Карађорђевој у Србији.

---

[1] С. К. А. архив, бр. 547.

Од 11-ог јануара па до пропасти знало се да је у Србији врховни заповедник Карађорђе и нико више. Уставне заклетве и ограничења нису много вредила, и пример Миленка Стојковића и П. Добриња показао је очигледно, да у Србији вреди правило: или слушати Карађорђа, или се селити из земље.

У осталом у овоме се не може кривити Карађорђе, пошто у томе његови противници ништа нису били бољи од њега. Они су били исто тако самовољни, исто тако властољубиви као и он. И као што Карађорђа нису руководила никаква велика државна начела, јер је он њима случајно или узгред и не знајући служио, тако су се исто и његови противници борили ради својих интереса и ради својега частољубља. Карађорђева борба има барем добру страну, што се његовом централизацијом личне власти оснивала монархичка чврста власт, која је, око једног личног стожера, уједињавала све растурене области отаџбине. У тој личној власти јединство се то боље видело него у автономној поцепаности.

Шта је закон, трпљење, суд, лична слобода и безбедност, онда од старешина нико није знао. Сваки је старешина мислио да је закон у његовој вољи. Што не би било по вољи старешини, не би било ни по закону. А нити је било зако̂на, нити навике на законити ред. Законе су и даље тражили они који су смели пиштати од старешинске самовоље. Има знака да се место самовоље појединих војвода и старешина по Србији, којом се одликовало Карађорђево време у свом почетку, при крају, и управо пред пропаст, почела дизати у духовима нека врста династичке сервилности.[1]

[1] Примера ради можемо навести ствар старовлашког кнеза Максима која се дуго памтила. Кнез Максим је имао давнашњу распру с Турцима Белобрковићима. После примирја 1811-те године, он, негде недалеко од Новог Пазара, предусретне последњега Белобрковића, и посече га, ранивши се и сам. Говорило се да је кнез Максим имао за овај посао и лично одобреније Карађорђево. Али на турске жалбе, Младен баци кнеза Максима, и ако још од ране болесна, у тамницу. С. Милутиновић љуто криви Младена да је гонио кнеза Максима, „што токорсе од племена неког, иза српска претекша државства, пак притрунит' мог'о б' Карађорђу, преотет' му господарство ђоја!“ Јаков Ненадовић је помогао да се кнез Максим ослободи. Сербианка III, 10—23. О нападу кнеза Максима има и жалба Хаџи-бега из Сребрнице. Против С. Милутиновића има записка проте

Има једна записка Јакова Ненадовића од 8-ог фебруара 1812 о разговору међу њим и његовим друговима, депутатима, у оно време, у Петрограду. То су били Мих. Ф. Грујовић и кнез Сима Марковић. Поменути се разговор водио таман годину дана после знаменитог лома 1811. Мих. Грујовић је том приликом отворено пребацио Јакову да ни он сам не држи ону заклетву од 1811, и како је ни Карађорђе не држи, јер је, по старински, без суда посекао двојицу, „некакво дете осакатио, некаква човека растргао жива на „коњма, некаква Станоја ранио.“ Кнез Сима је додао како су, тако исто, исечени некакви Турци код куће, како је Младен Миловановић човека затворио у кошару, пак запалио жива, како је зет Карађорђев А. Илијћ многе људе без суда исекао. У том разговору је Мих. Грујовић казао у очи Јакову Ненадовићу: „Богме, Јакове, нама ваља човек „који ће заповедати, а не слушати. Јакове, Јакове, ви знате, „хајдуковати а не судити. У суд ваља људе зреле, учене.“ [1]

Време је требало да створи другојачије прилике и људе. Тада су, међу тим, биле на дневном реду друге ствари: довршење ослобођења од Турака, и зајемчење права народних руском заштитом.

И једно и друго је грдно пострадало од дуготрајне и претерано страсне борбе око личне власти централне или автономне, јер је и једна и друга била лична, и није могла бити другојачија.

Пошто се исправнијим држањем нових руских представника у Србији у години 1811 Карађорђе повратио од свога ранијег неповерења према Русима, имало је места очекивати да између њега и Главне Команде настану срдачнији односаји. У истини је, после тога времена, Карађорђе охладнео према познатим аустријским људима, који су имали

—

Матије у Мемоарима (издање 1867) стр. 266—67. С. Милутиновић је знао за ову оцену проте Матије, па је у издању „Умотворине Томе Милиновића“ (Београд 1847, стр. 12) на ново бранио кнеза Максима. Деловодни протокол Карађорђев има Карађорђеву наредбу да се кнез Максим пресели из Старог Влаха у Рипањ, али му се није допустило ни да пође у Стари Влах да своје имање распрода и да фамилију пресели. Деловодный протоколъ. Београд 1848, стр. 53 регистра.

[1] Веома знатан овај разговор о унутрашњим приликама Србије у 1812 штампао је Б. Тирић у Споменику XXXIV, 74.

на њ великог утицаја раније, док је због К. К. Родофиникина и његових пријатеља био љут на Русе. Али је ранија борба и срдња на Русе због К. К. Родофиникина, Миленка Стојковића и П. Добрињца оставила сувише дубоке трагове и на једној и на другој страни, да би јој се тако брзо могле избрисати последице. Кад је у лето 1811 граф Орурк с руском војском прешао на десну страну Дунава, Карађорђе је послао графу као своје представнике Павла Поповића и Јована Манојловића, да му у свему на услузи буду и да у народу нареде што би год требало за службу руске војске. У упутству које је по том послу Павлу Поповићу издано 24 јуна 1811 с потписом Карађорђа, Младена Миловановића и Јакова Ненадовића стоји на крају карактеристична тачка која гласи: *„Да мотрите, да неправилно ниједан вој- „вода, буљукбаша или кнез никакова разговора нити пора- „зумија с графом не држи преко вас. Ако би који преко „овога преступио, имате јавити нам.“* [1]

Исто тако ко зна да ли не би Руси и у Букурешту у преговорима ишчупали штогод више, да српске старешине својим ситничарским прегоњењем и беспрекидним жалбама код руске господе у Главној Команди и Карађорђе својим обртањем Аустрији и Француској (све ради унутрашњих размирица) нису о себи створили најгоре мишљење? Главни командант Кутузов, којему је запало у део да руководи преговорима, писао је 8 октобра 1811 како Србија, оставши даље од руске границе, може лако подлећи утицају Аустрије и предати Београд Аустрији, ако остане у српским рукама.[2] Кад је тако мислио онај који је руководио преговорима Букурешког Мира, није чудо што се нису ни чинили никакви напори да се Србији спасе оно што јој је најпотребније било, него су лако примљени они захтеви који су се најлакше могли протурити.

Али, на послетку, Букурешки Уговор је, како год, осигурао Србији, побуњеној области од 1804—1813, међународни опстанак. Цртајући 1903 у главним линијама „Васкрс државе српске“, ми смо на завршетку написали како је после пропасти 1813 „остала била једна једина скупоцена тековина

---

[1] Голубица за 1842, стр. 280.

[2] А. Н. Петрова, Война Россіи съ Турціей 1806—1812. III, стр. 347.

„нетакнута. То је свечано признање Портино у осмом члану „Букурешког Уговора, да се Србима даје њихова унутрашња „автономија. То признање се није могло ни топовима ни „ватром разрушити. У њему је најдрагоценија добит првога „српског устанка; у њему је васкрс државе српске у XIX „веку. Јер баш зато, што су Турци с Букурешким Уговором „тако поступали, неопходна су постала међу Русијом и Тур-„ском како објашњења у Цариграду (1818—1820) и у Акер-„ману (1826), тако и нов рат с Русијом (1828—1829), којим „се цело питање коначно завршило. Али као год што би „тешко што било од добитака првога српског устанка без дру-„гога (кнез-Милошева од 1815 године), тако ни други уста-„нак не би могао ни постати без првога и без руско-турског „Букурешког Уговора, и ако онда Срби о овоме последњем „нису хтели ни да чују.“ [1]

Али је вођу другога устанка кнезу Милошу први устанак оставио у наслеђе осим тековине у VIII члану Букурешког Уговора још једну тековину не мање значајну, која је не мање потпомогла оно подизање што се започело 1815 године.

То је тековина у јасно задобијеним и признатим начелима средишње и самодржавне власти, оно што смо расправљали и старали се да расветлимо у овој књижици.

Кнез Милош није имао борбе ни с кнежинском автономијом ни са засебним сепаратистичним тежњама. Под њим нико већ није спорио ни јединство власти, ни целокупност државне области. И из тога су и он и велико дело ослобођења народног поцрпли не мале користи и олакшице у мучном времену од 1815 до 1830 године.

---

[1] Васкрс државе српске. 2-го изд. Београд 1904, стр. 219—220.

VI

У почетку су све власти биле у збору старешина и у окружним скупштинама. Савет и образовање средишта општеземаљске власти. Обична законодавна радња Правитељствујућег Савета. Карађорђев Законик. Врховни вођ и Савет један према другоме. Разлике у саветским актима од пре и после 14 декембра 1808. Упутства за надзорнике из Савета. Наредба о војсци и ексерциру. Пропис за Магистрат Ваљевски од 1809. Две наредбе од 1812 године

У први мах, у самом заметку државнога живота у побуњеним кнежинама, скупштина или збор кнежинских старешина чинио је и Владу (у колико њене послове није вршио сам врховни вођ), и Законодавно Тело, и Савет. Што је кад требало, обављало се и наређивало, као у свакој буни, онако како се стигло и како се могло.

Кад је при крају 1805 установљен Правитељствујући Савет, он је одмах почео вршити неке дужности владе и неке послове законодавне власти. Ово се у почетку нарочито тицало државних прихода и финансијских послова, јер је Савет био најзгоднији да одвоји и обележи што је народно а и да врши оно што свима треба. Савет као прво безлично, заједничко тело, први је почео у себи да оличава државну целину и заједницу, и први се ставио на супрот често грабљивим прохтевима појединих војвода и управника, који су радо мешали са својим оно што се и у Турака знало као опште и државно.

По приповедању проте Матије Ненадовића, у колико је тачно, изгледа да су у први мах окружне (нахијске) скупштине свака за свој крај вршиле законодавну власт. Прота приповеда како су после првог заједничког договора српских старешина, при крају априла 1804, у Остружници, кад се ишло на преговоре с београдским Турцима у Земун, при

посредовању аустријског ђенерала, српске старешине закључиле да се сви с војском искупе под Београд. Имајући да воде ваљевску војску под Београд, Јаков Ненадовић и синовац му прота Матија смисле да они не могу остављати округа као старешине, у ком су дотле били и суд и управа, не оставивши суда народу, те тога ради сазову окружну скупштину Ваљевског Округа (од сваког села по 4—5 највиђенијих људи) и дођу на Рељино Поље, на скупштину и договор. Прота говори даље да је осим избора судија ту на окружној скупштини примљен и неки закон од 14—15 чланака, по коме ће се судити, а који је он сам по Крмчији (Зборнику црквених закона) саставио.[1] Мемоари доносе примера ради неколико чланака из тога закона. Ево их:

1. Ко би убио човека, да се убије и на коло метне;

2. Ко отме девојку силом (као што је гдегде бивало а особито у каквим бунама, кад се судови побркају), тај женик, кум и стари сват шибу да трче, а други штапови да се каштигују;

3. Ко украде јагње, прасе, коња или вола, тај да плати двоје и да се каштигује штаповима;

4. Ко утече из војске, без допуштења, да трчи шибу;

5. Са страже који побегне, да се стреља.

6. Који се криво закуне и криво осведочи, тај сву ону штету за коју је сведочио да плати, штаповима да се каштигује и да му се никада више ништа не верује, и да се за свагда лажом прогласи.

7. Кад се сваде и псују, који се прихвати за оружје, као пола убиства, да трчи шибу, итд.[2]

Ако би се овај посао законодавства вршио овако по окрузима како прича прота М. Ненадовић, ишло би веома

---

[1] А. С. Јовановић саопштава о неком народном збору Ваљевског Округа од 25 априла 1806, на ком је донета одлука о реду суђења: „Прво да суди кнез сеоски. Што кнез судити не може, да суди буљукбаша од среза. Што буљукбаша не може, да суди велики кнез. Што пак кнез велики пресудити не може, да пошаље команданту од нахије. Што пак и командант од нахије судити не може, да прати у Синод, Велики Суд, и ту ће се свакоме судити и пресудити. И никакав старешина да се не усуди од суда синодског задржати никога, но с писмом у суд да га пусти. И који би се усудио за кривца молити, ону исту каштигу да има примити.“ Правда од 9 фебруара 1907 у подлиску.

[2] Мемоари, изд. С. К. З. 106—107.

тешко. Није свуда, у оно време, било људи који би умели законе саставити или који би их имали откуд преписати или извадити. И по том, ако би таких људи и било, како би се у земљи постигла каква год једнакост у законодавству? Из тога се већ види да је тај посао морао ићи некако другојачије.

Л. А. Баталака га доиста казује другојачије. Он бележи, да је на првом збору устаничких старешина и других одличнијих људи у Остружници при крају априла 1804 Карађорђе имао намеру да изврши избор судија за све побуњене крајеве. То је и извршено, и није тешко ишло, јер је сваки старешина у кругу своме све људе познавао и колико се на честитост таквих ослонити могао, те су собом такве и довели на скупштину. „Истина, завршује Л. А. Баталака бе„лешке своје о томе послу, да су се овом приликом судије „на неки начин испостављале, али народ, или боље рећи „људи, који су имали један на другога што тужити се, др„жали су да су старешине власније од судија, па су зато „опет старешинама на тужбу одлазили. И тако ове судије „готово су сад, у овом почетку, беспослене биле.“ [1] И прота М. Ненадовић помиње ово суђење старешинâ. „Што не могу расудити, бележи он, да нама на Врачар у логор шаљу.“ [2]

Кад се у 1805 дошло до уређења Савета, старање о претписима, разним наредбама и законима нашло је свога заступника у Савету, који је, доиста, одмах почео у том правцу наређивати што је могао. Вук Ст. Караџић бележи како је Савет још из Смедерева „разаслао по нахијама кратке „уредбе како валља судити.“ [3] Кад би се, случајно, сада нашла једна од ових уредаба, она би се морала сматрати као један од првих закона нове Србије о суђењу. И такав је закон онда могао да изда Савет. А кад се још утврди и обезбеди власт Савета оним уставом који је био предложио К. К. Родофиникин, Савет, пошто се и попуни, стане још више радити на законодавном пољу. Напред је назначено какве је, колико знамо, још законе и законске наредбе издао Савет при крају 1807, кад му је радња постала живља и плоднија.

---

[1] Л. А. Баталака, Историја, стр. 135, 139, 140.

[2] Мемоари, 108 стр.

[3] Правит. Совѣтъ, 10.

Који више закона или законских наредаба помиње Југовићева белешка о томе времену, на истом месту напред наведена.

Пошто се није сачувала архива Правитељствујућег Савета и пошто у Србији онога времена није било ни штампарије, ни новинâ, мало нам се текстова сачувало од тога времена. Одредбе тарифе за новце и одредбе тарифе за чинодејства свештеничка сачувана су и побележена по памћењу. Штампао их је М. Ђ. Милићевић у Часовима Одмора I, стр. 14. Види се по његовим белешкама како се новчана тарифа и мењала.

Пре више од педесет година, у „Подунавци" од 1844, која је излазила као недељни прилог к „Српским Новинама", штампао је Милош Поповић под натписом „Карађорђеви криминални закони" параграфе 13—38 законика, у коме налазимо и оне чланке што их прота М. Ненадовић наводи у „Мемоарима" и које смо напред навели. М. Поповић је тај споменик обичнога законодавства Карађорђева времена штампао без првих дванаест чланака, јер их није било у рукопису којим се он служио. Ни после се није, колико знамо, нашао никакав рукопис те врсте. Пошто је рукопис који је издао М. Поповић веома занимљив, ми одломак његов по „Подунавци" (1844 бр. 3, 4, 5) увршћујемо цео у нашу расправу. На правницима је да му изнађу изворе, које би, по нашем мишљењу, требало тражити у законима аустријске војне границе. Разматрајући текст, ми бисмо га ставили у радњу Савета после 1810, где се већ у Србији било развило нешто уредније стање.

Текст тога „Карађорђева криминалног закона" гласи овако:

§ 14. Који би се војник усудио при изгубљењу баталије за живота оружије из руку дати или бацити, без изговора да (трчи) шибу мртву 6 пута кроз 600 момака.

§ 15. Који би се војник усудио у војсци пушку буди на што избацити без питања старешине и допуштења, 25 штапа да трпи.

§ 16. Који би се год пронашао или уфатио, буди свештеник, буди старешина, буди војник, или најпоследњи копач, да зло о правитељству и о држави српској говори, макар у војсци, макар у селу, тај подлежи каштиги како издатељ отечества и шпион.

§ 17. Налаже се свакоме Србину, а особито сеоском кмету, када би писмо у село дошло, да се таки даде кмету, у које му драго доба било, и кмет тај час да га шиље куд иде и коме. Тако исто и цебана, кад би у село дошла. Који би се усудио од више поменутих ствари задржати, тај подлежи 50 штапа трпити.

§ 18. Који би убио човека својевољно, а онај није на њега пређе пушку потегао, и осведочи се чисто, осуђује се да се стреља и по томе обеси.

§ 19. Који би убио нехотице човека, по добром испиту да се осведочи, томе апс пол године у гвожђу и проче, спрам фамилије његове, што суд донесе деци и жени платити.

§ 20. Који потегне пушку или нож на кога, и окреше а не убије, тај каштигу убице, који је нехотице убио да трпи; ако ли не окреше, но на празно потегне, томе по 50 штапа у два пута да се удари.

§ 21. Момци који се на стражу одреде, и ако би патрола затекла шиљбока да је засп'о, шиљбоку шибе кроз 300 момака 3 пута, а каплару њиховом, који је међу њима, по 50 штапа у 2 јутра, а прочим по 25. Ако би патрола затајала, и причуло се и осведочило, то исто патрола да трпи, и они.

§ 22. Који би се старешина усудио, или капетан, или каплар, војника за мито из војске кући пустити, или за какав дар, сваком оном, (ма) који био, приписује се издајничество, и подлежи суду војничком, који да плати сваком свом војнику, колико под командом његовом стоји, по онолико колико је од онога једнога узео, и у напредак да се искључи из власти.

§. 23. Који би се усудио злословити, то јест псовати или безчестити свештеника, старешину, чиновника, трговца, кмета, било са узроком, било без узрока, а не би га суду и власти пријавио, то да се (од)суди по 25 штапа у 2 јутра.

§ 24. Који би се Србин уфатио и осведочио да тајно води — — — — — — — — — — шпиунлук да — — — — — род свој издаје, тај да се каштигује, да му се пребију обе ноге на 2 места и обе руке, и тако жив да се дигне на коло и да се не скине док кост траје.

§ 25. Сваки старешина својој војсци да изда заповести у српску стоку или какву рушадину за живот свој не дирати, но где је баш нужда, да је војска гладна, то капетану војске да се пријави, капетан војводи, и по том војвода да заиште од оближњих села, нека покупе и нека за новце донесу и у војсци продају. А што би села на војводино искање дала, то вој-

вода да потпише колико је примио, да се може рачун дати после. Који би се војник усудио сам собом учинити и туђе марвинче убити, тај да плати двоструко и 25 штапа прими. А у кога би се рушадина нашла туђа, тај шибу кроз 300 момака (да трчи) три пута, зато што је свога брата хар'о.

§ 26. Ко би укр'о вола, или коња, да плати добро, пошто газда хоће, и да прими у два јутра по 50 штапа. Ко украде овцу или јагње, за једно двоје да даде и 25 штапа (прими).

§ 27. Који се усуди отети девојку, тај момак да трчи шибу 3 пута кроз 300 момака, девојка да се пусти и за кога она хоће нека се уда, и ово венчање беззаконо не броји се за бракосочетаније; куму (да се удари) 50 штапа, деверу 50, старом свату 50, а осталим сватовима по 30.

§ 28. Свештеник који венча отету девојку да се лиши парохије (нурије) и да више за живота нигди добити не може за узрок, да он, као законодавац преступивши, учинио је повод безакони брак благословити користи ради своје.

§ 29. Жена и човек, законо венчани који су, распустити се не могу без велика узрока и велика суда и владике.

§ 30. Жена или девојка, која би се случило да роди без мужа дете, то јест копиле, ово је натурално, заповест да се изда, да никаква се не би усудила удавити дете, но слободно нека храни, или ако је весма стидно, то може однети и на путу оставити, куд људи сваки час пролазе, да који год нађе, примиће и наћи ће се и хранити. Ако би се усудила удавити, то таки и она осуђује се на смрт, без никакве даље милости, за узрок што је убила човека на свету.

§ 31. Ко би се усудио вештице тражити и убијати жене и мучити, како што су бивале оваке будалаштине, или у воду бацити, ко би ово учинио, оваку лудост, за коју се Србима бели свет смеје, за овакву будалаштину одсуђујемо му: ово што би он учинио био више реченим вештицама, њему да се учини.

§ 32. Старешинама сваког чина, служитељима народа, опредјелиће се плата и храна по мјери, а да кулука од народа ни у каково дјело своје нема, нити се народу допушта кулуковати коме; само народне службе што се каса, што је за цјелу општину, то дужно да буде, како косити сено, беглук за коње војничке, бећарске, то јест општу војску, од ког беглука опредјелиће се и старешинама за трошак како храна тако и

сено, а старешина, који хоће какав рад водити кућни, а он нека плати, нека му се ради.

§ 33. Који се усуди оставити од војне село или више, за кулука себи, тај ће подлежати народном суду и платиће у касу одсуђену цену, и искључиће се власти неко време за каштигу.

§ 34. Који би човек рђаву човеку, хајдуку, дао хлеба а не казао отпут селу, да се такови гони, онај да прими каштигу хајдука.

§ 35. Ко би отиш'о у хајдуке, и ценио и хар'о браћу своју, томе никакове милости ни предаје никад, но једнако да се тера, и кад се уфати, жив да се преда суду, и суд да поврати похарано, да му испребија и ноге и руке, и по том на коло да се разапне.

§ 36. Који би се старешина, судац, или који му драго био чиновник, усудио да хајдуке шиље и народ да харају, и њему се дају да их он сахрањава, томе, ако се чисто осведочи, каштига по пропису 35 преписује му се, да је он хар'о а не они хајдуци.

§ 37. Старешина или који му драго судац ако се пронађе да је са лоповима који коње и волове краду, ако се усуди са онаковим делити а коме је украдено не плаћати, но лопове бранити а сиротињу угњетавати, тај одсуђује се, како исти лопов, под каштигу, и власти да се лиши.

§ 38. Народу у власти није избирати војничке старешине који ће војском управљати и на бој водити. Ово остаје на промотрениjу војене власти и старешинâ, да они изберу који је вешт и искусан војску водити и њом управљати. Народу се допушта изибирати судца за мађистрат, сеоскога кмета, срескогг, то јест кумпаниjског кнеза, а избацити да не може ниједнога без суда и велике власти, докле му се не би нашле и осведочиле погрешке, и погрешке га могу извадити из званија, а лишити воља ничија, или хатер, или пизма.

На послетку питање о власти у Србији у практици се расправило тако да је Карађорђе са Саветом, тј. са својом наименованом владом, делио власт онако како је он хтео. Онде где он није хтео да се меша, Савет је радио потпуно слободно, онако како је налазио за добро. Где је пак Карађорђе хтео да се меша или имао намеру да своју вољу одржи, Савет је радио по тој његовој вољи. Тај распоред послова најбоље се може размотрити у Деловодном Протоколу Карађорђевом од 21 маја 1812 до 5 августа 1813.[1] Из тога се

[1] Дѣловодный Протоколъ Карађорђа Петровића. Издало Друштво Србске Словесности. Београд 1848.

протокола види како је Карађорђе потпуно вршио власт врховнога вођа и господара самодршца и како је многе послове упућивао Савету нè на даљи рад по каквим било законима (јер закона није ни било) или по њиховом нахођењу и савести, него на рад по одлукама самодржачки напред одређеним и исказаним. Савет је, дакле, постао само саветник или извршник и оруђе самодржавне владавине као уопште свако министарство или влада.[1] Несклад је у имену. Као што је још В. С. Караџић веома добро видео, Савет је 1811 управо укинут, и место њега су образовани Влада и Велики Суд, обоје с члановима постављеним избором и вољом врховнога вођа.

Што се тиче обичних законодавних послова, они су с изборног Савета прешли на Савет који је 1811 постао влада. Тим се, дакле, посао законодавства изједначио с наредбама и прешао потпуно у делокруг праве извршне власти. Између закона и наредбе избрисала се свака разлика.

У архиви Српске Краљевске Академије налазе се две такве наредбе веома карактеристичне. Једна је из времена пре 14-ог декембра 1808, а друга је од 22 декембра 1808, после Тополског Устава од 28 нов. — 14 декембра 1808.

Веома је знаменито што се у првој од 10-га септембра 1808 помиње К. К. Родофиникин напоредо с Карађорђем. Пишући свима старешинама и народу „целом у Нахији Шабачкој, Ваљевској, Зворничкој и Ужичкој" „Правительствујушчи Совјет Народни Сербски" закључује „у договору с господарем Ђорђем и господином Генералом" (тим су именом обично звали К. К. Родофиникина), да се два саветника изашиљу у те округе с наредбама, од којих су неке веома карактеристичне, као на прилику она којом се старешинама оштро објављује да се није усудио човека (окром хајдука) без суда убити, и да нико на пут не стаје судијама „да суде

---

[1] У чланку „Судови и њихово уређење од 1804—1813 год." М. М. Вукићевића (Полиц. Гласник 1905, стр. 373) писац сам наводи како је Карађорђе вршио „судску власт у свима правцима," како је хапсио и пуштао људе из затвора, како је заповедао магистратима да неко суђење сврше брже или да извиђају злоупотребе итд., наводећи свуда тачке Деловодног Протокола. Али у наведеним тачкама рада Карађорђева често истиче из надзора и из старешинског старања да се послови обављају што марљивије и што брже.

по правди и по савести својој." Из тога се види какво је онда по Србији опште стање било. Ево те наредбе у целини.

№ 1109.

Поздравље свим старешинама и народу целом у Нахији Шабачкој, Ваљевској, Зворничкој и Ужичкој.

Са овим писмом дајемо свима на знање, старешинама и народу целом, како су нама гласови дошли да у овим реченим нахијама није слободно сваком продавати хлеб, месо, вино, ракију и проче ствари, него су само неки људи ово заптили, и продају сами, а сиротиња, која би такође речене ствари продавати и со тим помагати се могла, у томе страда, и све ствари таким начином скупље бивају.

То чујући ми, како се неправда сиротињи чини, закључили смо у договору с господаром Ђорђем и с господином Генералом, и шиљемо господара Павла Половича, совјетника, и г. Јефту совјетника као наше посланике, који ће у име наше проћи по реченим местима и уредити како смо ми и господар Ђорђе с господином Генералом за право нашли и како смо господару Павлу Поповичу наложили.

И тако јављамо свим старешинама и народу, да што год господар Павле у овом писму објави и што усмено он закаже, да сваки његову беседу послушати има како год да смо ми сами и господар Ђорђе то заповедили. И вилајету целом објављујемо и свом народу да сваки коме је год од свог старијег, буљубаше, бимбаше, илити коменданта криво или што тешко, да слободно и без сваког страха господару Павлу Поповичу каже, и да увјерен буде да ће му се по правди судити, и ако устмено казати не сме, а он да преда њему писмено.

Народ сав да има сложно слушати старешине своје што се вилајетских потреба тиче; сад је време војне, сваки је дужан служити по могућности својој.

Старешинама пак свима објављује се, да се ниједан усудио није човека без суда убити, окром хајдука, који се одметнуо, а други, макар што да скриви, да се преда суду.

У којим местима магистрат има, да се нико усудио није том на пут стати; они људи који су у магистрату под заклетвом, да суде по правди и по совести својој — да им нико на пут не стаје.

Најпосле, јавља се, да што год господар Павле Попович, совјетник и посланик наш, уреди и закаже,

да сви на то престати имате. И што год вам устмено осим овог што је овде написано, каже, да имате примити тако како год да смо ми сами и господар Ђорђе, наш верховни комендант, то наредили и заповедили.

Издано у Београду 10-ог Септембра 1808.

(М. П.) *Правителствујушчи Совѣтъ Народни Сербскій.*[1]

Карактеристична је и разлика потписа на овом акту од пре 14-ог декембра 1808 и на оном од 22 декембра 1808, што ћемо га сад навести.

Идеја је Родофиникинова устава да Србијом управља Савет. Томе са свим одговара што се на горе поменутом акту чита само потпис „Правителствујушчи Совјет Народни Српски," и што се напред наводи договор с Карађорђем и са „генералом." У томе јесте главна идеја Родофиникинова устава.

Вук Ст. Караџић наводи како је потпис саветски био „Правительсвуюшій Совѣтъ народный сербскій (или Народа Сербскогъ)" без ичијег имена.[2]

Изгледа да је тај потпис вредио само под Родофиникиновим уставом, у колико је он примењиван. Избегавао се потпис што се, без сумње, тиме хтела штедити лична осетљивост Карађорђева.

У акту који сад наводимо, од 22-ог декембра 1808, потписује се прво Карађорђе, па онда Савет онако без имена као у горњем акту.

Пошто нам је познато да је на многим саветским актима после 1808 такав исти потпис, ми бисмо рекли да се тај начин потписивања увео од времена 14-ог декембра 1808. У њему и јесте идеја првога Младеновог устава, потврђена и продужена и другим његовим уставом од 11 јануара 1811. Ево сад у целини тога другог акта саветског.

Благородни Господар-Јакове,

№ 1358. Вам поздравље!

По уреждениjу нашему, шаљемо вам ово наше соборно учињено писмо, које кад проучите, да изволите

---

[1] С. К. А. архива 494. Штампано у Голубици за 1842 стр. 278.

[2] Правит. Совѣтъ, стр. 11.

у Нахији Ваљевској уредити две компаније војника од задружних људи. За сад једноглавце да не дирате. Да изберете људи вештих, који би *екзерцир* знали, од прве војне, који ће учити те две компаније регули. Капларе на 25 људи, и врло паметних људи да нађете, а капетане да наречете који су вешти регули. И постарајте се што најбоље можете по овим наредбам да то уредите, и нове компаније у Нахији Ваљевској у име Божије уређивати почните. Из почетка ове регуле људе за старешине и капетане паметне избирајте, и пазите добро на људе, да би се гди каква распра не учинила, а *за компаније*, како и горе речено, од задружних људи, који ће моћи по за дуго време, да се одмах не мења, служити. А најпосле ослањамо на вас, и уверени смо да ћете ви то знати добро уредити, а ви се постарајте што боље будете могли, нови ред увести. А ово писмо које вам шаљемо буди вам за нови ред увести. В прочем вам свако добро желећи остајемо у Београду 22-ог декемврија 1808.

(М. П.) **Карагеоргије Петровић**
Верховни ком. и предводитељ
Сербскаго Народа.[1]

(М. П.) **Правитељствујушчи Совјет**
Народни Сербски

Храна војником да се даје од десетка из беглука свакому војнику по једну *оку* хлеба, по *пол оке* меса *на дан*, а постом постарајте се пасуља сакупити из нахије, и свакому војнику једнако да се дели преко тефтера, и издатак хране која се војником издавала буде и тефтер чист свагда да буде.[1]

Из законодавне радње на уређењу судова сачувао се један акат особито занимљив од 1-ог јануара 1809. То је уређење Суда Ваљевскога. Штампамо овде тај акат у целини. На леђима оригинала (Народна Библиотека, рукописи 120) стоји: Пропис за магистрат ваљевски 1809. Из тог се акта види да магистрати нису били основани свуда у једанпут. Узрок је могао бити у недостатку за судски посао спремних и писмених људи. Види се да се приступало уређењу судова кад се где дошло до људи, и да је за сваки суд излазила нарочита наредба. Тако барем излази по уређењу Суда Ваљевскога које овде одмах у нашем читању износимо у целини.

---

[1] С. К. А. архив. бр. 497.

Урежденије

Совјета Народња за Суд Вароши Ваљевске и тоја нахији.

1. Јануарија 1-ога 1809 года наименован да буде у вароши ваљевској и тоја нахији суд из четири лица засједајушча: 1-о, сенатор Ранко Петровић; 2-го Милован Тодић, 3-е Рака Мишковић, и за секретара тога Суда Сава Ђуричић. Од ових четири образа 1-ви да исполњава дужност најстаријег лица и да се назива судцем, а четврти да чини дужност секретарску. Ова четири наименовати образа свагда и за свашто у једном согласију да буду.

2. Дом судејски да се опредјели гди ће се сваки дан судити; суд пак сваки дан на уречени сат да се отвора и затвора. Ново одређеним господ. судијам поособ судити, развје ако који од членова одсуствовао буде, и не на свакому месту; није слободно, као што може бити и бивало је, да гди се год који давучија[1] судији пријави, ту му сам и суди. У напредак такови обичај за чест свакога члена да се не уводи, но свака тужба тужитеља да се у канцеларији саслушава, а што се год кому судило буде, нека све преко канцеларије иде. Także све заповести, тужбе, рјешенија суда да согласно писмено из канцеларије преко добошара да се издају. Судијам поособ забрањује се какву нибуд заповест обшчеству објављивати прежде договора и уреченога часа за објавленије. Но будући да нова одређена господа сударци у почетку уредбам вешти нису, то дозвољава се паметному секретару реч за ползу обшчества и доброга реда држати.

3. Нијадном, од најпростијег човека до најпоглавитијег, није слободно под пусатом у канцеларији указати се, но сваки који у канцеларију судејску уходио буде, сваки благородни Србин свој пусат пред канцеларијом положити нек изволи и тогда Суду чесно своју теготу каже.

4. Суду Ваљевском најпрније господар Јаков Ненадовић, пак прочи служитељи народни почитаније да имају и да буду огледало прочим свим живушчим у Ваљеву и тоја нахији. Господа Јаков Ненадовић и прочим отмјеним служитељом народним и Ваљевској Нахији свог рођака, ортака није слободно противу Суда зашчишчавати, но дапаче свакому кривцу своју заштиту отказати и свакога таковог Суду предати, буди

[1] т. ј. жалилац.

кога. У случају да се какви злодјеји у Ваљевској Нахији појаве, то Суд с спомоћничествованијем комендаита од нахије да се има постарати такове похватати и таковим судити.

5. Новоименовата господа сударци сву пизму и зло срце који је, може бит', на кога до сада имао, од тога часа свак своју злу вољу и зло срце да побаце. И свакому једнако да се суди, буд' богатому или најбједнијему сиромаху: особито пак предвидљиво призреније господа сударци против команданта од нахије у сваком случају да имају.

6. Суд Ваљевски силу има свакога кривца тројеручно каштиговати: парама, хапсом и батинама. За погрешку од различе људи буди каштига по 25 и 50 батина, па бијењу веће каштиге да не буде. Наћи ће се и такових људи који за више речене каштиге нису, како чесни кметови, буљукбаше и трговци; таковим пак за 1-ву погрешку буди каштига арест 24 и 48 сати о хлебу и води, а 2-ги крат по 25 гроша или 50. Ако се пак случи да најчеснији човек горе поменуте каштиге потегне, пак и трећи пут согреши, таковом после буде каштига с батинама.

Ако се какво смртно убиство случи, такове убице Суд Ваљевски да се има постарати такове похватати и и у градски апс затворити, по том дјело злодјеја описана врховному Србије предводитељу или у Совјет Народни послати, пак какво наставленије за таквог дође, тако с њим и поступати.

7. Од свакога рјешенија Суда буд' каква сума пара, био какви миљак или какво живопно, да се има свака такова вешч проценити и по три гроша на сто од кривца који буде узимати, а ово да буде приход касе, такође и од каштиге на парама приход касе. Приходи од пасоша такса 10 пара буди приход секретарски. Од свих прихода и других дјела да се формално протокол држи. И што се нечистоће протокола тицало буде, деватиће писар, а за пресуђивање судије.

8. Суду Ваљевском опредјељавамо 9 пандура за већу силу и снагу судску, од којих 6 да се постара господар Јаков Ненадовић из нахије од поштених кућа изабрати, који ће без промене и без ајлука служити; њихове пак у нахији куће да су свободне од свих прочих кулука кромје војне; проче 3 момка варош ваљевска да издржава, и свим 9 да се даје тахин из беглука.

9. Суд Ваљевски особито да пази на зле људе, као на хајдуке, шпионе и проче, тако да се у целој Нахији Ваљевској нигде нијеан задржати не може. Сва-

ког јабанца трговца за пасош питати који у варош дође и пође. Такођер свим живушчим в том крају забранити ни на 5 сати из вароши без пасоша далеко не поћи. Случи ли се погрешка, буди му казтига по расужденију.

10. Вообшче свим живушчим в Ваљевској Нахији забрањује се у Београд па Велики Суд жалити се доћи без писма Суда Ваљевског, нити ће се кому веровати у Великом Вилаетском Суду, развје ако се кому рјешеније Суда праведно не свиди, то сваки може с рјешителним Ваљевског Суда писмом доћи и хоће се свакому на ново судити. И то се забрањује, ако је распра мања 100 гроша.

11. Налаже се свим вообшче Суду новопостављеном покорни бити, не како што је до сада бивало и бива. Ако би се кто усудио Суду Ваљевском најмање повређеније и непокорство чинити, таков свак да знао буде да самом врховному српскому предводитељу и Совјету Народа Сербскаго повређеније учиниће, и ако се који после овога прописа пронађе да препјатствије Суда буде, то Суд Ваљевски нека репортира у Совјет и господару Ђорђу, и примиће наставленије за таковог.

12. Потпис Суда Ваљевског да буде сљедујушчим образом. На свакој хартији без разлике да се потписује најстарији образ, то јест судија своје име и на крају сваке хартије секретар своје име да потписује. То се разумева да ова два образа сами нису суд, но сви заједно чине једно тело, но за увести нови ред по канцеларијам наше државе потпис сљедујушчим описаним образом да буде како и по другим государствам. И ни једној хартији на којеј потпис по пропису не буде биће невјеројатна.

13. Нитко судијам никаква кулука чинити није дужан, развје ако је потреба вилајетска. Варошлијам кад се заповијест из суда изда за на војну поћи, без свакога изговора да су опремни поћи. Од свију дјела свагда протоколи чисти да буду.

14. Свим новим уредбам да се за чест и живот нитко не противи које ми за благополучије опшчества и наше славе учреждавамо.[1]

Дано у Београду 1-ог јануарија 1809 год.

(М. П.) **Правит. Совјет Народа Сербскаго.**

[1] М. Петровић, Финансије и установе обновљене Србије, до 1842. Београд 1897, стр. 80—82 по рукопису Нар. Библ. бр. 120. Текст је нашега читања које овде саопштавамо на ново упоређен с оригиналом.

У „Протоколу писама проте Матіє Ненадовића о ратовању крај Дрине 1811, 1812 и 1813 год.“ који је 1861 издао у Београду Љ. П. Ненадовић уврштен је читав закон у дванаест чланака. Закон тај издали су Карађорђе и Савет и разаслали главним војводама. Кад је дошао у Ваљево, прота М. Ненадовић га је одмах разаслао четворици главних старешина, Петру Ерићу, Василију Павловићу, Петру Живановићу и Николи Ристићу, а преко њих кнезовима од свих села да се објави и на вршење препоручи. То је био начин којим се законским наредбама обнародовање давало. Ево тога закона у целини како је уписан у горе поменутој књизи (стр. 153—155).

№ 1. Свим четирим капетаном, како: Петру Ерићу, Василију Павловићу, Петру Живановићу, Николи Ристићу, свим кнезовом од свих села, да како примнте ово писмо, да се сви састанете од сваке компаније кнезови да ове заповести врховног вожда и Совјета чујете и разумјете, и сваки кнез у свом селу народу да јави, које су сљедујуће:

1. О удаји девојке нитко више да нема узимати од 12 гроша, нит' пак више дати;

2. Ако се не би девојка на време удала, већ копиле родила, њен отац примиће велику каштигу.

3. Сваком се забрањује делити (се).

Који се подели, да кнез јави власти.

4. Да нитко није се усудио сировог дрвета, но сува на ватру да ложи, а за јапију, летосеч и зимосеч, за то шумара свако село да има, који ће на то позорствовати.

5. Који баци на празно пушку, било на свадби весељу или слави — примиће батине.

6. Гди се ко затекао с кућом, ту да седи; да се нигди не премешта за сад.

7. Ливаде да се све заграде, од свиња да се чувају да не рију; гди се тако не нађе, кнез села биће каштигован.

8. Капетани и кнезови да позорствују на десетке житне и проче што у касу народњу припада.

9. Будући да ће бити пореза, новце за раније да састављају, јер како се пореже, хоће се и покупити кусур.

10. Ако је пут код села покварен, кнез да окрчи и да направи: ћуприје гди треба, да има поправити.

11. Тко би послат био од старешинâ с књигом и

коња заискао, било у дан било у ноћ, да му се таки има дати до ближњега села, и тако даље.

12. Рачун од десетка, говедâ и прочег да има кмет донети.

Ако би која од ових заповести неиспољњена била, капетан с кметом имаће одговарати.

Издато у 4 екземплара 16 јануара 1812.

№ 2. Писато капетаном да сваки има јавити кметовом и кнезовом селским, да је сваки 22 јануара у Ваљеву на скупштини, и оне заповести под № 1 да су совершене. У Ваљеву 19 јануара 1812.

Слична је тој наредби друга једна од 11 јануара 1812, издана кнезу Милисаву Црнoречком. Ту наредбу је штампао г. Д. К. Јовановић у Гласнику 54-ом (стр. 229) у целини, а по његовом издању и ми је овде саопштавамо у целини.

От Верховнаго Вожда и Правитељствујушча Совјета Народња.

Благородному Господару коменданту Кнезу Милисаву Црнoречкому.

Наставленије.

По собранију нашем прошлаго года у јануарију месецу, у издатим вам дипломама назначено је све оно што сте ви као служитељ народни у исполненију службе ваше дужни чинити. То исто и сад вам претписујемо и управљамо вас на исте дипломе, да се у свему воопшче по њима владате. К тому вам назначујемо сљедујушча:

1. Све оно што вам се от нас и Правитељствујушча Совјета наложи касателно службе обшченародње, како ти: порез, говеда и све што се заиште, да имате точно и без отлагања послати, иначе ћете одговарати за непослушаније таково, које ће се приписати вашој немарности за службу народњу и примићете по опстојателствам пристојну казн.

2. Како и свагда што смо вам препоручивали, тако и сад вам тврдо налажемо с магистратом вашим у добром поразумију да будете. Познатa су вам и назначена вам дјела службе ваше, сљедователно у судејске послове нејмате се мешати, но напротив тога надлежи вам у свако време магистрату сваку рукопомоћ чинити и кривце које овај заиште предати. Равно и магистрату се налаже у војена дјела да се не мешају нити војво-

дама у томе сметају, но по пропису своједу да се владају.

Свакому члену магистратскому одређена је годишња плата по 400 гроша, писару по 360. Ове новце и трошак на мензулане разрезаћете на вилајет и с прочим порезом даћете у касу народњу, откуда ће се свакому издавати. Храну пак, по 500 ока жита и једно говече свакому, даћете од десетка, и то точно да издате, да се не туже. Момци магистратски да примају на дан по једну оку хлеба од десетка. Куће њихове да су слободне од кулука и десетка.

3. Десетке да одвојите у сваком селу поособ, и од тога рачун да издате.

4. Све што се у вашој нахији догађа дужни сте што скорије објавити.

5. Порез на ову годину налажемо на кнежину вашу 5000 гроша. К тому уредите мензулане као и прошасте године, и оно што је на магистрат одређено разрежите.

6. За војена преступленија дозвољавамо вам каштиговати кривца соразмјерно преступленију с штаповима, а бегунца из војске и онога који на позивање на војску не пође, можете каштиговати с шибом, понајдаље кроз 300 момака трипут проћи. Капетан пак може са согласијем вашим кривца војеног каштиговати с 25 штапа, више не.

7. От капетана ваших којег непослушна и неспособна у служби нађете, дужни сте га објавити нама и у Совјет Народни с описаном његовом кривицом, па којег место представићете нашему одобрењу другог, којег ћемо ми и Совјет Народни, ако благо расудимо, потврдити.

8. Чебане колико се сада код вас находи да јавите; никому до времена кад се на битку пође да не дајете; пушке који на празно меће да каштигујете с 25 штапа и апсом.

9. Заказати имате у вашој нахији и особито на то мотрити, да који девојку удаје не узима више од 12 гроша за њу, што је уречено; више који би узео, изгубиће све, и то ће припасти у касу народњу, а онај ће бити каштигован.

10. Проче налоге који буду јавићемо својим временом.

11. Ово писмо налажемо вам објавити и Магистрату Нахије Ћрнореченске, да члени онога знаду против вас пристојно опходити се.

Закључително и повторително вам налажемо употребити сво старање ваше за извршити возложеноје на вас. Точно извршивање заповести принеће вам от нас чест и награжденије, а најмање небреженије и непослушаније узроковаће вам безчестије и примићете по опстојателствама соразмјерну казн.

У Београду
11 јануара 1812

Врховни Вожд Народни
(М. П.) **Георгије Петрович**

У Правительствујушчем Совјету
(М. П.) **Младен Милованович**

Ми смо овде само огледа ради извели горе наведене текстове обичних закона. Било би веома добро кад би когод из свију споменика онога времена покупио наредбе, заповести, расписе итд. Поред све недаће с оновременим архивама, нашло би се тих наредаба опет не мало. Та би књига онда била неисцрпни извор и право огледало за унутрашње стање тек ослобођене Србије, за цртање просветног и моралног стања Срба, истом пробуђених у нов живот. А свак може разумети колико би нацрт тога стања био и користан и поучан.

[illegible]
[illegible]

UNIVERSITY OF B.C. LIBRARY
3 9424 03537 9095